
'המוניזם של המטרה' או 'המוניזם של האמצעים'? המחלוקת הרעיונית והפוליטית בין זאב
ז'בוטינסקי לבין אב"א אחימאיר, 1928-1933

Author(s): יוסף הלר

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. 3 (תשמ"ז), pp. 315-370

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70061930>

Accessed: 05/12/2011 15:05

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

‘המוניזם של המטרה’ או ‘המוניזם של האמצעים’?

המחלוקת הרעיונית והפוליטית בין זאב ז'בוטינסקי לבין אב"א אחימאיר, 1928–1933

מאת יוסף הלר

האידיאולוגיה הרביזיוניסטית הגיעה לכלל גיבוש פרוגרמאטי באמצע שנות העשרים, עם התמסדותה כמפלגה. הנחת היסוד המרכזית של זאב ז'בוטינסקי, מייסד 'הסתדרות הציונים הרביזיוניסטים' (להלן: הצה"ר), דגלה ב'יצירת רוב עברי' בארץ ישראל משני עברי הירדן. רק פיתרון מצוקת היהודים בעולם ויצירת תרבות עברית חדשה נראו בעיניו כ'אידיאלים נשגבים יותר', אך לא קודמים מבחינת סדר העדיפויות. כדי להגיע לרוב זה, הוא תבע עלייה של ארבעים אלף יהודים בשנה, במשך עשרים וחמש שנים. האמצעים לכך לא היו עדיין בידיה של הציונות, והם היו איפוא באותה עת בגדר 'דרישות פוליטיות' גרידא. מדובר בשלושה סוגי תביעות: (א) תביעות כלכליות כגון ריפורמה קרקעית, מכסי מגן, ריפורמה במסים ומלווה לאומי; (ב) תביעות מדיניות, כגון סיפוח עבר הירדן, פיקוח על העלייה, מינוי פקידות פרו-ציונית בממשלת ארץ ישראל (מן הנציב העליון ומטה), הפקדת הביטחון ומימונו בידי העם העברי ('שאלת הגדוד'), והעדפת המתיישב היהודי על פני הערבי, תוך הבטחת שוויון זכויות על בסיס אוטונומי; (ג) תביעות כלפי התנועה הציונית עצמה, כגון חופש בשיטות הבניין, קרי: הן בנוסח הקואופראטיבי המקובל על מעמד הפועלים, והן בדרך האינדיבידואלית המקובלת על המעמד הבינוני. הרביזיוניזם הצדיק בראשית דרכו מלחמת מעמדות, אך הוא עתיד היה לשנות עמדה זו באורח קוטבי. כך גם בשאלת הקרנות ('הקרן הקיימת' ו'קרן היסוד'); מנהיג הצה"ר חייבן עתה, אך הוא עתיד לשנות את יחסו אליהן מקצה לקצה. ז'בוטינסקי אף דרש הקמת בנק להתיישבות, שישמש 'ריגולטור כללי' לחיי הכלכלה של היישוב, והקמת סוכנות יהודית שתהיה מבוססת רק על חברים ציונים¹.

בניגוד ליריבו האידיאולוגי מבית, אב"א אחימאיר, שהיה חסיד מובהק של הפאשיזם והלאומיות האינטגרלית האירופית, היה ז'בוטינסקי בעל השקפת עולם שונה. הוא דגל אמנם ב'חד נס' ('מוניזם') כדרך בלעדית לקידום בניין המדינה, אך ינק בעיקר משלושה

1 'מה רוצים הציונים הרוויזיוניסטים?' (תרפ"ו), בתוך: בדרך למדינה, ירושלים תשי"ג, עמ' 283–302. על יחסו של ז'בוטינסקי לקולוניאליזם האנגלי השווה: 'האנגלי' (דער מארגן זשורנאל, 1926. 6–13.8), בתוך: 'נדבה (עורך), הרוויזיוניזם הציוני בהתגבשותו, קובץ מאמרים ב'רזסוויט' 1925–1929, תל-אביב 1985, עמ' 166–177 (נדפס ב'רזסוויט', דצמבר 1929). על ההיבט הכלכלי-החברתי של 'המשטר הקולוניאטורי' השווה: 'י' שביט, מרוב למדינה – התנועה הרביזיוניסטית: התכנית ההתיישבותית והרעיון החברתי 1925–1935, תל אביב 1978, עמ' 137–151.

מקורות שונים של מורשת פוליטית: (א) המשטר הפרלמנטארי האנגלי; (ב) הריסורג'ימנטו האיטלקי ותנועות שחרור לאומיות אחרות, כתנועה הצ'כית למשל; (ג) הלאומיות האינטגראלית האירופית והפאשיזם האיטלקי. ז'בוטינסקי לא הגיע בכל שלב שהוא לגיבוש מקורותיו לכלל מסכת אופרטיבית. בתחום האוריינטאציה החיצונית הוא נשען תמיד על אנגליה, ואילו באיטליה ובפולין השתמש כבכלפים טכסיים לצורכי לחץ על המעצמה המנדטורית. גישה זו נבעה מהצורך ומהרצון ליצור אצל קהל היעד שלו דימוי של מנהיג בעל מצע אלטרנטיבי אקטיביסטי, כדי לחתור לעמדת הכוח המרכזית בציונות, לאחר שכבר בראשית שנות העשרים איבד את אמונו בהנהגה הקיימת וביכולתה לממש את רעיון הקמת המדינה העברית.

האקטיביזם הפוליטי היה נר לרגליו של זאב ז'בוטינסקי עוד בטרם הוקמה התנועה הרביזיוניסטית, במחצית שנות העשרים. העיקרון שהנחה אותו מאז ומתמיד, ובייחוד מזמן שנוסדו הגדודים העבריים בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, היה של'אופנסיבה הפוליטית' יש לתת את הבכורה במאבק למען הגשמת הציונות. השקפה זו מצאה את צידוקה בקשייה הגוברים של הציונות להגשמה מאז ראשית השלטון הבריטי. לשון אחר: ככל שגדלה האכזבה מאנגליה שתגשים את 'המשטר הקולוניאטורי' הציוני בארץ ישראל, כן גברה באורח סימטרי אצל תומכיו, וממילא אצל ז'בוטינסקי עצמו, התביעה הפנימית לתת ביטוי להלכי רוח כוחניים, שלא היו מתעוררים בעוצמה כה רבה אם היתה המעצמה המנדטורית נענית לתביעותיו המקיפות. אף על פי כן לא נטש ז'בוטינסקי את התקווה שדווקא בריטניה תגשים את הציונות. הביקורת המתמדת של מייסד הרביזיוניזם על אנגליה הפכה אצל חלק מתלמידיו לאידיאולוגיה בעלת דינמיקה משלה. הדבר התחדד מאז פורקו הגדודים העבריים בראשית שנות העשרים, ומאז טבע הנציב העליון הראשון, הרברט סמואל, את דפוסיו של המנדט הארצישראלי, ב'ספר הלבן' של שנת 1922, לא כמנדט ציוני גרידא, אלא כמנדט הלוקח בחשבון במידה שווה גם את האוכלוסייה הערבית. אך הנחת היסוד של ז'בוטינסקי עצמו עד סוף ימיו היתה שקיימת מערכת יחסים סימטרית בין התנועה הציונית לבין אנגליה, כפי שכתב בפרוגרמה של תנועתו בשנת 1926:

יחסנו אל הממשלה המנדטורית נקבע ע"י שני גורמים: אנו מאמינים באמונה שלמה בהכרת הישר והצדק של העם הבריטי, אנו בטוחים בהחלט, שכל דרישה צודקת עתידה להתמלא על ידו רק בתנאי, שהדורשים עצמם יהיו מוכנים להעמיד על שכםם את כובד המשא של הספקת החומר האנושי והאמצעים הכספיים. אולם יש גורם שני והוא שותפות האינטרסים. לא נכון הוא הדבר, שאנגליה גומלת אתנו חסד מבלי אשר תפיק שום תועלת מכך. בעזרתנו זכתה אנגליה להרבה מאד ועתידה עוד להרוויח הרבה להבא... בים-התיכון – הפרוודור של אנגליה אל המזרח, – במקום שעל החופים המזרחיים והדרומיים, מרחפת סכנה של מגמות אנטי-אירופיות, בונים היהודים את נקודת המשען היחידה, אשר מבחינה מוסרית שייכת לאירופה ותמיד תהא שייכת לה².

2 'מה רוצים הציונים', שם, עמ' 297-298. להשקפת ז'בוטינסקי השווה: שביט, שם, עמ' 152-154.

למרות התערערותה השיטתית של האוריינטאציה הפרו-ציונית של אנגליה, לדעת ז'בוטינסקי ותלמידיו, לא נסוג המנהיג הרביזיוניסטי מהנחת היסוד של מערכת היחסים עם אנגליה, והמשיך לדגול בה גם לאחר פרוץ סכסוך הכותל ביום הכיפורים תרפ"ח (24 בספטמבר 1928), ואף לאחר מהומות הדמים של שנת תרפ"ט. כאשר קיבל לידי את עריכת דואר היום בראשית דצמבר 1928, לא היסס לבטא קבל עם ועדה את ה'אני מאמין' שלו:

העם הבריטי יעזרנו לבנות את המדינה העברית. לכבוד הנדר שנדר בימי צערו יעזרנו, וגם לשם עתידו של עצמו יעזרנו; יתן לארץ מושלים אשר ירצו ויבינו, ויסללו את הדרך לפני הבונה העברי, עד אשר תיבנה המדינה ותקים שלטון משלה³.

לא כן אצל חסידי האידיאולוגיה המקסימאליסטית שהסתופפו זה מקרוב בצלו של ז'בוטינסקי. לגביהם הלכי הרוח הכוחניים שעליהם הצביע מנהיגם לא יכולים היו עוד לעמוד באורח בלעדי לרשות אנגליה. לידם הפך יום הכיפורים תרפ"ח לתאריך היסטורי, מכיוון שבו הורה מושל ירושלים קיתרוש (E. Keith-Roach) להסיר את המחיצה בין גברים לנשים בכותל. וכלשונו של יהושע השל ייבין, אחד משלושת האידיאולוגים של המקסימאליזם הרביזיוניסטי, ביום זה נוצר הזיווג בין 'שכנים נוכלים' (קרי: הערבים) לבין ממשלת 'האומה האדירה'. במתן 'הצהרת בלפור' היא אמנם מילאה את 'תפקיד כורש', אך מאז התגלגלה בדרכם של נירון קיסר, קסטיוס גאלוס וגסיוס פלורוס⁴.

א. צמיחתו של המקסימאליזם הפרי-רביזיוניסטי

ראשיתו של המקסימאליזם הרביזיוניסטי בשנת 1928, עם הסתלקותם של אב"א אחימאיר, אורי צבי גרינברג ויהושע השל ייבין ממחנה תנועת הפועלים, עקב אי-הנחת שרוי מעמדותיה הציוניות, הבלתי-אקטיביסטיות די הצורך לפי טעמם, והצטרפותם לתנועה הרביזיוניסטית. אין בכוונת הדברים הבאים לנתח את פרשת המעבר של השלושה, הראויה לעיון נפרד, אלא להצביע על ההתגבשות האידיאולוגית הנפרדת של הזרם המקסימאליסטי ועל טיב העימות של זרם זה עם ז'בוטינסקי. מעבר לשאלה מדוע לא נפרדו דרכיהם לחלוטין, ואם היה העימות טכסיסי או אידיאולוגי, יש לשאול עוד: באיזו מידה ניזונו האידיאולוגיות הנוגדות מן המציאות הפוליטית של הזמן ומתמורות העתים, ואם היה כאן ניסיון מוצלח או כושל לכפותן על המציאות ההיסטורית?

האידיאולוג המרכזי של הזרם המקסימאליסטי היה לא אחר מאשר אב"א אחימאיר. הוא נולד בדולגי שליד בוכריוסק בשנת 1897, ועלה בשנית לארץ בשנת 1924, לאחר

3 על פי: י"ב שכטמן, זאב ז'בוטינסקי – פרשת חייו, תל-אביב 1959, ב, עמ' 123–124 (ז'בוטינסקי, 'אני מאמין', דאר היום, 2.12.1928). השווה גם: ז'בוטינסקי לשלמה גפשטיין, 28.12.1929 (שם בטעות נכתב 1918), המתייחס למאמר הנ"ל, בתוך: ז'בוטינסקי, מכתבים, תל-אביב [חש"ד], עמ' 57–58.

4 ה' ייבין, 'המוזימה הגלויה', דאר היום, 26.7.1929.

שהשלים באותה שנה את עבודת הדוקטור שלו באוניברסיטת וינה, על הנושא: *Bemerkungen zu Spengler's Auffassung Russlands*. השפעת שפנגלר ניכרת בעיצוב עמדותיו הציוניות המקסימאליסטיות של אחימאיר בשנים הבאות, אך לא באורח בלעדי וסכימאטי: אחימאיר ספג ממנו את איבתו לדמוקרטיה, לסוציאליזם ולמרקסיזם, אך לא קיבל את התיאוריה המחזורית (הציקלית) של שפנגלר על כרעה ועל קרביה ביחס ליהדות או לציונות. כציוני רדיקאלי, נלהב וחסר פשרות, לא יכול היה לקבל את גזר דינו של שפנגלר כי היהדות נידונה לשקיעה חסרת תקנה⁵. המאורע ההיסטורי שהשפיע עליו יותר מכול, היתה מהפיכת אוקטובר, שאותה ראה, כהשקפת עולם חברתית ומדינית, באור שלילי ביותר. אף על פי כן היו שיטותיה הטכסיסיות של התנועה המהפכנית הרוסית, מן הנרודניקים ועד הסובייטים (בייחוד בדרכי תפיסת השלטון של הבולשביקים, כטיפוחה של קבוצת מיעוט מהפכנית והפעלת ההמון, אך גם הטירור האישי, שלנין התנגד לו), דרכים לגיטימיות גם להגשמת הציונות. למשטר הסובייטי עצמו ניבא כישלון כלשאר המשטרים הסוציאליסטים לגווניהם. אחימאיר ביקש לא רק להחיות בכל מחיר את העם היהודי בארץ ישראל כלאום המחדש נעוריו, מתוך ההנחה השפנגלריאנית שהוא נידון לשקיעה באירופה לבדה, אלא שאב עידוד מן הלאומיות האינטגרלית העולה באירופה; מתוך כך הגיע לתמיכה נלהבת במשטרים ובמפלגות פאשיסטיים וטוטליטאריים באירופה, ובעיקר באיטליה⁶.

עד שנת 1928 היו עמדותיו נסבלות למדי במפלגה כ' הפועל הצעיר, אך לא לאורך ימים. גם הקירבה בין 'אחדות העבודה' ההיסטורית לתנועה הרביזיוניסטית בעניינים מדיניים לא יכולה היתה לשרוד לאורך זמן; ודאי לא לאחר מאורעות תרפ"ט, כשהסתבר

5 ניתוח משנתו של שפנגלר אצל: H. S. Hughes, *Oswald Spengler, A Critical Estimate*, Rev. Ed., New-York 1962; על רוסיה ראה בייחוד עמ' 146-150. והשווה דברי ב' אליאב (לובוצקי), מראשי התנועה הרביזיוניסטית בשעתו, על הודאת אחימאיר, שאין דברי שפנגלר על שקיעה וניוון של ציביליזאציות חלים על העם היהודי המתחדש: ב' אליאב, 'פגישות עם אחימאיר', האומה, 44 (אוגוסט 1975), עמ' 451-452. אחימאיר סבור היה שארץ ישראל לא תהיה פרוסקורוב שנייה, אך פחות העסיקה אותו אפשרות הטמיעה של עם ישראל בארצו בנוסח שאותו ניבא שפנגלר. השווה גם: י' שביט, 'אני במזרח ולבי במערב (על "המוניזם" הציוני של אב"א אחימאיר)', קשת, נז (סתיו 1972), עמ' 144 ואילך. נראה שהאנטישמיות הבלתי גזענית של שפנגלר לא הביכה את אחימאיר. שלא כתלמידו הציוני, לא נכשל שפנגלר בזיהוי הגזענות הנאצית (עד ראשית אפריל 1933). והשווה להלן, הערה 141.

6 על תגובתו המהוססת עדיין על הפאשיזם האיטלקי בראשיתו, השווה: א' אחימאיר, 'רעיונות בודדים על הפשיזמוס', התורן (וינה), 4-5 (תמוז-אב תרפ"ג), עמ' 150-155. במאמר זה מבטא עדיין אחימאיר תמיכה ברפובליקה דימוקראטית המבוססת על ההמון. ראה גם: שביט, מרוב למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 230-231. על יחסו לברית המועצות השווה: א' אחימאיר, 'מוחתמה גנדי', קונטרס, קפ (אב תרפ"ד), עמ' 21: 'איזה צורה היתה מקבלת רוסיה לו נהלה הרבולוציה שלה לא ע"י לנין, הרואה לא את האנשים, כי אם את האנושות, לא את הפועלים כי אם את המושג המפשט ששמו "פרולטריאט". מה היה לו הלכה הרבולוציה לאורו של תלמידו של טולסטוי... הצגת שאלה זו לו הלכה רוסיה לאורו של טולסטוי, מעוררת בנו הרהורים של מהלך במדבר המצפה לאואזיס ונאכל בשרב'. השווה גם מאמרו: 'החג האוקטובראית', הארץ, 7-8.11.1927.

שהפרשנות של שני הצדדים לגבי אירועי הדמים שונה בתכלית⁷. זאת ועוד: התמיכה של ‘הפועל הצעיר’ בווייצמן ובסמואל לא היתה יכולה להיות מקובלת על אחימאיר. דווקא ביקורתו של ז’בוטינסקי על סמואל מצאה אוזן קשבת אצל, למרות השוני שבניתוח; וכך כתב כבר בשנת 1924:

עברו באנגליה הימים של שלטון ביד רמה במושבות, ימי [לורד] ביקונספילד, [ג'וזף] צ'מברלין, [לורד] קיצ'נר, ססיל רודס. הפוליטיקה האנגלית של עכשיו היא זו של ימים רפות, זאת היא פוליטיקה ‘הרברט סמואלית’. פוליטיקה של ‘מה יאמר משלם המסים’.

כישלונה של יוון במלחמה עם תורכיה וניצחון הוואהבים על המלך חוסיין – שני בעלי בריתה של אנגליה – מוכיחים שאין אנגליה עומדת כבעבר לימין שותפיה. והמסקנה הציונית: ‘אל לנו לשכוח זאת. עלינו להיות מוכנים לכל שנוי ברוחות המנשבות בעולם הגדול, ביחוד ברוחות של המזרח הקרוב... מתי כבר נחדל לרעוד ולחרוד לתוצאות הבחירות באותה המדינה המעורפלת’⁸.

קיץ 1926 מסמל את התמורה בעמדת אחימאיר בשאלות הליבראליזם והדימוקראטיה, והוא עדיין חבר מלא ב’הפועל הצעיר’. האידיאולוגיה הדימוקראטית בועטת לדבריו בשיטת השלטון הדימוקראטי, כפי שמוכיחים המאורעות בפולין (הפרכת פילסודסקי במאי 1926), במכסיקו (קייס [Plutarco Calles] בשנת 1924) ובתורכיה (שבה השתלטה הדיקטטורה בשם הדימוקראטיה).

גם במוסוליני אי־אפשר לבלי לראות את נושא הדמוקרטיה, אם כי לפי דרכיו הוא. הוא יורש האידיאולוגיה של מצייני, גריבלדי וקבור, לוחם המדיניות החילונית... בדמותו של מוסוליני קם לתחיה הבונופרטיזמוס, שאף הוא היה דימוקרט לפי רוחו. זוהי הדמוקרטיה והדיקטטורה הקדמונה של צֶר, אשר נפל שדוד ע”י המשמרים הרומאים.

אחימאיר עמד על השלמת חסידי הדמוקרטיה עצמם עם כישלון האידיאולוגיה שלהם ועם קבלתם מרצונם הטוב את הדיקטטורה:

7 השווה: י’ גולדשטיין, מפלגת פועלי ארץ ישראל – גורמים להקמתה, תל־אביב 1975, עמ’ 20–39. קריאתו של ד”ר ייבין ל’אחדות העבודה’ לשאת את ‘הדגל הלאומי הקנאי’, כיוון ש’המולדת בסכנה’, נותרה ללא המענה הצפוי. ראה: ה’ ייבין, ‘לקראת הבאות’, קונטרס, רצט (ו’ בניסן תרפ”ז), עמ’ 13–15.

8 א’ אחימאיר, ‘ענייני המזרח’, קונטרס, קצא (ג’ בחשון תרפ”ה), עמ’ 11–12. לביקורתו של ז’בוטינסקי על סמואל השווה: ‘שלוש שנותיו של האדון סמואל’ (22.7.1923), בתוך: י’ נדבה (עורך), הדרך אל הרעיוניזם הציוני, קובץ מאמרים ב’רזסוויט’ לשנים 1923–1924, תל־אביב 1984, עמ’ 45–59. והשווה מאמרו של ז’בוטינסקי ‘האנגלי’ (לעיל, הערה 1), שבו שוקל ז’בוטינסקי את מעלותיו מול חסרונותיו של השליט הקולוניאלי האנגלי, ומגיע למסקנה חיובית: ‘דווקא בכך שאין הם מתביישים להודות ב”חור” ולהטליא עליו טלאי, דווקא בכך נעוצה מעלתם הגדולה. דווקא מסיבה זו כדאי להיות שותפה של אנגליה... משום כך אולי מוטב להפסיד עמהם מאשר לזכות עם רבים אחרים’ (עמ’ 176). השווה גם מאמרו של א’ אחימאיר, ‘המאורעות בסין’, הפועל הצעיר, 22.1927.4.3; שם רואה אחימאיר סימני התפוררות של האימפריה הבריטית בהקשר הסיני.

כך מתייצב לפנינו מהלך העניינים בפוליטיקה העולמית. שטת המשטר הדמוקרטי, פרי יצירת הליברליזמוס, נכבשה בכל העולם ע"י הקונסרבטיזמוס. בעלי האידאולוגיה הדמוקרטית השואפים לשנויים בחברה, אינם יכולים להשלים עם המצב הזה ופונים יותר ויותר לדיקטטורה בצורה זו או אחרת. ההכרה שהפרלמנטריזמוס הוא במדה רבה מפריע בדרך הגשמתן של הדעות והשאיפות המודרניות, אף היא דוחפת ליצירת אידאולוגיה חדשה של דמוקרטיה כזו שאנו רואים כעת למעשה אצל פילסודסקי, קלס [=קייס], מוסוליני, קמל פשה ולהלכה אצל אוטו באואר המצדד בזכות דיקטטורה מתונה ואצל זרמים רדיקליים במפלגת העבודה האנגלית⁹.

אחימאיר הבחין 'בתהום רובצת' בין האידאול לביין הגשמתו. את האידאול של איחוד איטליה שנישא על ידי מציני וגריבלדי הגשים קאבור; אולם עתה נתונה איטליה בידי שלטון היחיד של 'הדמגוג והדיקטטור מוסוליני'. האיובים הגדולים ביותר של האידאולים הם אלה השואפים להפכם למציאות של חיים: 'אין מקום ליאוש. צריך רק להחליף את האמונה במטרה של האידאול, באמונה באמצעים, בדרך לאידאול...'. דוגמה הפוכה מילאה רוסיה הסובייטית. אחימאיר גילה שההתלהבות של מהפיכת 1917 באה אל קצה, וכי לתושביה לא מעלה ולא מוריד אם תשלוט בה דיקטאטורה בולשביקית או פרלמנט של סוציאליסטים מתונים, ואפילו בית-רומנוב (כך!). גיבוריו הם האידאליסטים של התנועה המהפכנית הרוסית במאה ה"ט:

מי יכול להיות אדיש בקראו על האידאליזמוס של הדקבריסטים ונשיהם... מי יכול לקרוא בלי זעזועים כבירים את זכרונותיה של וירה פיגנר, איזה אידאליזמוס! הנדונים למאסר עולם בשליסלבורג מתעסקים במתמטיקה, אסטרונומיה. וכל אותם הגבורים הצעירים האלמונים שאבדו בסערה בכל מחנות הריבולוציה!

לפנינו לא ניתוח תיאורטי אלא כוונה ללמוד מן המהפיכה הרוסית לקח לניסיון המהפכני של הציונות:

ואצלנו נכון אמר אחד העם שלא מונטניגרו אנו עומדים ליסד בא"י... באידאול המתגשם – כרוכה סכנה של אכזבה והתרוקנות. אולם באידאליזמוס בדרך אליו מתרומם הציובור למעשי גבורה, טובי הבנים נהפכים לנחשונים הקופצים הימה, כדי לקדש את השם של אידאולם... בא"י שלנו נשקפת הסכנה האמריקנית, שחיי תושביה נהפכו לחיים של עבודה מכנית ולא של יצירה... אבל ציבור פעיל, בעל מרץ והכרה, אם גם קטן הכמות אבל רב האיכות יכול לעמוד בפרץ... נהיה רעבים ללחם אבל הרעב הזה אל נא ישתק אצלנו את הרעב לדבר ד¹⁰.

9 א' אחימאיר, 'לאן פני הדמוקרטיה מועדות?', הפועל הצעיר, 42, 27.8.1926, עמ' 8-9.

10 א' אחימאיר, 'גורלם של אידאולים חברותיים', הפועל הצעיר, 2-1, 22.9.1926, עמ' 18-19. מאוחר יותר ידחה בתוקף את האידאולוגיה הקומוניסטית, אך ישבח את הטכססנות המהפכנית של לנין וטרופקי ואת האידאליזם שלהם. ראה מאמרו: 'אנושיות ויהדות בטרופקי', דאר היום, 15-19.2.1929. וירה פיגנר (1852-1942) היתה מראשוני ה'נרודנאיה ווליה', ולאחר מכן ממייסדי

לביקורתו החריפה על האידיאולוגיה הדימוקראטית קיבל אחימאיר עידוד מספרו של רוברט מיכלס (Michels) על 'הסוציאליזם והפשיזם באיטליה כזרמים מדיניים' (1925). הוא שיבח את 'האובייקטיביות הקיצונית' של המחבר, ונתרשם מפסק דינו החיובי על מוסוליני: אינטואיציה, הכרת ערך עצמית, כוח השפעה על ההמון, ופוליטיקה אמיצה אך לא קלות-דעת¹¹.

כבר בשנה זו, שנת 1926, חיבר אחימאיר את החיבור הפוליטי הנודע ביותר שלו – 'מגילת הסיקריקין', אך מטעמים שיוסברו להלן לא העז לפרסמו. ואכן, מי שהילל את האידיאליזם של וירה פיגנר וחבריה 'בנרודנאיה ווליה', אשר הטירור האישי, כדי להוריד את הצאר מכסאו, עמד במוקד משנתם הפוליטית, אין פלא שיתפתה לכתוב בסתר גם מאמר עקרוני בשבח הטירור האישי כמכשיר פוליטי. מפלט מפורסם זה, 'מגילת הסיקריקין', אמנם יזכה לפומביות רק בקיץ 1933 (בזכות הקטיגוריה במשפט 'ברית הבריונים'), אך לידתו שבע שנים מוקדם יותר, בשנה שבה גינה אחימאיר בפומבי את יתרונותיה וסיכוייה של הדימוקראטיה. אחימאיר יכול היה לרמוז מעת לעת על תמיכתו בטירור אישי, אך לא לכתוב על כך במפורש, בהיותו חבר 'הפועל הצעיר'. אין תימה שלא פרסם מאמר זה בשעתו, גם משום שלא היה חבר הצה"ר, אם כי באופן עקרוני לא נרתע מפרסום דעותיו בפומבי, כיאה לאידיאולוג מיליטאנטי. כל ניסיון לתאר את הדברים כאילו מדובר במסה עיונית גרידא הוא חסר שחר¹², כפי שמעידים הדברים עצמם (המסה הוקדשה לזכרון של שרלוט קורדה, שהתנקשה בחיי מאראט בתקופת המהפיכה הצרפתית [1793], ושל דורה קפלן, שהתנקשה בחיי לנין [1918]):

ההורג לשם גזל הוא רוצח, אבל הסיקריק, ההורג את בא־כוח המשטר הקיים, אינו רוצח סתם, אפילו לדעתם, בעמקא דליבא, של אנשי המשטר הקיים. מבחינה מוסרית מותר להרוג לשם מטרות ציבוריות, מה שאין כך לשם מטרות פרטיות, ואפילו מתוך נקמה פרטית. לא מעשה־הרצח כשלעצמו קובע את טיבו וחותר את פסק־הדין, אלא הקביעה – לשם מה 'בוצע הרצח'.

יתרה מזאת: אחימאיר סבור היה ש'המעשה הסיקריקי' עשוי לתת כיוון דראמאטי להיסטוריה, כפי שניתן לראות בהתנקשויות המוצלחות בחייהם של מאראט, ווילהלם מאורניה לגבי המהפיכה בארצות השפלה (1584), וכפי שניתן לשער אם נדמיין מה היופני ההיסטוריה האיטלקית אילו נרצח מוסוליני, או פני ההיסטוריה העולמית אילולא נרצחו יוליוס קיסר או היינריך הרביעי¹³.

מפלגת הסוציאל רבולוציונרים. ראה: וירה פיגנר, עמל חיים, עין חרוד תש"ב–תש"ה; הנ"ל, לאחר שליסלבורג, תל אביב תש"ו.

11 א' אחימאיר, 'סוציאליזמוס ופשיזמוס', הפועל הצעיר, 9, 26.11.1926, עמ' 12–14.

12 השווה המבוא האפולוגטי של 'נדבה לכתבי אחימאיר, ג: ברית הבריונים, תל אביב תשל"ב, עמ' נה–נו. ככלל נוטה נדבה לטשטש את ההבדלים בין ז'בוטינסקי לאחימאיר ולשותפיו המקסימאליסטים; שם, עמ' כח, נ–נא.

13 'מגילת הסיקריקין' פורסמה בשניוניים קלים בכרך כתבי אחימאיר ברית הבריונים, שם, עמ'

לאמיתו של דבר, לא נמנע אחימאיר מלרמוז באופן פומבי לפיתרון הפוליטי המומלץ על ידיו. לכאורה, המליץ על הפיכת ארץ ישראל לדומיניון, אך הוא התנגד לשאיפת הרוב העברי של ז'בוטינסקי: 'שאיפתנו היא שא"י תהא גם להלכה וגם למעשה לדומיניון. יש לנו הרשות והתוקף לדרוש זאת. עלינו לחדול להדגיש את המומנט הכמותי ובמקום זה לעמוד בכל תוקף על ערכנו האזרחי בארץ'. ברם, בעת ובעונה אחת, ובניגוד לז'בוטינסקי, שלתנועתו יצטרף בתוך פחות משנה, הביע שוב יאוש גמור מן הסיכוי להעזר באימפריאליזם הבריטי:

אנו יכולים היינו להפיק תועלת מהאימפריאליזמוס הבריטי אילו היה צעיר במאה שנה. אז, לפני מאה שנה היה יותר צעיר, יותר בעל מרץ ומלא רוח של אקספנסיה. עכשיו עלינו להתבסס אך על כוחותינו אנו. מהשלטון האנגלי נקבל במומנט הנוכחי את סלילת כביש יפו-פתח-תקוה ולא עזרה ממשית לבנין הארץ. אותו הלוזונג [=הסיסמה] שהוציאה התנועה הארצית החדשה, הלוזונג של 'שין פין' – 'אם אין אני לי מי לי' של הפרושי הזקן שלנו צריך להיות לנו נר בדרך הפוליטיקה שלנו¹⁴.

ב. הפולמוס בתוך התנועה הרביזיוניסטית

עם הצטרפותו לתנועה הרביזיוניסטית, בשנת 1928, החל אחימאיר מטיף בפומבי לחברי תנועתו לאמץ לעצמם דפוסיס אידיאולוגיים וארגוניים האופייניים לפאשיזם האיטלקי:

...אותו התפנוק ששמו 'ליברליזמוס, זכויות האדם וסוציאליזמוס', בנוסח הברוסלי [ועידת

223-217. השווה גם הנוסח שנדפס בהארץ ובדבר ב-8.9.1933. במאמר ישנן פיסקות אובייקטיביות לכאורה, אך יש לראותן כהערות היסטוריות ביקורתיות ולא כחוות דעת פוליטיות. מי כמו אחימאיר ידע שתהום עמוקה רובצת בין היסטוריון לפוליטיקאי. השווה מאמרו על מיליוקוב: 'היסטוריון – פוליטיקאי', דאר היום, 12.3.1929. ביומנו של אחימאיר שהוצג במשפט 'ברית הבריונים' (פרוטוקול המשפט, עמ' 69, מארס-אפריל 1931, בתוך: מיכל 'ברית הבריונים', גנוז המדינה, ב 188), מצויה פיסקה מאלפת: 'המושג "פשע פוליטי" הוא מושג "שפשעותו" היא אבסטרקטית. הנאשם ומצדדיו מביטים על זה לא רק כעל פשע, אלא כעל מעשה חיובי...'. השווה גם: ח' בן-מאיר [שורר], רצח ארלוזורוב. חומר למשפט הציבור, תל-אביב תרצ"ד, עמ' 8. המחבר, מפעילי מפא"י בתקופה הנידונה, נוקט לשון פולמוסית חריפה במיוחד, אך ציטטותיו מדויקות בדרך כלל, ולקוחות מעיתונות הזמן. השווה: מיכל ברית הבריונים, מוצגי התביעה והסניגוריה, גנוז המדינה, שם.

14 א' אחימאיר, 'אם אני לי – מי לי', הארץ, 15.11.1927; הנ"ל, 'על הפרובלימה של הסוכנות', שם, 18.7.1927. אחימאיר היה מוכן לתמוך בכל תנועת שחרור לאומית. השווה: הנ"ל, 'קאטאלוניה', שם, 4.11.1927. ממילא מובן שאחימאיר היה חסיד של תיאוריית קרלייל בדבר תפקידה המכריע של האישיות בהיסטוריה. השווה: הנ"ל, 'אמיל ליודביג', דאר היום, 10.12.1929; ז'בוטינסקי, 'הדומיניון השביעי' (רזסוויט, 21.10.1928), בתוך: המדיניות הציונית, ירושלים תש"ו, עמ' 41-36.

קונגרס האינטרנאציונאל השני בכריסל, 1891] יורשה גם לנו בעוד מאה שנה... בראשית מלחמתנו עבור מדינתנו או אסור לנו 'לוקסוס' שכוה. בשעה שהעיר נמצאת במצור יש מקום אך ורק לחוקים של 'מצב המצור'¹⁵.

בינתיים אירעה גם תקרית הכותל, ביום הכיפורים תרפ"ח, ומאלף שהדבר לא נוצל על ידו כמנוף לפעולה אקטיביסטית. פטריוט וראדיקאל קיצוני כאחימאיר הצניע את האידיאולוגיה שלו ותמך בטכסיס פוליטי: 'את הכותל צריך לקבל כוחנו המדיני, אם עדיין אין לנו יכולים לקבלו באותם האמצעים המובהקים שעל ידן נעשתה סרביה הקטנה ליוגוסלביה הגדולה'¹⁶. מדוע נקט בקו זה? נראה שרצה להכין את הקרקע לעיקר – להחדרת האידיאולוגיה שלו להצה"ר. לדעתו, רעיון 'המיעוט הדינאמי' של מוסוליני מתאים גם לרביזיוניזם. חמישה ימים לאחר בואו של ז'בוטינסקי ארצה (5 באוקטובר 1928) כתב אחימאיר כדלהלן:

... אל יפול רוחו של 'הדוצ'ה' שתחת דגלו התאסף רק קומץ. דרכו של עולם כך. המועט ישלט ברוב. ישלט ממש, בכח הנשק או בכח אמונתו. על 'הדוצ'ה' לארגן כאן את קומץ האנשים המסוגלים לסור למשמעתו, ליצר את 'המשמרה הלאומית' ואל לו להפנות את עתותיו לשם כבוש העדר הרב... איזו קלות דעת היא לדבר על הירידה בציוניות בשעה שנגלו מכרות הזהב של ארצנו – עשרה הטבעי – בשעה שהציוניות השתחררה כבר והולכת ומשתחררת היא מכל דעות השוא, מכל הטפל שנטפל עליה, בשעה שהתנועה [הרביזיוניסטית] חוזרת ויותר ויותר למדיניות אירופה להערכת הפרט היוצר, בשעה שלתנועה ישנה אישיות כ'הדוצ'ה' שלנו. אנחנו שכבר סרים הננו לפקודתו – עלינו לפנות אליו במלים: 'נעשה ונשמע...'. מלים אחדות לאנשי בט"ר: הטרומפלדורים, שמרו את 'הדוצ'ה' שלכם מכל משמר, שמרו עליו כבבת עיניכם. רבים ועצומים אויבי רעיון המדינה בקרבנו ואויבי האיש הגדול האומר לגשמה עוד בחייכם¹⁷.

לבית"ר שמר אחימאיר מקום מרכזי. על חבריה מוטל התפקיד של 'הגווארדיה הלאומית', כלומר של אוונגארד לוחם. עדיין אין הם מוכנים, אך 'צריך לפתח בנוער את "הרצון לשלטון", אם להשתמש בביטוי של ניטשה'. אם הגשמת הרעיון הציוני עוכבה בשנים

15 'לאזני העם. בענין הויזה לז'בוטינסקי (מפנקסו של פשיסטון)', דאר היום, 21.9.1928.
16 א' אחימאיר, 'לשאלות הרגע. (מפנקסו של פשיסטון)', שם, 8.10.1928. אחימאיר הוסיף: 'אנחנו הצעירים נחרוץ שן ונכוץ אגרוף ולאור המאורעות שקרו בשנה האחרונה בחוצות ירושלים ובמשרדיהם כבוד בת ישראל שחולל, הויזה של הדוצ'ה ואחרון אחרון מדור הכותל...'.
על פרשת הויזה של 'הדוצ'ה, השווה: שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 114–113. על יחסו האמביוואלנטי של ז'בוטינסקי למוסוליני השווה מכתבו לגרונברג מ-30.12.1927, בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 83–84.

ההדגשות כאן ולהלן מופיעות במקור ולא באו מידי המחבר.
17 א' אחימאיר, 'לשאלות הרגע. (מפנקסו של פשיסטון)', ג. בקשר עם בואו של 'הדוצ'ה' שלנו, דאר היום, 10.10.1928. עוד ב-21 בספטמבר 1928 דיווח דאר היום על 'יום הפשיסטים בירושלים. מאות חולצות שחורות ברחובותינו. התענינות מרובה בקרב הקהל לבני מוסוליני....'.

האחרונות, הרי בא הדבר 'מחוסר גווארדיה... פוליטיקה מדינית יוצרת עובדות אינה מקבלת, כי אם לוקחת. נותנים בשעה שרוצים, אבל לוקחים בשעה שיש כוח לקחת'¹⁸. אחימאיר ראה בהגשמת המדינה העברית לא תהליך של בניין הדרגתי, בנוסח תנועת הפועלים, אלא אקט משיחי: 'לא אצלכם [תנועת הפועלים] בית היוצר של האומה, לא אומה שפלה אנחנו ולא סוסת מנדלי האידיאל שלנו. והמשיח שלנו יבוא לא בדמות עני ורוכב על חמור. המשיח יבוא ככל המשיחים, כשהוא רכוב על גבי טאנק. ונושא מדברותיו אל העם'¹⁹. אין תימה שבעקבות הפאשיזם האיטלקי ראה בלאום ובמדינה את חזות הכול, ולגלג על ניסיונות מעמדיים לאחוז בשלטון ביישוב. באותה מידה לעג לפרלמנטאריזם ולדימוקראטיה. את השלטון, טען, יש להפקיד בידי מומחים²⁰.

אחימאיר לא ראה את תפקידו כתפקיד של מנהיג אידיאולוג מקומי גרידא, אלא שאף להגיע, לפחות מבחינה אידיאית, לעמדת מנהיגות בתנועה הרביזיוניסטית העולמית. ואמנם, בשלב הראשון לא ראה עצמו כשר למנהיגות פוליטית וציפה מז'בוטינסקי שידריכו. אך בעת ובעונה אחת ביקש להשפיע ישירות על ז'בוטינסקי שישנה את מושגיו האידיאולוגיים והארגוניים. זמן קצר בלבד לאחר הצטרפותו לתנועתו כתב לו:

...שני תפקידים עכשיו לרביזיוניזמוס: (א) כבוש הנוער. (ב) הפצת הדוקטרינה. לשוא אדוני חושב... שהדעות שלו נעשו לנחלת רבים. רעיון הרביזיוניזמוס [הוא] רעיון רחב פי כמה מאשר אופוזיציה לסיסטמה המדינית הנהוגה כאן בארץ מצד הממשלה. זהו גם רעיון אחר מאשר 'הלאה וייצמן', 'הידד ז'בוטינסקי'. הרביזיוניזמוס – רבולוציה בעמנו, שהרגש המדיני עומם בו. למזלנו עכשיו 'שנות לוקרנו' [1925–1929]... יש להפיץ בציבוריות היהודית את המסקנות החדשות של הציבוריות של העולם הגדול (מוסוליני, קמל, פילוסדסקי, וולדמארס...).

אחימאיר ייחס את חוסר הפופולאריות של הצה"ר בארץ לא ל'קיצוניותו של האידיאל שלנו', אלא להנהגה הקיימת. לעומת זאת, לז'בוטינסקי רחש הערצה גלויה: 'אדוני, מדוע הוא מרבה להתייעץ אתנו? יצוה יותר. הן עלינו לסור לפקודתו... יוכל היות שבאופן פרטי הוא רוצה להיות חבר בתוך החברים... אבל הגורל בחר בו שינהיג, ובל ישתמט מתפקיד זה'²¹.

18 'בט"ר בתור מבט-עולם', משואות – דר-שבועון לנוער (יוצא לאור על ידי ברית יוסף טרומפלדור [יריגה]), 98, 10.12.1928. אחימאיר ראה ב"ל גורדון, כבדדיצ'בסקי ובטשרניחובסקי נביאי בית"ר, וכך אף בגיבור ספרו של מכס ברוד, דוד הראובני – שר היהודים (בתרגום י' למדן, תל אביב תרפ"ט) [הופיע לראשונה במינכן בגרמנית, בשנת 1925].

19 א' אחימאיר, 'לשאלות הרגע. (מפנקסו של פשיסטן). עם נבל וגוי', דאר היום, 14.10.1928.

20 'עירית תל-אביב (מפנקסו של פשיסטן)', שם, 23.10.1928. השווה גם מאמר קודם: 'האכזקותיבה של ההבראה והמעבר', הארץ, 11.1.1928, שבו קרא לחיזוק האופי הדיקטטורי של הנהלת ההסתדרות הציונית.

21 אחימאיר לז'בוטינסקי, 25.10.1928, תיקי אחימאיר, מכון ז'בוטינסקי, פ 5 (א/16/3/2).

המחלוקת בין ז'בוטינסקי לבין אחימאיר היתה מראשיתה מחלוקת אידיאולוגית ולא רק אופראטיבית, אף שלא הקיפה את כל תחומי האידיאולוגיה הרביזיוניסטית. אחימאיר יכול היה לכאורה לחתום ללא ערעור על שלושת עקרונות היסוד של ז'בוטינסקי: מדינה ועלייה המונית, הגנה עצמית ומוניזם אידיאולוגי²². דא-עקא שלמעשה לא קיבל את עקרון ההגנה העצמית או הגדודים, גם לא אחרי שז'בוטינסקי דיבר בפומבי בזכות 'המשמעת הצבאית', משום שמלכתחילה דחה את התפיסה התולה את הגשמת הציונות באנגליה. מכאן גם דחייתו של אחימאיר, לא להלכה אלא למעשה, את רעיון 'המשטר הקולוניאטורי' ו'הדומיניון השביעי', עוד בטרם הצטרף לתנועה הרביזיוניסטית. במקום רעיון 'הגדודים' טען אחימאיר לרעיון 'הגווארדיה הלאומית', ה'לוקחת' ואינה 'מקבלת', בעוד שז'בוטינסקי ראה ברביזיוניזם ובייחוד באוונגארד שלו – בית"ר – 'גזע רוחני', 'לא יותר מגרעין, אשר אולי יצמח ממנו השתיל – רמז אילם-למחצה, למחשבה שרק בעתיד תתפרץ...'. ז'בוטינסקי כתב על 'שליחותה' של בית"ר 'ליצור אותו הטיפוס היהודי שהעם זקוק לו כדי להקים את מדינת-היהודים במהירות גדולה יותר ובאופן מושלם יותר, במלים אחרות – לברוא את האזרח "הנורמאלי" או "הבריא" של האומה היהודית'²³, אך למעשה השאיר את האחריות העליונה לבניין המדינה בידי אנגליה²⁴. אחימאיר, לעומתו, הטיף ל'מהפיכה' ולחיקוי מעשיהם של מייצגי 'הדיקטטורה הלאומית', הקוצרת הצלחה לא רק באיטליה אלא גם בהונגריה, בספרד, בפולין, בליטא, בתורכיה, בפרס, במצרים וביוגוסלביה:

ובאותו זמן ש'הדיקטטורה הלאומית', מכה שורש בלי כל קרבנות, מצחיק לדבר על הפאשיזמוס האיטלקי כעל משטר קטלני, שבית דין של מות אינו שכיח שם יותר מאשר [ב]ארצות ה'דמוקראטיה', מאשר למשל בצרפת. הדיקטטורה האיטלקית מצאה לה מחקים בהרבה ארצות. זאת היא ההוכחה הכי חשובה על חיובה של הדיקטטורה הזו²⁵.

זאת ועוד: באותה עת שבה העמיד את הציבור בכלל, ואת קהל היעד הרביזיוניסטי בפרט, על גישתו האידיאולוגית הבסיסית, התופסת את הציונות כחלק אורגאני מתהליך

22 ז'בוטינסקי, 'שעטנו לא יעלה עליך...'; בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 71–75 (=היינט, 18.1.1929). למעשה מדובר כאן בסיכום המצע הרביזיוניסטי משנת 1926. השווה: 'מה רוצים הציונים הרביזיוניסטים?' שם, עמ' 283–285, 294–297, 299–300.

23 א' אחימאיר, 'בס"ר בתור מבט-עולם' (לעיל, הערה 18); מכתבו של ז'בוטינסקי לבית"ר לטוניה [לטביה]. ('כ"ב חשון תרפ"ט, ירושלים), בתוך: משואות (לעיל, הערה 18); ז'בוטינסקי, 'רעיון בית"ר' (1934), בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 308; הנ"ל, 'על המיליטאריזם', שם, עמ' 41–45 (=היינט, 25.1.1929).

24 לעיל, הערה 1.

25 א' אחימאיר, 'הדיקטטורה הלאומית בעולם הגדול', דאר היום, 29.1.1929. אין לתמוה שמאמרים כגון אלה לא נכללו בכתבי אחימאיר שפורסמו על ידי 'נדבה: הציונות המהפכנית, תל-אביב תשכ"ו, וברית הבריונים, שם תשל"ב. השווה גם: א' אחימאיר, 'על ה"רנגאטים" של השמאל', דאר היום, 16.1.1929, שבו הוא משבח את מוסוליני כ'פוליטיקאי חרוץ' שיש לסלוח לו על 'פשעיו' משום שהציל את איטליה.

היסטורי עולמי שבו אבד הכלח על הפרלמנטאריזם הדימוקראטי מכאן, ועל משטר הסובייטים מכאן, ואשר שואף למימוש בנוסח הלאומיות האינטגרלית, המליץ אחימאיר גם על האמצעים להשגתה. כאשר נרצח הגנרל הלבן סלאשצ'וב באמצע ינואר 1929, 'שיבח' אחימאיר את המעשה²⁶.

אף על פי כן היה כאמור מרווח אפשרויות גדול למדי במישור הפונדמנטאלי לשיתוף רעיוני בין אחימאיר לז'בוטינסקי. בראש ובראשונה היתה תמימות דעים בשאלת המטרה הסופית של הקמת מדינה עברית, שכן אחימאיר, כז'בוטינסקי, לא האמין שההנהגה הציונית של סוף שנות העשרים, בראשות וייצמן, המצרפת לא-ציונים לסוכנות היהודית המורחבת, תומכת בכנות בהקמת מדינה וכי למעשה היא דוגלת בפילנתרופיה כמטרה בפני עצמה. שנית, אחימאיר קיבל בהתלהבות את רעיון ה'מוניזם' ('חד נס') של ז'בוטינסקי, הדוחה אפשרות 'לעבוד' לשני אידיאלים, ציונות וסוציאליזם, וכי 'סופו של האחד או השני לוותר ולהעלם'. שלישית, באותה סוגיה דחה אחימאיר, בעקבות ז'בוטינסקי, את מלחמת המעמדות כמפריעה לבניין המדינה, ואימץ את רעיון 'בוררות החובה' בסכסוכי עבודה. רביעית, למרות הערצתו למשטר הפרלמנטארי האנגלי, שאותה הביע בכל הזדמנות, כולל במצעי הצה"ר ובית"ר, תמך ז'בוטינסקי בעת ובעונה אחת, החל משנת 1928, גם במשטר קורפוראטיבי. זאת על רקע עימות חריף עם תנועת הפועלים, השונאת לדבריו את הצה"ר 'באופן אורגאני'. אין פלא שראה ב'סכסוך אורגאני גדול ורציני' זה, שהוא 'קו משותף לכל העמים בתקופתנו', התפתחות חיונית²⁷. כך גם הציע ז'בוטינסקי באותה שנה להקים את 'פרלמנט המקצועות' בשביל היישוב, לא כתחליף לאסיפת הנבחרים ולוועד הלאומי, כפי שהסביר, אלא כתוספת לה. בהנחה ש'אסיפת הנבחרים' עוסקת באידיאולוגיות בשל היותה נבחרת על ידי מפלגות, הרי 'בתפקידים הממשיים של בנין הארץ אי-אפשר לטפל בשיטות אידיאולוגיה טהורה; לכך מסכימים היום כל המשקיפים המעמיקים חשוב, ללא הבדל מפלגה... הוא חייב למלא תפקיד של בית-שני, מעין 'סינאט'... אשר בענייני כלכלה יש לו מעמד-עדיפות, וגם בעניינים אחרים יש להטות אוזן לדעותיו'²⁸.

26 א' אחימאיר, 'סלאשצ'וב', דאר היום, 22.1.1929. אכן, אחימאיר ציין שהוא התעלל ביהודים וחזר לרוסיה, ושם סלחו לו הסובייטים על פשעיו: 'קמו אצלנו לא רק גרשוני, ג'וז, דורה קפלן וקניגסר, אלא גם שווארצבארד וקולנברג' (קולנברג היה יהודי היה רוצחו של סלאשצ'וב). אחימאיר גם צידד בטירור מטעם השלטון, כשתאם הדבר את מטרותיו האידיאולוגיות, כבמקרהו של גוסטב נוסקה, שר ההגנה הגרמני ומחסל 'הספרטקיסטים'. 'הכושי עשה את שלו', דאר היום, 6.3.1929.

27 מכתבי ז'בוטינסקי ליי' קלינוב, 19.8.1928; 22.10.1928. בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 266, 268.

28 ז'בוטינסקי, 'על הגפ הציוני. פעם שניה' (=היינט, 29.3.1928), בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 138-139; שביט, מרוב למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 222. קרוב לוודאי שז'בוטינסקי הושפע משיטת הקורפוראציות שנקבעה ב'חוזה העבודה' באיטליה הפאשיסטית (Carta del lavoro), 23 באפריל 1927. הדרישה להקמת 'מוסד עליון לבוררות לאומית, שיורכב שווה בשווה מנציגי כל הענפים וכל הרכיבים של הייצור העברי', קיבלה אופי פורגראמטי ב'עקרונות הרביוניזם', פאריס 1929; ראה: שביט, שם, עמ' 328. השווה גם: ש' אבינרי, הרעיון הציוני

אחימאיר ידע ללא ספק שז'בוטינסקי נלחם למען אידיאולוגיה ופוליטיקה שונות לחלוטין מאלה שלו. אי לכך נאלץ להתעלם, חלקית לפחות, מהופעתו הפומבית של ז'בוטינסקי בוועד הלאומי באמצע אוקטובר 1928. היו אמנם שלוש נקודות מפגש ביניהם: (א) בפרשת הכותל, שבה טען ז'בוטינסקי שהכותל אינו רק סמל העבר היהודי אלא גם 'סמל ההווה', וסירב לראות בו 'חפירת-ההגנה האחרונה' של הציונות; (ב) חוסר הטעם שבשיחות עם ערבים כל עוד אין רוב יהודי; (ג) אחימאיר סמך ידו בוודאי על חוסר אמונו של מנהיג הצה"ר בהנהלה הציונית ובסוכנות היהודית המורחבת. אך לעומת זאת, לא יכול היה להסכים עם ז'בוטינסקי באשר לאידיאולוגיה האופראטיבית, כלומר הטקטיקה הפוליטית, שבה ראוי לנקוט כדי להשיג את הגשמת הציונות: הפעלת דעת הקהל באנגליה, בצרפת ובמושב 'חבר הלאומים' בג'נבה באמצעות נציגות יישובית קבועה. פנייתו החד משמעית לוועד הלאומי ברוח פרו-בריטית גמורה לא יכולה היתה להיות לרוחו של אחימאיר: 'יש לכם אפשרות לצבור את הכוח של התמיכה המוסרית והמדינית, ולמרות כל המכות שקיבלנו, ושקיבלתי אני, מידי האנגלים – למרות כל זה, אני מאמין באנגליה. תאמינו באנגליה, תאמינו באנגליה. יש שם כוחות העומדים על צדנו. קשה לאספם אבל אפשר...'²⁹

ג. השפעת מאורעות תרפ"ט על המחלוקת

המתח בין אותן הנחות יסוד של ז'בוטינסקי שאחימאיר קיבלן לבין אלה שנדחו על ידו, היה נסבל כל עוד לא טפחה על פניהם המציאות הפוליטית והפכה זאת מפולמוס תיאורטי לווכוח על אידיאולוגיה אופראטיבית. היו אלה מאורעות תרפ"ט (23–29 באוגוסט 1929), אשר עתידים היו להפוך את המחלוקת בין השניים למסוכנת ולמאימת על שלימות הצה"ר. במקדד המחלוקת על האידיאולוגיה הרביזיוניסטית עמדה שאלת היחס לאנגליה, על מורכבותה הטאקטית והאסטרטגית כאחד. עוד לפני פרוץ המאורעות ציפה ז'בוטינסקי לגישה חיובית מממשלת הפועלים באנגליה, אם הלייבור ינצח בבחירות, בזכות ידידים

לגונוני, תל אביב תשמ"א, עמ' 202–204; A. Lyttelton, *The Seizure of Power. Fascism in Italy, 1919–1929*, London 1973, pp. 330–331, 344–345. אימוץ עקרון 'המנהיג' במובן של הפאשיזם האיטלקי היה מקובל על ז'בוטינסקי באורח פרגמאטי, שכן 'הדוקטרינה של הפאשיזם של מוסוליני שנשלחה אליו על ידי ליאונה קארפי, מנהיג הצה"ר באיטליה ותומך מובהק של מוסוליני, נדחתה על ידו. על הסתייגותו של ז'בוטינסקי ממוסוליני ומ'הדוקטרינה' שלו השווה: מכתבו לקארפי מ-19.1.1934, בתוך: האומה, 11 (דצמבר 1964), עמ' 496.

29 'להקמת נציגות היישוב בלונדון ובג'נבה, ת"א, ג' חשוון תרפ"ט' (דאר היום, 17.10.1928), בתוך: ז'בוטינסקי, נאומים, 1940–1927, ירושלים תש"ח, עמ' 31–36. אחימאיר לא ידע כי ז'בוטינסקי כתב באורח פרטי לא' ויינשל ב-17.10.1928: 'הצלת הכותל המערבי אינה בתחום פעולתו של הצה"ר, כי הצה"ר שולל פעולה למען פתרון בעיות בודדות'. על עניין 'הפררוגטיבה' השווה מכתבו לוועידת הצה"ר בתל אביב, ב-10.7.1929, בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 354–355.

כוודג'ווד. אחימאיר לעומתו כפר בכך, וטען שאין משמעות לניצחון מפלגה זו או אחרת מנקודת ראות ציונית³⁰.

בראשית יולי 1929, בקונגרס הציוני ה"ז, שבו היו הרביזיוניסטים גורם פוליטי שולי (6.75% בלבד מפלל הבוחרים), הפנה ז'בוטינסקי את מירב תצויו כלפי ההנהגה הציונית הרשמית, על ששיתפה פעולה עם הלא-ציונים בסוכנות היהודית. לעומת זאת הצניע את ביקורתו כלפי אנגליה, והסתפק בכך שקבל כי 'הנהלתה של א"י היא הנהלה גרועה'³¹. לרגל מינויו של נציב עליון חדש, סר ג'ון ר' צ'נסלור, שיער ז'בוטינסקי כי למרות שבא מרודזיה, הרי לא תנהג הממשלה כפי שהיא נוהגת באפריקה, אלא כפי שנקבע על ידי סמואל בשעתו: 'נייטראליות'³². ז'בוטינסקי היה רחוק מלראות את העתיד להתרחש במאורעות הדמים של אב תרפ"ט. אחימאיר, המנהיג הווטר והמתחרה האידיאלי, אמנם השווה את הנידוי של הרצל בשעתו לנידוי של ז'בוטינסקי בקונגרס ה"ז"³³, אולם בד בבד הפגין כלפי אנגליה בכלל ובשאלה הערבית בפרט, עמדה קיצונית בהרבה מהמנהיג הבכיר. בעקבות 'שקיעת תרבות המערב' של שפנגלר, שוב ניבא אחימאיר את קץ האימפריה:

אין אף דבר קיים ועומד לעולמי עד. חוק המות שולט על החי באשר הוא חי. חוק הכליון שולט על הקיים.... עמנו מאריך ימים משום שמדי תקופה בתקופה הוא הולך ומשנה את תנאי חייו מהמסד עד הטפחות. על אחת כמה שאורגניזמוס ציבורי מרכב כמו קיסרות קולוניאלית, אינו מסוגל בעצם מהותו להאריך ימים. הדור שלנו עומד בראשית הקץ של הקיסרות הבריטית.... ראשית הקץ של הקיסרות הרומאית באה עם חדירת הנצרות... הקיץ הקץ עכשיו על הקיסרות הקולוניאלית הבריטית עם חדירת הרעיון הסוציאליסטי... כותב

30 ז'בוטינסקי, 'על דבר הסיכויים', דאר היום, 7.6.1929; א' אחימאיר, 'ערב הבחירות באנגליה', שם, 20.3.1929. עם זאת הגן אחימאיר למשל על עמדתו של ז'בוטינסקי בפרשת תל-חי, וטען שהיא נובעת מטעמים אסטרטגיים; אך הוא ביקש לתת לאגדת טרומפלדור יותר ממשמעות של סמל, כאשר השווה אותה לא רק לליאונדאס, בפרשת תרמופילי, אלא גם טען שהוא לא נגרר להתנגדות גלונית בנוסח אז"ר: '30 אלף פונט', "סכנת נפשות", "לא כדאי"... מושג זר ללאום. לו עשו חשבונות מנהיגים כמאסריק, פשיץ, גריבלדי האם היו עכשיו משוחררים העם הצ'כי הסרבי האיטלקי?...'; א' אחימאיר, 'ליאונדאס', שם, 22.3.1929.

31 ז'בוטינסקי, נאומים (לעיל, הערה 29), עמ' 78. שוקלי הצה"ר מנו בבחירות לקונגרס ה"ז" 17,971 (מהם 2,687 בארץ ישראל) מכלל 200,000 שוקלים, וקיבלו עשרים ואחד צירים מתוך שלוש מאות ועשרה צירים.

32 ז'בוטינסקי, 'מתוך יומן ארץ-ישראלי. ה. הבחירות באנגליה' (16.6.1929), בתוך: הרוויזיוניזם הציוני בהתגבשותו (לעיל, הערה 1), עמ' 306–307. השווה גם: הנ"ל, 'לא עלינו...', דאר היום, 26.7.1929 (=דער מארגן זשורנאל, 20.7.1929).

33 א' אחימאיר, 'המשיח', דאר היום, 28.7.1929. כבר ב-12.7.1929 התלונן מנחם ארבר, המפקד הראשי של בית"ר בארץ ישראל, בפני ז'בוטינסקי על 'גוש העבודה, ואנשים חדשים שנכנסו לא מכבר מהפעול הצעיר הנם השליטים כאן והחברים הישנים נהפכו לבנים חורגים...'; מכון ז'בוטינסקי, 3/17/3/1.

הטורים האלה מתייחס יותר מדי בביטול לכל פרלמנט וביחוד לפרלמנט במזרח, בכדי שיביט על הפרלמנט בארץ ישראל כעל האסון הגדול ביותר שהמדיניות הבריטית הנוכחית מסוגלה להעניק לנו. עלינו להיות מוכנים עוד להפתעות רעות מאלו...

אחימאיר רמז לאפשרות שאנגליה עלולה להוציא את צבאה מארץ ישראל, ולכן על ‘הציבוריות הא’י להיות מוכנה לכל³⁴. שבועיים בלבד לפני מאורעות הדמים, יצא אחימאיר בהתקפה חריפה וחסרת תקדים על אנגליה ועל מדיניותה, בסגנון שו’בוטינסקי מעולם לא נקט בו:

כל הצרות שבאו עלינו כאן, מיום דרוך החייל הבריטי בראשונה על אדמת הארץ הקדושה, באו לנו לא מהשכנים, לא מהדת הנוצרית וממיסיונריות. הצרות באו לנו מצד עם המושלים, מצד פקידיהם הגדולים והקטנים... ואם היד היתה יד עזרת, יד השכן, הרי היד המכוונת היתה זו של המושלים. מה נוראה ההתפכחות מחלומות הרומנטיקה שלנו...

עם זאת, את שורש הרע ראה אחימאיר בציונות עצמה ולא באנגליה; היה זה תוצאה של ‘קורופציה משולשת’, של ‘החלוקה’ (‘אין בין מנהלי ההסתדרות ובין מנהלי כולל אונגרון בניהון זה ולא כלום’), של ‘הצמחונות’ (‘הסוציאליזמוס הציוני הוא מחוסר כל פתוס של מדיניות, כל מושג שהמטרה המדינית – היא היא ולא אחרת המטרה הסופית’) ושל ‘הנייטיביזציה’ (‘שטחיות המחשבה, חוסר אידיאלים, שביעות רצון מחיים החומריים ואי־רצון להקריב קרבן כלשהו לטובת האידיאל...’). אחימאיר לא ראה בשאלת הכותל נקודה מרכזית למבחן אמינותו של השלטון הבריטי בארץ ישראל, משום שלא נחשבה בעיניו לשאלה חיונית כמו הגדוד, נמל תל אביב או עבר הירדן. אך לדבריו, הממשלה טועה אם היא סבורה כי הכותל ישכיח את יתר ‘השאלות הארוכות’. נהפוך הוא: הודות לכותל תיווצר חזית יהודית אחידה ‘מהרב זוננפלד עד המופס’ים [=הקומוניסטים]’. למרות הברכה שבעמדה הבריטית מציע אחימאיר זהירות רבה, משום שהציבור היהודי אינו מוכן: ‘הנוער הציוני אינו מוכן להקריב קרבנות דוגמת הקרבנות שמקריב לנגד עינינו הנוער המופס’אי³⁵. לשון אחר: מה שנראה לו כהידרדרות במעמדה של הציונות, נתפרש על ידו כפועל יוצא של חולשה ציונית אימננטית מכאן ושל מדיניותם המוטעית של הפוליטיקאים האנגלים מכאן. אחימאיר העמיד את קהל היעד שלו על ההבדלים שבהנחות

34 א’ אחימאיר, ‘בדרך ההתפרקות’, דאר היום, 31.7.1929. הכותרת הראשית של דאר היום בשרה באותו היום: ‘ה’ לוק [המזכיר הראשי של הממשלה] דוחה את כל דרישותינו בענין הכותל’. במאמר הנ”ל העלה אחימאיר על נס את ליאופולד אמרי, שר המושבות לשעבר, ש’חשיבותו היתה לא בזה שהוא “ידיד הציונות” כי אם בזה שהוא אחד האנשים הבוודיים באנגליה, החולמים גם כיום את חלום מיסדי האימפריה הנהדרת, חלום קליב, שני הפיטים... דישראל, ססיל רודס, לורד קרומר וצ’מברלין האב’. לעומתו גינה את פאספילד שר המושבות החדש (S. Webb), ש’על ספריו התחנכו יוצרי הריבולוציה הרוסית...’ (נקודות במקור).

35 א’ אחימאיר, ‘לאור השעה’, דאר היום, 9.8.1929.

היסוד לא רק בין הרביזיוניזם למתנגדיו, אלא גם בתוך המחנה הרביזיוניסטי, אם כי מבלי לקרוא לו בשמו:

הם, החלק הצמחוני מהצבור בארץ, סוברים שרובי הישוב היהודי בארץ הזאת קודם לכל דבר. אנחנו קומץ הציונים המדיניים ביחד עם הנוער הלאומי חסר אבק הדעות הגלותיות, אנחנו סוברים שכבוד ישראל קודם לכל דבר... לנו הציונים המדיניים, לנו הנוער הלאומי צריך יהיה להיות הדבר ברור היטב, היטב, שאין ערך לכמות הישוב לעומת איכותו. הציונות האמיתית, – האידיאל שלה לא צאן-אדם, לא הפיכתו של העם היושב בציון לנייטיב דוגמת המצרים, הסינים וההודים, שדיו קומץ בריטים בשביל לרדות בהם...

תפיסה אליטיסטית זו עמדה בניגוד בולט לתפיסתו של ז'בוטינסקי התובעת רוב המורכב מהמוני יהודים. האידיאל שאותו ביקש אחימאיר לחקות היה מלחמתם של העמים הקטנים לחירות, החל בפורים, שנלחמו בבריטניה, עבור לטירולים שלחמו בנפוליון, וכלה בגיבורי יודפת, הר הבית, מצדה וביתר:

איזה ערך יהיה אם יהיו כאן מיליוני נייטיב'ס שאבותיהם עלו מאירופה? הגיטו, 'תחום המושב', אות הקלון – כל אלה הם משחקי ילדים של השפלת הצלם האנושי שבנו, לעומת הנייטיביזציה – הסכנה הנשקפת לנו כאן, ויש להגיד שהמושלים הספיקו הרבה בדרך שאיפתם זו. בשנת 1920 היינו מועטים פי כמה מאשר עכשיו, ורכושנו היה קטן לכל הפחות פי עשר מאשר עכשיו, ויחס המושלים אלינו אז היה מלא כבוד פי עשר...

אחימאיר לעג למנהיגות היישוב ('הלידארים') המתמוגגת מפגישות עם 'אחד מסגני הפריסטאב בארץ הזאת', וגינה את באי כוח הנוער הלאומי שאף מתייצבים לפניו. תוך גזירה שווה בין תגובת היישוב ל'פוגרום' של מאי 1921 לבין התגובה על מאורעות הכותל בט' באב תרפ"ט, קבל אחימאיר על שהיישוב נתגלגל ל'תחום הרקבון המזרחי'. לא חכמת המושלים עשתה זאת... אנחנו עזרנו למושלים'. אחימאיר ראה את שורש מפלתה הנוכחית של הציונות בכך שלנוער הציוני-הסוציאליסטי שעלה לאדמת נוריס היה די מרץ ('אש הנוער') כדי לכבוש את עבר הירדן המזרחי ולשלוט בו. אולם 'צמחונותו' היתה בעוכריו: 'לאחר התשובה "האבנגלית" שנתן הישוב היהודי על מכת הלחי [תשובתו] השלילית של לוק לגבי הכותל] היו סבורים שפרוצס הנייטיביזציה ביחס ל-160 אלף האירופים החיים בארץ זו כבר נגמר'. את המצב הציל לדבריו בכל זאת 'הנוער הלאומי' (קרי: בית"ר), בהפגנת הכותל שלו בט' באב, לפני 'האוטו-דה'פה', והוכיח ש'מפעל הנייטיביזציה לא הצליח... באססה, סטופ לנייטיביזציה של 160 אלף האירופים שבארץ ז'בוטינסקי³⁶.

36 א' אחימאיר, 'לא כבני כושיים', שם, 21.8.1929. כמוטו למאמר שימשו דבריו של נורדאו בקונגרס השמיני (1907): 'הולכים אנו לא"י כדי להרחיב את גבולותיה המוסריים של אירופה עד לנהר פרת', ש'בוטינסקי חזר וציטטם בפניו בעת פגישתם במדריד במלחמת העולם הראשונה. ז'בוטינסקי, אבטוביגורפיה, ירושלים תש"ז, עמ' 112-113.

מאורעות הדמים של אב תרפ"ט הרחיבו את הפער בין השקפת העולם של ז'בוטינסקי לבין זו של אחימאיר, שנתבלט עוד לפני המאורעות. המספר הגבוה של הנפגעים – מאה שלושים ושלושה הרוגים ושלוש מאות שלושים ותשעה פצועים, ההפתעה שבאירועים עצמם, היקפם הגיאוגרפי, ובעיקר אולת ידם של השלטונות, שהגיבו אמנם בתקיפות, אך לאחר מעשה, עקב הערכה מוטעית של כוונות המופתי חג' אמין אלחסייני – כל האירועים הטראומטיים הללו הזינו את הנחות היסוד הראדיקאליות של אחימאיר דווקא, הבונות על התרחקות מאנגליה, מתוך התקרבות למדינות כאיטליה, ולא של ז'בוטינסקי, הגורס שיתוף פעולה הדוק עם אנגליה.

יש לייחס איפוא משמעות מרכזית לעובדה שהמאורעות לא גרמו לביטולה של הנחת היסוד המרכזית במשנתו של ז'בוטינסקי, קרי לחיוניותה של אנגליה כמגשימת הציונות. אמנם הוא תבע להעניש את הפקידים האשמים, אך סבור היה שניתן עדיין לתבוע ממנה את חידוש השתתפותה הפעילה בבניין הבית הלאומי. מסקנתו הכוללת היתה: 'אל תגזימו! הדבר שהתרחש בא"י עלבון איום הוא בשבילנו וחרפה לאומה הבריטית, אבל אין זו שואה...'³⁷ לא זו היתה התגובה של הצה"ר הארצישראלי. אנגליה נתבעה בלשון אולטימאטיבית לבחור באחת משתי הדרכים: או עם 'כוחות ההרס והחורבן' נגד הציונות, או יחד עמה להפוך את ארץ ישראל לבית לאומי עברי, כ'עמדה ראשונה של התרבות העולמית במזרח. דרך ביניים אין!³⁸ אחימאיר עצמו ראה במאורעות תרפ"ט המשך לניסיון של השלטונות ל'נייטיביזציה' של מאה ושישים אלף האירופים (קרי: היהודים) בארץ ישראל. יתרה מזאת, כחסיד מובהק של שפנגלר לא יכול היה, כז'בוטינסקי, לראות את גורל העם היהודי קשור קשר דטרמיניסטי לאנגליה, אלא כפוף לחוקי התרבויות הצומחות ושוקעות עם תמורות העתים. אולם שפנגלר כזכור ניבא את שקיעת היהדות. כיצד נחלץ איפוא אחימאיר מסתירה מאיימת זו? מסתבר שנמצא לו מוצא בתיזה האומרת כי מאורעות תרפ"ט הם חוליה בשרשרת מלחמותיו של עם ישראל שלא נסתיימו בהכחדת העם:

אנחנו נלחמנו בפרעה מלך מצרים, בקיסרי רומא, אינקביזטורי ספרד, צארי רוסיה. הם 'נצחו' אותנו. אבל היכן הם כל אלה? האם לא נוכל לאיזה מופתים אפנדים ושיכים נקלים? בשבילנו המושג ארבעת אלפי שנות היסטוריה, המביטות ממרומי הפירמידות אינו מצלצל באזנינו כמליצה ריקה. בשבילנו זהו מושג ריאלי. בשבילנו האבות, הנביאים, הקנאים לא היו מושגים מיתולוגיים... אנחנו רואים אותם יום יום בעיני רוחנו. כל אם עבריה יכולה להיות לאם המשיחית. מה אתם בני ארם, פלשת, אתם צאצאי לוט, אתם הכנענים, הפרזיים, הגירגשים של המאה הכז? מה אתם לעומת עמנו שאות הנצח חתום עליו, אות האלמות.

37 ז'בוטינסקי, נאומים (לעיל, הערה 29), עמ' 93–94 (באסיפת-עם בפאריס, 29.8.1929).
 38 [ללא מחבר], 'הדרך האחת', דאר היום, 2.9.1929. אנגליה אף הוזהרה 'שלא לסדר פרעות למען המדיניות הגבוהה – דרך מסוכנת היא'. לא היא לבד חתומה על המנדט – יש אלטרנטיבה. ראה: ב' ויינשטיין, 'לא די!', שם, 5.9.1929.

אחימאיר נפרד ממורו שפנגלר בנקודה היהודית: 'הרוצה לקנות לו פרסום כאדם הצופה למרחקים ינבא אך רעות לעתיד. אדם כזה לא יתבדה אף פעם. הפסימיסטים הם הצודקים תמיד. אבל תנועה ציבורית עפ"י עצם מהותה אסור לה להיות פסימית. היא מוכרחה להיות אופטימית...'³⁹.

האתגר שהציבו המאורעות חסרי התקדים בחומרתם בפני הנחות היסוד של אחימאיר, אילצוהו לחפש הסבר תיאורטי רחב יותר. מסקנתו היתה, שבהיסטוריה האנושית יש שני מיני מפלות: מפלות של ממש שאין אחריהן תקומה, ומפלות שטמון בהן גרעין הניצחון לעתיד לבוא, כדוגמת זו שפקדה את צרפת בשנת 1870. אך העם הצרפתי לא נפל ברוחו והכין 'ריוואנש':

אנו היהודים עם 'פאניקרי' אנחנו. ומכות שאנו מקבלים אינן מסוכנות כשהן לעצמן, אבל סכנתן גדולה במצב־רוח הירוד שהן מביאות בעקבותיהן. אין מקום ליאוש. יש מקום לחרוק שניים, לקימוץ אגרופ. דרך התחיה של כל עם ועם אינה סוגה בשושנים... אין מודדים לפי מספר הקרבנות. השאלה הנשאלת: האם במרוצת הזמנים יהיו קרבנותיו לשלב לעליה בדרך למטרתנו, או שקרבנות אלה הם רק קרבנות, הם 'קדושים', 'טבוחים', 'צאן אדם', פרי אסון וחולשה לאומית אשר אינם מביאים גאולה אף פעם.

מסקנתו של אחימאיר היא חד־משמעית: 'קדושי חברון וצפת שנשחטו כקדושי וורמיה, נמירוב ופרוסקורוב, אף הם הם קרבנות בנין המולדת העברית – על אחת כמה וכמה גבורי ההגנה שבחולדה, בית אלפא, תלפיות וגדרה... זהו שלב לעליה'⁴⁰.

החשבון הפנימי היהודי, כלומר גיוס המרטירולוגיה היהודית למען הציונות, לא בא במקום החשבון החיצוני עם אנגליה. לרגע אמנם נפגשו השניים בהנחותיהם האופראטיביות. ז'בוטינסקי הסתפק בהדפסה מחודשת של מאמרו 'יהודי חסות' מתקופת סמואל, שקבע שרק 'קיר־ברזל', בדמות חיל מצב יהודי, יכול להבטיח את הגשמת הציונות לנוכח התנגדות 'הילידים'⁴¹. לעומתו טען אחימאיר, ש'הרומן' בין 'אלביון הנוכל ובתולת בת־ישראל' הגיע אמנם לשלב קריטי, אך לא הציע מרד אלא פיתרון רביזיוניסטי קלאסי:

לנו תוכל להיות שיכת כל הארץ, כל העושר שלה ובה יהיו יהודים למאות ולאלפים, אבל כל זמן שהישוב היהודי לא יעבוד כאן עבודת צבא של חובה אין ערך לכל העושר שלנו. בקיום

39 א' אחימאיר, 'המדבר והעדן', שם, 4.9.1929. השווה גם מאמרו הזועף של ה' ייבין, 'על הר געש אנחנו', שם, 6.9.1929.

40 'המדבר והעדן', שם, שם. תלונתו על 'מצב הרוח הפניקרי', חוזרת במאמר: 'דיקטטורה של גבאים', שם, 12.12.1929.

41 בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 185–194 (=רזסוויט, 23.12.1923; דאר היום, 6.9.1929). ב־12 בספטמבר נדפס גם מאמרו 'הגדוד', שפורסם ברזסוויט ב־9.3.1924 (ז'בוטינסקי, בשעה הרת עולם, ירושלים תש"ד, עמ' 298–305), וב־17, 18 ו־20 באוקטובר פורסם בדאר היום מאמרו: 'שאלות בטחון'.

הגדוד תתקיים גם ההצהרה. דרכו של המשיח היהודי, כדרכו של כל משיח לאומי, היא דרך של ברזל ולא גשר של ניר⁴².

אולם, לאמיתו של דבר לא היה זה אלא מפגש טאקטי. בתוך ימים ספורים הבהיר אחימאיר שבמונח ‘גשר הברזל’ הוא מתכוון לגישה מרחיקת לכת יותר מאשר תפיסתו ההגנתית-הדפנסית של ז’בוטינסקי. ראשית, בעוד האחרון ראה במאורעות הזדמנות לתבוע את חידוש הגדוד, כתב אחימאיר שוב על האפשרות שבריטניה תנטוש את ארץ ישראל כדרך שעשתה במצרים ובעיראק. זאת ועוד: ‘ראש-ממשלת אנגליה התייחס באהדה לציונות כל זמן שהוא חשב שעין-חרוד וציונות זה היינו הך, אבל עכשיו בהוכחו שלא ל’פלנסטר’ [קהילה שיתופית] אנו מתכוונים כי אם למדינה... מן ההכרח שהוא יפנה עורף...’. מסקנה חמורה זו לגבי יחסיהן העתידיים של אנגליה והציונות לוותה בביקורת לעגנית כלפי ההתרפסות של ראשי הציונות הרשמית לפני שליטי אנגליה, וכלפי יחס הביטול העצמי של העם היהודי אל עצמו. הוא קרא לציבור להתעודד לנוכח כוחו הגדל של העם היהודי באמריקה, ולאור העובדה שביהדות העולמית אין עכשיו ‘שום אידיאל ציבורי’ מלבד הציונות: ‘אידיאל ציבורי אינו פוחד מקרבנות. כל אידיאל אינו אלא אל קנא ונוקם הדורש קרבנות...’. הנורא בפוגרומים של השנים 1919–1920 ברוסיה, לא היה הקרבנות, כמאה וחמישים אלף איש, אלא ‘בחוסר אידיאל ציבורי. הם נהרגו סתם... הציונות נותנת לנו את ההזדמנות לא להרג סתם, כי אם בשביל אידיאל. זהו אחד הסימנים המובהקים שלפיו ניכר שאנו נכנסים לשורת העמים הבריאם... חדלים להיות ארמנים ונעשים עם ככל העמים כבורים, כפולנים, כטשכים, כסרבים וכו’. אשרינו שזכינו לכך’. אחימאיר הזהיר את קהל היעד שלו, שמנקודת מבט גלותית הציונות אינה כדאית כשם שכדאית

‘הפדלריות’ בסימטאות סן-פרנציסקו, יוהאניסבורג, מסחר ‘האסקימו’ בקובה, החלפתות באלכסנדריה, הספקת הזונות לבואנוס-אירס. מנקודת מבט הציונות מובנה גבורת הבלגים באוגוסט 1914. ועל הנוער היהודי לדעת זאת. האידיאל ידרוש ממנו בעתיד הקרוב הרבה, ידרוש ממנו את הכל. אשרינו שזכינו לכך... היחמיץ הנוער את הרגע, אולי הרגע המכריע בכל ההיסטוריה של עמנו מזמן החורבן, הנחמיץ, האם לא נהיה מוכנים, כשם שהחמצנו, כשם שלא היינו מוכנים בימי ראובני ובימי שחתי צבי?... [הנקודות במקור]⁴³.

אם אחימאיר ראה את גורלו של עם ישראל תלוי על כף המאזניים כל עוד לא יבין שעליו להישען על עצמו בלבד, ויהיה מוכן לכל קרבן במאבק שנצטייר בעיניו כמאבק סופי ומכריע על גורל הציונות, הרי ז’בוטינסקי היה רחוק מלומר נואש ותלה תקוות בתמיכתה

42 א’ אחימאיר, ‘גשר-הברזל’, דאר היום, 10.9.1929. אחימאיר קרא לאסור את לוק, ממלא מקום הנציב העליון בעת המאורעות.

43 הג’ל, ‘הנחמיץ’, שם, 25.9.1929. לא מקרה הוא שהמערכת הסתייגה מן המאמר: ‘...לא לכל מסקנותיו של המחבר אנו מסכימים’. ה’ ייבין (לשטשש לא נרשה’, שם, 26.9.1929) קבע במפורש את מה שאחימאיר רק רמז עליו, קרי: את אחריות ההנהגה הבוטחת שוב באנגליה.

של אנגליה בציונות. הוא אמנם היה משוכנע שוועדת החקירה תעסוק ב'מלאכת ה'הליבון' של כישלון השלטונות באב תרפ"ט, אך ראה את תיקון המצב בפיטוריה של ההנהלה הציונית, שהיא לדבריו האחראית האמיתית למצב הביש, משום שהרגילה את הכול, כולל משרד המושבות, להנחה שהמצב 'משביע רצון'. בניגוד קוטבי לאחימאיר (ובשנת 1938 לבגין), סבור היה ז'בוטינסקי כי 'למרות בולמוס "הלואיות" [המחייב לטיית מחדלי פקידים קולוניאליים] יש עוד באנגליה גם מצפון'; מצפון זה אמנם חזקה עליו שירדם לאחר שהתעורר, אולם יש להיאבק כדי לעוררו שוב, ולכך מסוגלת רק הצה"ר: 'את האמת ישיג רק מי שרוצה ויודע לשאוף ולהגיע אליה'. כיצד איפוא תשוכנע אנגליה – על ידי הגשת 'פטיציה עולמית' לפרלמנט הבריטי?⁴⁴

אף על פי כן הקצין ז'בוטינסקי את עמדתו, והעלה את האפשרות שהציונות עלולה 'להיפרד מעל "הפארטנר" האנגלי', ואף הבטיח שימצא לה 'תחליפים'. אך לא היה זה אלא טכסיס; עקרונית הוסיף המנהיג הרביזיוניסטי להאמין בכנות, שניתן להשיג את המבוקש באנגליה על ידי 'מאבק ולחץ' על אותו 'חוג' באנגליה 'המביע את דעת הקהל הכללית', שאותו יש להכשיר לפני 'ההליכה לשר'⁴⁵. מכאן ואילך, עד סמוך ל'ספר הלבן' של שנת 1939, השתמש ז'בוטינסקי תכופות בשוט ה'תחליפים', אך ללא הצלחה מרובה.

אמונתו זו באנגליה לא עלתה בקנה אחד עם הנחתו של אחימאיר, שלבשה אופי פסקני כתוצאה מן המאורעות, כי 'שאלת ישראל תתקרב לפתרון הרצוי רק בה במדה שתחדר בנו ההכרה שחסד לאומים חטאת...'⁴⁶. קרוב לוודאי שכבר עתה נאלץ ז'בוטינסקי להקצין מפעם לפעם את סגנונו כדי ליטול מאחימאיר את האפשרות לערער בצורה מסוכנת יתר על המידה על מעמדו שלו כמנהיג, אם וכאשר יוכיח שהנחותיו הבסיסיות אינן עומדות במבחן של מציאות משתנה.

ד. השפעת ועדת החקירה של שאו ו'הספר הלבן' של פאספילד על גיבוש עמדות המנהיגות הרביזיוניסטית

חודש אוקטובר 1929, מועד בואה של ועדת החקירה בראשות השופט וולטר שאו, על מנת לחקור את הגורמים לפרוץ המאורעות, היה חודש קריטי. מנהיגותו של ז'בוטינסקי הועמדה במבחן על ידי החוגים המקסימאליסטיים בתנועתו, שמשקלם בארץ ישראל הלך

44 ז'בוטינסקי לגפשטיין (19.9.1929), בתוך: ז'בוטינסקי, מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 55. מכתבו של ז'בוטינסקי לעורך 'הטיימס' (6.9.1929), דאר היום, 22.9.1929. ז'בוטינסקי, 'בכי רע' (רסוויט, 29.9.1929), בתוך: הרוזיוניזם הציוני בהתגבשותו (לעיל, הערה 1), עמ' 311–316; הנ"ל, 'מצבנו', דאר היום, 4.10.1929. באותו היום פרסם דאר היום קטע מ'צוואתו של שמשון', ובו המסר המרכזי: 'אצרו את הברזל' ('איספו נשק!').

45 ז'בוטינסקי, 'אנגליה או...?' (רסוויט, 13.10.1929), בתוך: הרוזיוניזם הציוני בהתגבשותו, שם, עמ' 317–322, ולעומתו המאמר: 'קול מארץ-ישראל', דאר היום, 27.10.1929, שבו קרא להאמין במצפונה של אנגליה ('חסר רק התובע').

46 א' אחימאיר, 'במקום סקירה', דאר היום, 4.10.1929.

וגדל במקביל להתפתחות המאורעות לרעת הציונות. היתה זו אחת הפעמים המעטות שבהן סיכן המנהיג הרביזיוניסטי את הנחת היסוד שלו בדבר ‘שותפות אינטרסים’ עם אנגליה, אך הוא נאלץ לעשות כן בגלל הצורך בשמירת שלמות תנועתו. היה זה סיכון מחושב, לאור מנהיגותו החזקה והכאריזמאטית. דומה שכך יש להסביר את דבריו הבוטים:

אמת חשובה: פה, בא"י, אנגליה או תלך עמנו, או תלך מפנה. עתידן של הארצות הערביות ברור הוא בעינינו: בהקדם או באיחור, במשא ומתן או בדם ואש, אחת אחרי השניה תשתחררנה מתחת מרות אירופה ותחינה חייהן המה בחופש, ותמשולנה – הן ולא אירופה – בכל צעד ושעל של גדת הים-התיכון אשר אליה יגיע גבולן. זהו עתידה של מצרים... וזהו עתידן של כל שכניה, בהקדם או באיחור. וגם מא"י תידחה אנגליה כאשר נדחתה ממצרים, אם לא ירבה בא"י עם שאין לו חלק בתנועת הגזע הערבי.

ובכל זאת האמין ז'בוטינסקי שאנגליה טרם נתעייפה מ'גדולה עולמית', וכי אין מקום להיפרד ממנה, כיוון שדרכה היא 'דרך אתנו ובעדנו ואין אחרת, אבל בנו תלוי שימצאנה'.⁴⁷ לא מקרה הוא שכאשר ועדת החקירה של שארמזה לשימוש שנעשה במונח 'מרד' בעיתונות הרביזיוניסטית, הסתייג ז'בוטינסקי מפורשות ממטבע לשון זו, באומרו כי אינו מטיף ל'מרד', 'פשוט משום כך, שכל האוריינטציה שלנו היא – על אנגליה'.⁴⁸ המכנה המשותף המובהק ביותר של ז'בוטינסקי ואחימאיר היה הביקורת הבלתי מתפשרת על ההנהגה הציונית הרשמית. הנהגה זו הואשמה בחוסר אונים ובאי יכולת לנווט את הספינה הציונית לפני המאורעות, במהלכם ולאחריהם. הטון של המנהיגות הרביזיוניסטית הבכירה לא נפל מזה של מנהיגות המשנה, ודווקא היא טענה שאין מקום להבחנה בין וייצמן למגנס; הראשון אף מסוכן מהאחרון, ובא כוחו בארץ ישראל – קולונל פ"ה קיש (ראש המחלקה המדינית של ההנהלה הציונית) – מוביל את היישוב להסכם עם הערבים בנוסח הדור-לאומיות של 'ברית שלום'. אולם הנחת היסוד שלהם לא נשתנתה: חתירה למתן הגנה חוקית ליישוב.⁴⁹ ההנהגה חסרה את הרצון הניטישיאני לשלוט.

47 ז'בוטינסקי, 'אד-דאולה מענה!', דאר היום, 23.10.1929. השווה גם נאומו ב-23.12.1929 בתל אביב, שבעקבותיו נאסר עליו לבוא ארצה. בנאום זה דיבר ברוח דומה למאמרו, והביע אופטימיות שאנגליה לא תוותר על כבודה ולא תסכים 'להיקרא "רמא" שאיננו ממלא את הבטחותיו'. לפי שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 163–164 (פורסם גם בדאר היום, 24.12.1929), קרא: 'אל תגזימו', כלפי אפשרות של 'מרד כל אישלימי', העלול 'כביכול' להכניע את אנגליה והיישוב.

48 ז'בוטינסקי לגפשטיין (28.12.1929), בתוך: ז'בוטינסקי, מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 57. וכן: י' שביט, 'אבי המרד' – לבחינת התואר, תולדותיו ותפקודו במסורת ההיסטורית של הרביזיוניזם, האצ"ל ותנועת החרות', מלאת, ב (תשמ"ד), עמ' 388.

49 ז'בוטינסקי, 'העיקר', דאר היום, 17.11.1929; הנ"ל, 'תחבולות', שם, 24.11.1929; א' אחימאיר, 'לא לגרוע, כי אם להוסיף', שם, 24.10.1929. אחימאיר הבטיח שהנוער יתלכד מסביב למנהיג 'הקטור-ניק' שנידון לחמש-עשרה שנות עבודת פרך: 'השעיר לעזאזל', שם, 4.11.1929.

כשנוצרה הציונות סברו מייסדיה כי די יהיה במהפיכה תרבותית וכלכלית כדי ליצור את המדינה, ונשכח כי יש לחדש את 'הרוח המדינית'. לא סן-רימו ('גשר הנייר') ולא חברון יהיו למופת, אלא תל חי. 'נחוצים לנו לא קדושים כי אם גבורים'⁵⁰.

כללו של דבר, התפתחות המאורעות, שבעיקרה היתה שלילית מנקודת ראות ציונית, שימשה שמן לגלגלי הראדיקאליזם המהפכני של אחימאיר. לפני פרסום דו"ח ועדת החקירה של שאו (שלהי מארס 1930), היה אחימאיר מסוגל לקשור כתרים לראשו של בלפור, לרגל מותו, ולראות בו את 'הלסינג של תחייתנו המדינית', והוא אף הצטער על כך שמוחו לא הובא לקבורה בארץ ישראל, כפי שהובא לבו של בירון לקבורה ביוון; אך לאחר פרסום הדו"ח הלכו התבטאויותיו והתריפו. בעוד ז'בוטינסקי מנצל את ההזדמנות ללחץ להגשמת מצע הצה"ר כמי שראה את הנולד ('אנחנו ידענו מראש'), לאמור מה היתה צריכה להיות טיבה של ההופעה הציונית בפני ועדת החקירה⁵¹, הרי אחימאיר ראה בכך שעת כושר לטיפוח רעיון הגבורה האישית בנוסח טרומפלדור, כשהוא חותר בשיטתיות תחת הנחותיו הבסיסיות של מנהיג הצה"ר. הוא לא היה זקוק לפרסום הדו"ח כדי להיות משוכנע בצורך בהנחות אחרות, כפי שניתן לראות ממאמריו שקדמו למאורעות הדמים. ההזדהות עם בלפור, אין לפרשה כלל כהסכמה למעשיה של ממשלת מקדונלד. הצהרת בלפור היא אמנם פרשה חיובית, אך היא שייכת לעבר. לעם ישראל מומלץ ללכת בדרכו של העם היווני: 'עלינו ללמוד מהם... שאין קרבן שיהיה יקר בשביל שחרור לאומי... כיצד מנהלים התישבות המונית, כיצד כובשים שווקים, כיצד חודרים חדירה כלכלית בסביבה זרה...'⁵². על ההכרח שבניתוק מן האימפריאליזם הבריטי, המתפורר למרבה הצער, דיבר אחימאיר בגלוי: '...לקשור את גורלנו בגורלה של אימפריה זו לחיים ולמות אין אנו יכולים... עלינו להסיק מכאן את המסקנה האחת והיחידה'⁵³. אחימאיר יכול היה לומר כי נבואתו הגשימה את עצמה; לא כן ז'בוטינסקי. יש לזכור, כי אחימאיר קיבל עידוד רב מא"צ גרינברג, שהתנבא ברוח דומה, ואף קדם לו ולז'בוטינסקי בתגובותיו הלאומניות הטראומטיות למאורעות הזמן, הרוויות מיסטיקה אסכאטולוגית⁵⁴. אף י"ה ייבין ליווה, בקביעות ובשיטתיות, את פרשנותו האידיאולוגית

50 א' אחימאיר, 'מתלחי עד באר-טוביה...', שם, 11.3.1930. על תפיסתו זו חלק ב' ויינשטיין ממתנגדיו: 'אנשי העבודה בגליל ואנשי התורה בחברון – הנם קרבנות על מזבח המדינה העברית, בתוך: 'עלית בית'ר לתלחי', שם, 13.3.1930.

51 ז'בוטינסקי, 'מה קרה?', דאר היום, 18.2.1930, 28.2.1930, 5.3.1930. 'הלסינג של תחייתנו המדינית' – כותרת מאמרו של אחימאיר, שם, 20.3.1930.

52 א' אחימאיר, 'מאה שנים לשחרורה של יוון החדשה', שם, 25.3.1930.

53 הנ"ל, 'ח'לים אנחנו נשאנו', שם, 11.5.1930.

54 גישתו של א"צ גרינברג ראויה למחקר נפרד. השווה מאמריו, בדאר היום החל מ-20.5.1930, ושיריו מתקופה זו ואף מתקופה קודמת, שנתפרסמו בתוך: גליונות לבטוי. סדן, א-ה (תרפ"ה-תרפ"ו), כגון: 'חזון אחד הלגיונות', 'כלב בית', ובמיוחד 'אזור מגן ונאום בן-הדם'. שירים אלה ואחרים הטביעו את חותמם על אחימאיר. השווה: ה'ייבין, 'אזור מגן ונאום בן-הדם', דאר היום, 1.11.1929.

של אחימאיר (וא"צ גרינברג) להתנהגותן של אנגליה והציונות הרשמית, במאמרים שביטאו ייאוש הן מהנחות היסוד של הציונות הרשמית והן מאלה של הצה"ר. אף על פי כן הערעור על הנחות היסוד הז'בוטינסקאיות עתיד להגיע לכלל בשלות רק בקיץ 1932. לאור הראדיקאליזאציה שפקדה את הרביזיוניזם הארצישראלי בחלקו הניכר, לא יכול היה ז'בוטינסקי לצפות בתהליך מסוכן זה מבחינתו בשוויון נפש. הוא נאלץ להוכיח עתה שגם בו חלה לכאורה תמורה. אולם הוא לא הסתיר מקהל היעד שלו שהיתה זו טרנספורמאציה טאקטית גרידא. כפי שעשה באוקטובר 1929, גם עתה נפנף אל מול אנגליה באופציה של חיפוש אחרי מעצמה אלטרנטיבית, כדי לתבוע 'פדיון עלבוננו באנגליה'⁵⁵. בוועידת הצה"ר הרביעית בפראג, ב-10 באוגוסט 1930, נסוג במקצת והבהיר שהוא מעניק לאנגליה 'תקופת נסיון אחרונה'. הוא נימק זאת בכך שהאשמה מוטלת לאמתו של דבר לא עליה, אלא על ההנהגה הציונית הרשמית, על שלא השכילה להבין שהצהרת בלפור כוללת כביכול הבטחה לביצוע 'המשטר הקולוניאטורי'. לדבריו: '...דרוש לנו עתה לא ניתוק יחסים עם מעצמת-המנדאט, אלא שינוי המדיניות הציונית בכיוון אשר יחולל תמורה מוחלטת במדיניותה של אנגליה'⁵⁶.

אחימאיר (שלא נכח באותה ועידה) היה רחוק מהלך רוח שכזה. תביעותיו היו זה מכבר מהעם היהודי לבדו: 'בה במידה שהמטרה היא עליונה באותה מידה אפשריים הם כל מיני סבל'⁵⁷. לא גנדהי ולא בובר יכולים לשמש מודל לחיקוי לשחרור, אלא לנין, כמאל פשה ומוסוליני⁵⁸. את מרכז ההנהגה הציונית יש להעביר לא לרומא – לא בשל התנגדות עקרונית, אלא משום שלא הוכנה הקרקע – אלא לפאריס ולוורשה⁵⁹. אולם הוועידה לא בישרה עימות בין השניים. דרושה היתה הסלמה נוספת בהסתדרות הציונית ובינה לבין הממשלה כדי להגיע לכך⁶⁰.

את האמתלה להסלמה הצפויה סיפק להצה"ר נשיא ההסתדרות הציונית חיים וייצמן. בנאום פומבי בפני הוועד הפועל הציוני בברלין הוא הסתייג מרעיון המדינה היהודית כמטרה סופית והצביע על אוטונומיה כאלטרנטיבה. וייצמן ביקש להקדים רפואה למכה,

- 55 ז'בוטינסקי, 'האם אין ברירה?', דאר היום, 6.8.1930. וראה לעיל, הערה 45.
 56 הנ"ל, 'בוועידה העולמית הרביעית של הצה"ר' (10.8.1930), נאומים (לעיל, הערה 29), עמ' 101-103; הנ"ל, 'ציונות קטנה – מהי?' (דאר היום, 13.8.1930), בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 235-241. בוועידה זו ערערו הופמן ובנימיני על מדיניות הנהלת הצה"ר. השווה: 'שני דורות ברביזיוניזם: בין הנוער ו"הזקנים"', דאר היום, 25.8.1930.
 57 א' אחימאיר, 'אין דבר', דאר היום, 9.4.1930 (ציטוט מדברי ג'ורדאנו ברונו).
 58 הנ"ל, 'בעית הודו', שם, 4.5.1930.
 59 הנ"ל, 'מכאן ואילך', שם, 26.5.1930. בעקבות הפסקה זמנית בעלייה, לרגל חקירת הופ-סימפסון, שוב העלה אחימאיר את הדימוי של צרפת בשנת 1870 ורוסיה בשנת 1905, כמקבילים למצבו של היישוב; שם, שם.
 60 ייבין קשר כתירים לוועידה, כולל האגף המתון של גרוסמן וליכטהיים: ה' ייבין, 'זה לעומת זה', דאר היום, 29.8.1930; ז'בוטינסקי, 'ועידת הצה"ר', שם, 29.8.1930; 'ההחלטות המדיניות של הוועידה', שם, שם.

ולכן נקט טכסיס שנראה בעיני הצה"ר כוויטור אסטרטגי. הצה"ר כולו היה נתון לתסיסה גדולה מאז המאורעות, ודווקא האגף המתון שבו לא נמנע מלהציע (באמצעות גרוסמן) להפסיק את פעולת הבניין ('הפאווה'). גם ליכטהיים נתפס לקיצוניות וצייד ביציאה מן ההסתדרות הציונית⁶¹. הקטנת חילוקי הדעות בין אגפי הצה"ר בעקבות נאומו של וייצמן לא נמשכה זמן רב, למרות שזכתה לשבחים מפרי עטו של ייבין. ועידת הצה"ר בפראג העמידה את ההסתדרות הציונית 'מחוץ לתנועה'⁶². לא רק המקסימאליסטים, אלא גם ז'בוטינסקי שפשף ידיו בהנאה: סממאות 'הנסיון האחרון', 'הפרישה', 'ה'פאווה' (שהוא התנגד לה) והקמת 'הסתדרות עובדת לאומית' היה בהם כדי לעכב את האיום של אחימאיר וחבריו על שליטתו האידיאולוגית והארגונית⁶³. ואמנם, אחימאיר עצמו לא היסס לנצל את 'הפרובוקציה' הווייצמנית, כאשר הכריז קבל עם ועדה על דבריו של וייצמן: '...מלאכת-החורבן נשלמה... הציונות מופקרת... אפשר למסור את הכותל המערבי המקודש לידי הערבים, אפשר להסכים לפרלמנט בא', אפשר להשתיק כל מעשי-עוול ובגידה. הכל אפשר'. אליבא דאחימאיר חזרה הציונות לתקופה שלפני שנת 1897, דווקא בשעה שגברה מצוקת עם ישראל. לא נותרה ברירה אלא להינתק מן 'הגוף המת'. בעבורו היתה זו שעה הרת עולם: '...תנועה, אם יש לה עוז מהפכני אינה נרתעת מפני חורבן. אחרי התבוסה שנחלו המהפכנים ב־1905 ברוסיה, באה בכל־זאת 1917. התנועה הציונית תכין ותכשיר את 1917 שלה – את יום הנצחון הגדול של רעיונה...'⁶⁴.

ב־9 באוקטובר 1930 עברו אחימאיר וחסידיו למעשים. הם יצאו להפגנה נגד ביקורו של הסגן הפרלמנטארי של שר המושבות, ד"ר דרמונד שילס (Drummond Shiels), שבא 'לכרות קבר לציונות' על ידי הקמת פרלמנט ערבי, בהסכמת 'ההנהגה הבוגדת', הרוקדת לפניו 'מה יפית'. במהלך ה'הפגנה' הוכו אחימאיר ואחדים מחבריו ואף נאסרו⁶⁵. ברם, המכה הגדולה ניחתה על הציונות ב־20 באוקטובר 1930, עם פרסום 'הספר הלבן' של פאספילד והדו"ח של סיר ג'ון הופ־סימפסון (Hope Simpson). הם ערערו על הנחות היסוד הציוניות של ממשלתם כפי שבאו לידי ביטוי בשעתו בטופס המנדט. 'הספר הלבן' העמיד בסופן שאלה את 'שאלות החיים' של הציונות – עלייה, קרקע ומשטר עתידי. יום

61 השווה: שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 187–188; ח' וייצמן, 'תוך ההתאבקות', דברים, ג (תרצ"ז), עמ' 568–571. והשווה גם: *The Letters and Papers of Chaim Weizmann, Ser. A*, 571–568. השווה: *XIV (July 1929 – October 1930), ed. C. Dresner, Jerusalem 1978, no. 187*. על ה'פאווה' השווה: 'שיפוץ הפוליטיקה הציונית' (נאומו של מ' גרוסמן בוועידת הצה"ר בפראג), דאר היום, 26.8.1930, ושם גם הרצאת ר' ליכטהיים. גם שכטמן תמך ב'פאווה'.

62 ה' ייבין, 'זה לעומת זה', שם, 29.8.1930.

63 ז'בוטינסקי, 'ועידת הצה"ר', שם, שם; 'ההחלטות המדיניות של ועידת הצה"ר', שם, שם. ז'בוטינסקי, 'פירוד?', שם, 14.9.1930.

64 [א' אחימאיר], 'לקראת הצעד המכריע', שם, 17.9.1930. השווה גם: ה' ייבין, 'לקראת הסכנה הגדולה', שם, 8.10.1930. ד"ר י' ויינשל, 'המהפכה הציונית השלישית', שם, 22.9.1930.

65 'הפגנה נגד ד"ר שילס בתל-אביב', שם, 10.10.1930. שבוע קודם לכן יזמו אנשיו של אחימאיר את תקיעת השופר שלא ברשות בכותל בתום יום הכיפורים.

לפני פרסום 'הספר הלבן' בעיתונות כתב אחימאיר, כמי שמנסה לנצל את המצב החדש, כי על הנוער הציוני ללמוד מההקרה העצמית של גריבאלדי, 'צ'כוסלובקיה ופולין, כדי שגורל הציונות לא יהיה דומה לגורלם של דוד אלרואי, דוד הראובני ושכתי צבי. יש לצאת למלחמת שחרור, תוך הישענות לא על ההמונים בנוסח ז'בוטינסקי, אלא על 'המיעוט הדינאמי': 'בתנועת שחרור אין ערך לרוב, אין ערך לדומן-אדם, אין ערך לעדר, יש ערך רק למיעוט, רק לאקטיביזם, רק לצעירים...'⁶⁶. 'הספר הלבן', אליבא דאחימאיר וסיעתו, סתם את הגולל על 'תקופת ההסברה' בציונות; הגיעה שעתם של 'הלוחמים', של הנוער 'המוכן לכל' בנוסח 'שין פיין' – 'אם אין אני לי מי לי'⁶⁷.

למרות ההתרסה הגלויה, ביקש אחימאיר לפייס במשהו את ז'בוטינסקי. לרגל יובלו קבע כי שלושה אישים מסמלים את הציונות מאז היווסדה: 'הנדיב הידוע', הבארון רוטשילד, את הציונות הפילנתרופית; הרצל את הציונות הדיפלומאטית, וז'בוטינסקי את הציונות הליגיונרית. זו של הרצל לא היתה ציונות מדינית במלוא מובן המלה, משום שלא עמד מאחוריה צבא:

ביסמרק, טרם שלחו את 'הטלגרמה האמסית' שלו התעניין לדעת מפיו של מולטקה על כחות הצבא של פרוסיה. ז'בוטינסקי נתן למדינה את הסעד הממשי, את רעיון הצבא. כיצד הגיע הפובליציסט, חניך מסורת האינטליגנציה הרוסית האנגלופילי בנוסח ג'ון סטיוארט סמית [מיל] לידי ציונות מדינית אינטגרלית מלאה? זהו הפלא... המלחמה הנוראה פקחה עיני רבים, מסוציאליסטן קיצוני נהיה מוסוליני לאור ברק היריות ללאומי קיצוני... המלחמה 'הרגה' בז'בוטינסקי את האינטליגנט הרוסי, המקדונלדיות 'הרגה' בתוכנו את הציונות הגלותית, מעו יצא מתוק, המתקוות הפביאנית של סידיני ווב [פאספילד] גרמה שיכיר סוף-סוף בעו שבז'בוטינסקי⁶⁸.

באנגליה היה אחימאיר מוכן להשתמש רק כמודל לעם שולט ונועז, שביקש לתקוע דגלו בהרי ההימליה ובקוטב. גם לעם ישראל יש גיבורים – טרומפלדור ושווארצבארד, ובזכותם יש לו הכוח לחתור לקראת 'האידיאל של יצירת מלכות ישראל בא"י, לא בגבולות סמואל, כי אם בגבולות דוד המלך ויואב'⁶⁹.

האומנם לא ראה ז'בוטינסקי מקום וצורך להגיב על קריאת התיגר שקרא אחימאיר על הנחותיו הבסיסיות? האמת ניתנת להיאמר, שעוד קודם פרסום 'הספר הלבן' ערער ז'בוטינסקי על סגנונו של דאר היום, בעקבות האשמת א"צ גרינברג שאנגליה רצחה את אהרון אהרונסון. לא זו בלבד שמנהיג הצה"ר ראה בכך 'סילוף', אלא גם הזהיר את העורך בפועל, בוז הלשון: 'תאסר נא, למען אלוהים, על המשתתפים היסטריה בכל צורותיה.

66 א' אחימאיר, 'מכתב לנוער הציוני (ערב שמחת תורה)', דאר היום, 21.10.1930.

67 הנ"ל, 'שין פיין', שם, 28.10.1930; הנ"ל, 'האח מאסארי, באס!', שם, 30.1.1932 [תן כסף ודי', שהיא, כביכול, תשובת ההנהגה הרשמית ל'ספר הלבן'.

68 הנ"ל, 'בעית היורש', שם, 7.11.1930 (לרגל יובלו החמישים של ז'בוטינסקי).

69 הנ"ל, 'הקפיטן סקוט', שם, 10.11.1930.

מלים "חזקות" – הן היסטוריה; האשמות לא־בדוקות – הן היסטוריה... לפובליציסטיקה עתונאית יש חוקי ריתמוס ורושם משלה...⁷⁰. אולם, עדיין לא היתה כאן הסתייגות מהאידיאולוגיה של אחימאיר בתור שכזאת; אולי משום שמנהיג הצה"ר טרם ראה בה סכנה להנחות הבסיסיות שלו. כך, דרך משל, כתב בחיוב על ההפגנה שארגן אחימאיר נגד שילס, משום שהציבור היהודי גילה שביעות רצון ממנה⁷¹. כאן נקבע הדפוס שידריך את ז'בוטינסקי בעתיד ביחסו לאחימאיר: באיזו מידה הוא מהווה נכס או נטל לתנועה הרביזיוניסטית?

עם זאת, האידיאל של ז'בוטינסקי היה שתנועתו תהיה תנועה אליטיסטית. וכך הוא הסביר את המציאות ההפוכה:

הרכבה הנוכחי של התנועה הוא רחוק מלהיות עילית. אולי אף ההפך מזה. אין חדש בדבר: דווקא תנועות כאלו הדוגלות בטיהור מוסרי פנימי מושכות אליהן תמיד יסודות בלתי מטוהרים. כזאת קרה לאיסיים, לראשוני הנוצרים וכן גם לכת הקווייקרים בראשיתם, ביניהם רבים, שאכן בכנות רצו להיות טובים יותר. אולם אין ספק שהיו גם כאלה שראו פשוט בהפרתקה החדשה דרך נאה למדי, כיצד להיראות טובים יותר מבלי להיות טובים יותר. ייתכן, ואפילו כנראה שכן הוא, שמצויים אצלנו רבים כאלה...⁷².

למרות שכבר בקיץ 1930 הסתייג ז'בוטינסקי, במכתב פרטי, מפולחן האישיות של 'הדוצ'ה' (אך טען שיש בפאשיזם 'כמה רעיונות טובים')⁷³, הרי רק בסופה של שנת 1930 הוא טרח להבהיר לד"ר א' ויינשל, חבר מרכז הצה"ר בארץ ישראל, את חרדתו מהתחרות האידיאולוגית של אחימאיר. הוא סירב להגדיר את עצמו כמקסימאליסט או כמינימאליסט. ראשית, אמר, למרות שהוא מוקיר אישית את אחימאיר, לא יסכים ללכת עמו מפני שהוא סולד מכל צורה של 'פאשיזם', ושולל את הדרישה לביטול בחירות דימוקראטיות בקרב העם היהודי. שנית, רעיון הליגיוניזם שלו גורס שיבוצה של יחידה צבאית יהודית רשמית במסגרת צבא ממלכתי, ולא תחליף אחר כלשהו. ושלישית, למרות ההתקדמות הכמותית בבית"ר ובהצה"ר, אין הוא חושב שהם מהווים כוח גדול שבעזרתו ניתן עתה ליזום מעשים בעלי תנופה רחבה; אולי יתאפשר הדבר בעוד שלוש שנים. הוא

70 ז'בוטינסקי לגפשטיין (12.6.1930), בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 58–59. בשעתו הזמין ז'בוטינסקי רשמית את אחימאיר להשתתף כחבר במערכת דאר היום: ז'בוטינסקי לגרוסמן, 28.11.1928, מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים. אצ"ג האשים את הבריטים בהמתנתו של אהרון אהרונסון במאמרו: 'אשמת הדם. הרמאות', דאר היום, 26.5.1930.

71 ז'בוטינסקי לגפשטיין, 16.10.1930, מכון ז'בוטינסקי, שם. באותה שעה כתב ז'בוטינסקי על הסכנה שבהקמת פרלמנט ערבי בארץ ישראל, ולא כתב בפומבי בשבח ההפגנה הנ"ל: ז'בוטינסקי, 'הסכנה האחת', דאר היום, 9–12.10.1930. המשותף היה, כמקובל, ביקורת חריפה על השלטונות ועל ההנהגה הציונית. ז'בוטינסקי, 'הקרנות', שם, 4.10.1930; א' אחימאיר, 'על קרן הצבי', שם, 28.11.1930.

72 ז'בוטינסקי למרים לאנג (27.8.1930), האומה, 62/61 (ספטמבר 1980), עמ' 336–337.
73 שם, שם.

יעץ לוויינשל לא להפריז במתינות, מפני שאם יתברר לו שהתנועה הרביזיוניסטית מתפתחת בכיוון מנוגד – הוא, ז'בוטינסקי, לא יסבול זאת יותר⁷⁴. אולם, אף ויינשל עצמו נשבה בקסמו המהפכני של אחימאיר. ב-22 בנובמבר 1930 נבחר אחימאיר למרכז הצה"ר, ולו ולחסידי היה בו רוב⁷⁵. הצה"ר הארץ ישראלי הפך בהנהגתו לקטליזטור, התובע פרישה מההסתדרות הציונית אם זו לא תכריז על יצירת רוב יהודי בארץ ישראל כמטרתה המוצהרת⁷⁶. אחימאיר נבחר ברשימה הרביזיוניסטית לאסיפת הנבחרים השלישית (5.1.1931)⁷⁷. במקביל הוקיע ז'בוטינסקי את 'קלות הדעת' של מנהיגי אנגליה, והבטיח הוצאת מסקנות 'בנוגע לטועים ולמתעים שלנו', בטרם הוא מצפה לגזר הדין של מצפון דעת הקהל האנגלית⁷⁸.

כלפי חוץ נשמרה תמימות-דעים. סייע לכך הניצחון בבחירות ל'אסיפת הנבחרים' שהוכיח לז'בוטינסקי את ערכו של אחימאיר. זה האחרון קרא ל'מהפיכת אוקטובר' בציונות לאור 'ריקבונן' של משטר וייצמן וסיכוייה של 'ממשלת קרנסקי זמנית', ואילו ז'בוטינסקי קרא ל'מהפיכה קונסטיטוציונית' בציונות⁷⁹. אחימאיר סגד לסימון בוליבאר, לוחם החופש המפורסם של אמריקה הלאטינית, ואילו ז'בוטינסקי נלהב ממאבקם של הבורים באנגליה⁸⁰.

74 ז'בוטינסקי לד"ר א' ויינשל, 29.12.1930, מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים. אחימאיר טען בוועידת הצה"ר הארץ ישראלית, בתשובה לפניית ז'בוטינסקי לאיחוד פנימי, שחילוקי הדעות אינם בין רביזיוניסטים לרביזיוניסטים, אלא בין 'רביזיוניסטים ובין... הסוג האחר של ציונים כלליים שעברו את הגיל וקבלו חנוך אחר...'; 'ועידת הצה"ר "היוצאת מהכלל"', מכון ז'בוטינסקי, 1.2.1931, ג8/10.

75 השווה דיווחי דאר היום על הוועידה ב-27.11.1930–26. אף ד"ר פון ויזל, יושב-ראש המרכז, קיבל את דעת אחימאיר.

76 'אנו הולכים לקונגרס', שם, 30.11.1930.

77 השגיהם של הרביזיוניסטים היו אכן מרשימים בבחירות אלה: 9,765 בוחרים, מהם כאלפיים מבני עדות המזרח. בוועידת הצה"ר הנ"ל, 'היוצאת מהכלל', טען ד"ר א' ויינשל שהיו עשויים לזכות ב-40% מכלל הבוחרים ולא ב-20%, אלמלא 'הסילופים'. הוא הודה כי אמנם הם היו למפלגה השנייה בגודלה, אך אין הם כוח מכריע. דו"ח הוועידה ראה: שם, שם. אחימאיר נבחר במקום העשירי ואצ"ג במקום הרביעי. גם דאר היום התלונן על זיופים (למשל ב-7.6.1931).

78 ז'בוטינסקי, 'אחרון הנסיונות', דאר היום, 31.12.1930; הנ"ל, 'הספנים הנאורים', שם, 19.12.1930.

79 א' אחימאיר, 'המהפכה האוקטובראית (ע"ס חופש הוויכוח)', שם, 15.1.1931. ז'בוטינסקי, 'מאיריזציה', שם, 27.1.1930. הנ"ל, 'רע', שם, 22.1.1931 (=היינט, 12.1.1931). בוועידת הצה"ר, 'היוצאת מהכלל', טען אחימאיר שהצה"ר שייכת 'לתנועות שקמו באירופה לאחר המלחמה שאין [הן] מתפרסות על השטח אלא על העומק. בנידון זה צריך לשים קץ להתרחבות הצה"ר... ישנו בצה"ר כיוון החושבים שאין להאמין לא רק בקונגרס הציוני אלא בשום קונגרס. זה רק דמונסטרציה יפה, אבל אין מאמינים בהנהלה שבאה כתוצאה מהצבעות... צריכים להודות לסדיני ווב שגלה את הקלפים...'. אחימאיר, שם. השווה גם הדיווחים בדאר היום, 1–2.2.1930.

80 א' אחימאיר, 'סימון בוליבאר "המשחרר"', דאר היום, 6.1.1931; ז'בוטינסקי, 'כשהעולם היה צעיר' (שם, 9.2.1931 [=היינט, 23.1.1931]), בתוך ספרו: על ספרות ואמנות, ירושלים תש"ח,

'איגרת מקדונלד' לווייצמן, שנתפרסמה ב־13 בפברואר 1931, היתה לנקודת מפנה חיובית בתולדות הציונות, ושימשה תשתית מדינית להפיכת היישוב הקטן בן כמאה ושבעים אלף תושבים ליישוב בן כשלוש מאות ושבעים אלף איש עם פרוץ המרד הערבי של שנת 1936. אולם ברביזיוניזם הז'בוטינסקאי, וודאי לא בחוגו של אחימאיר, לא נתפסה האיגרת כמסמך המקדם את העניין הציוני; היא נתפרשה כהשאת 'הספר הלבן' של פאספילד על כנו, כיוון שתלתה את הגשמת הציונות בהסכמה ערבית⁸¹. ערב כינוסו של הקונגרס הציוני ה־2 לא הסתיר ז'בוטינסקי מליכטהיים את יחסו האמיתי להנהגה שבראשות וייצמן: הקונגרס יכריע מי יעמוד בראש התנועה הציונית, הוא עצמו או 'חבורת הממזרים הרוחנית', חבורה שהוא 'בו לה בוז קר מאוד ורב מאוד'...⁸². בשעה זו הגיעה התנועה הרביזיוניסטית להישגיה האלקטוראליים הגדולים ביותר בכל שנות קיומה – 21% מכלל המצביעים לקונגרס⁸³. בטרם נתכנס הקונגרס הבהיר אחימאיר הבהר היטב שאין הוא מקבל את התוכנית הז'בוטינסקאית וכי הוא נאמן להנחותיו שלו:

לאור המפלות והאכזבות שלנו במוסקבה, מיכה ולונדון – הגיעה השעה להפנות את תשומת־לבנו לקראת 'רומא'. רומא של עשר השנים האחרונות הראתה לנו דוגמא של אפשרות להפטר ממחלת השתפנות [הקומוניזם]... לא צריך להיות פשיסטן דוקא, בכדי להסכים שהפשיזמוס האיטלקי הועיל לרפא את האוירה של המערב כלו מדעות חברתיות נפסדות.

אחימאיר הצביע על הדימיון שבין העם האיטלקי והעם היהודי, 'שני העמים שעל הגירה תקותם... באיטליה ישנם מיליונים אחדים איטלקים מיותרים ועם יהודה כולו מיותר באירופה', ועל הצורך שבהתקרבות בין שני העמים 'כי נוכל להביא תועלת הדדית...'. אחימאיר ראה באיטליה מעצמה אנטי־מוסלמית לאור דיכוי 'הקנאות המוסלמית' בקירנאיקה. כדי לא לעורר עליו את רוגזו של ז'בוטינסקי, הנתון גם ללחצו של אגף מתון, הוסיף:

אין כוונת השורות האלו לשינוי אוריינטציה בכלל. צריך שיהיה ברור, שלנו ישנה אך ורק אוריינטציה אחת ויחידה – אוריינטציה ישראלית. עלינו לחדול מלהיות חד־גוניים. עלינו להרחיב את האפקים המדיניים שלנו... על איטליה להבין שעליה להתייחס ביתר גמישות

עמ' 329–335. יותר משמעותית היתה התפעלותו של אחימאיר מהופעת אוסבלד מוסלי על הבמה הפוליטית באנגליה: א' מדיני [אחימאיר], 'בתבל רבתי', דאר היום, 24.12.1930.

81 ז'בוטינסקי, 'השלחן העגול', העם, 24.3.1931 (בדרך למדינה [לעיל, הערה 1], עמ' 245–249). השווה גם: א"צ [גרינברג], 'אגרת מקדונלד, בשולי האגרת', דאר היום, 13–15.2.1931.

82 ז'בוטינסקי לליכטהיים, 20.3.1931, אצל: שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 191.

83 הצה"ר זכה ב־55,848 קולות (מהם 5,024 בארץ ישראל) מכלל 233,730 שוקלים, ול־52 צירים מתוך 254 צירים.

לעם הישראלי – זה העם שהשפעתו היא הרבה יותר גדולה, מכפי שאנו סוברים. אנו יודעים שהאיטלקים הם העם הפחות אנטישמי בעולם...⁸⁴.

לא היתה זו קריאה לשינוי קו אידיאולוגי גרידא, ומטעמו של אחימאיר לבדו. זו לוותה בכרוז של מרכז הצה"ר הארץ ישראלי, שקרא ברוח המקסימאליזם להפקיד את עתיד העם בידי ההמונים.⁸⁵

אחימאיר עצמו לא נכח כציר בקונגרס בשל סירובו העקרוני לראות בפורום דימוקראטי מסוג זה דרך מועילה להגשמת הציונות. אך את האסכולה שלו בקונגרס ייצג, בחלקה לפחות, א"צ גרינברג, אשר הצביע על 'אסון מלא' שאליו הגיעה הציונות באשמת 'המנהיגים הכושלים'.⁸⁶ אולם הוא לא ערער על הקו של המנהיג הבכיר של הצה"ר.

בנאומו האחרון מעל במת הקונגרס הציוני הסביר ז'בוטינסקי מדוע יש צורך ברוב. מיעוט אינו יכול להבטיח עליונות תרבותית (או כלכלית), ויזכיתו הדוגמאות של הגרמנים בבליטקום, היוונים באסיה הקטנה והבורים בדרום אפריקה. אך התרסתו העיקרית נגד המקסימאליזם היתה בכך שטען שאמנם 'הספר הלבן' ו'איגרת מקדונלד' אינם יכולים לשמש בסיס לשיתוף פעולה, אך אין מקום ליאוש, משום שה'שותפות' הציונית-האנגלית משולה ל'מקבילית כוחות' פוליטית. אנגליה מהווה רק צלע אחת, והיא מורכבת מ'מצפון' ומ'אינטרסים'. הצלע השנייה היא הציונות, שבהכוונה נכונה יכולה להשיג את הכיוון הרצוי. בבסיס דבריו שכנה האמונה ה'תמימה' (כלשונו) 'בישרו של העולם, בכוחו של הצדק; מאמין אני בכוחו של הצדק. מאמין אני, כי בעיות גדולות מוכרעות בכוחו של הלחץ המוסרי, וכי עם ישראל מהווה גורם עצום של לחץ מוסרי'.⁸⁷

הקונגרס הי"ז מסמל את שיא מאמציו הפוליטיים של ז'בוטינסקי לכבוש את התנועה הציונית לאידיאולוגיה שלו. דרישתו מן הקונגרס לקבל את הצעת ההחלטה בדבר 'יצירת רוב יהודי באוכלוסית א"י משני עבה"י, כמטרתה הסופית של ההסתדרות הציונית, נדחתה ברוב של 121 נגד 57. במחאה עזב ז'בוטינסקי את אולם הקונגרס ב-12 ביולי, לאחר שקרע את כרטיס הציר שלו. בעבורו היה הקונגרס 'נסיון אחרון', כיוון שהוכח שההסתדרות הציונית 'הפכה את עצמה לסרח-עודף של "הסוכנות" הלא-ציונית'. מכאן ואילך סבור היה שעל הצה"ר להחליט אם תפקידו הוא 'להפיח רוח חיים בהסתדרות הציונית המרוקנת', או להקים הסתדרות ציונית חדשה. למעשה הודה כי נפלה הכרעה

84 א' אחימאיר, 'רומא וירושלים', העם, 9.5.1931 (תחת הכותרת: 'במה תפשית'). ב-9.4.1931 יצא ד"ר פון וייזל, יושב-ראש מרכז הצה"ר בארץ ישראל, להגנת השקפותיו של אחימאיר כנגד גרוסמן וליכטהיים, והאשימם בדיכויים. השווה: מדור ההלכה והבעיות של הציונות המחודשת. 'הפחד מפני האומץ'. דבר לגילויי הדעות הרבייוניסטיות בלונדון ובברלין, שם, שם. על כך הגיב באותו מדור ב' וינשטיין ב-17.4.1931.

85 כרוז הצה"ר לקראת הקונגרס טבוע בחותמו של הרדיקליזם של אחימאיר. השווה: העם, 22.4.1931.

86 'נאומו המלא של א"צ גרינברג', העם, 16.7.1931. אצ"ג היה המועמד השני ברשימת הצה"ר בארץ ישראל לקונגרס, לאחר ז'בוטינסקי.

87 ז'בוטינסקי, נאומים (לעיל, הערה 29), עמ' 118–119, 131 (2.7.1931).

בעד האפשרות השנייה. כמי שראה את עצמו ציוני הרצלאי, לא יכול היה ז'בוטינסקי לוותר על אימוץ פומבי של המטרה הסופית. הוא הציע איפוא שהקשר עם ההסתדרות הציונית יישאר 'סמלי טהור'. התוצאה היתה החמצה של סיטואציה קצרה שבה עלתה האפשרות ליצור קואליציה עם ציונים כלליים ב' והמזרחי⁸⁸.

ברם לענייננו יש להדגיש, שז'בוטינסקי לא הושפע כמלוא הנימה מן האידיאולוגיה של אחימאיר וחוגו. ואף שקבע: 'רוצים אנו לערוך [עם אנגליה] את הנסוי החדש והסופי, אבל בשיטות חדשות'⁸⁹, לא עלה בדעתו להינתק מאנגליה גם בשעות קשות יותר (בשנות השלושים המאוחרות). גם אם חדל להשתמש בנוסחת 'הדומיניון השביעי' באותה התלהבות כבעבר, לא נסוג מרעיון 'המשטר הקולוניזטורי' כל עיקר. אמונתו באנגליה היתה גם הפעם להנחת יסוד בלתי מעורערת, ומבחינת השקפת העולם היה רחוק מאחימאיר מרחק רב מדי, מכדי שניתן יהיה לגשר עליו. ואכן, עד מהרה עתיד הוא לומר זאת בריש גלי, ובעיתונם של המקסימאליסטים עצמם. הסתלקותו של ז'בוטינסקי מהקונגרס, והצעדים שבהם נקט לאחר מכן כדי לקדם את פרישת הצה"ר – 'פשרת קאלה' המשחררת את חברי הצה"ר מחובת שקילת שקל, וממילא מחברות בהסתדרות הציונית (ספטמבר 1931), אשר נתמכה על ידי האגף המתון בהצה"ר בראשות גרוסמן – לא היה בהם כדי להעיד על הקצנה בהנחות היסוד או בפוליטיקה האקטואלית⁹⁰.

ה. הקמת 'ברית הבריונים' (אוקטובר 1931)

מיד כשנודע בארץ ישראל על הסתלקות סיעת הצה"ר מן הקונגרס, יצאו אחימאיר וחבריו כמוצאי שלל רב ופירשוה כיציאה מן ההסתדרות הציונית וכהקמת ההסתדרות הציונית נפרדת אשר תהיה 'מהפכה רוחנית לפי מהותה'. המקסימאליסטים ראו במאורע זה תפנית מכריעה יותר מאשר מנהיג הצה"ר עצמו: 'האידיאל הציוני נמצא עכשיו באותו המצב, בו נמצאה סרביה בשנת 1916, באותו המצב, בו נמצאה המהפכה הרוסית אחרי מפלת 1905. אבל אנו מחכים ל-1917 שלנו'. לדעת אחימאיר היתה הציונות מפולגת ללא תקנה בין שלוש תפיסות אידיאולוגיות: (א) זו של הצה"ר ('המוניסטית-אורתודוקסית') היא היחידה המבטיחה פריצת דרך, ולא 'הדואליסטית'; (ב) 'הציונות' 'הפיפט-פיפט' מוסודו של וייצמן; (ג) 'האופוזיציה', 'הרוקדת על שתי החתונות' והמסייעת 'לטימטום המוחות' מוסודם של גרינבוים ואוסישקין⁹¹.

88 'הצהרה על הקונגרס הציוני הי"ז – שיחה עם סופר "ראזוויט" ' (26.7.1931), נאומים, שם, עמ' 132-134. למעשה, עוד לפני הקונגרס היה מגוי וגמור עם הנהגת הצה"ר לפרוש. השווה הפגישה בבולון באפריל 1931: שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 191-192. על האפשרות להקים קואליציה בראשות ז'בוטינסקי ראה: שכטמן, שם, עמ' 201-203; השווה גם: ע' ניומאן, בזירת המאבק הציוני, פרקי זכרונות, ירושלים תשל"ח, עמ' 113-117.

89 נאומים, שם, עמ' 131.

90 שכטמן, שם, עמ' 203-208.

91 'א' אחימאיר', 'יומן העם. ההסתדרות הציונית', העם, 14.7.1931.

אחימאיר חשש שמא ז'בוטינסקי יכרות ברית עם 'הזקנים' ולא עם 'הצעירים':

הנוער הישראלי הוא ברגע זה עומד על פרשת-דרכים. הוא יכול להיות כולו קומסומולי או כלו בית"רי... אם הצה"ר יבחור בדרך 'קואליציות' דרך של כיבוש האופוזיציה של הגינרלים הציונים, הרי הנוער ילך לקומוניזמוס via השומר-הצעיר... 'למי הנוער – לו המדינה!'⁹².

עתה יכול היה אחימאיר לחזור על דרישתו לשינוי כיוון באורינטאציה של הצה"ר. העיתון הרביוניסטי בארץ ישראל, אשר המשיך להכיר במנהיגותו של ז'בוטינסקי, הפך בגלוי לנושא דגלה של האידיאולוגיה של אחימאיר, כאשר תקף את 'ממשלת חברון' המסיתה באופן גלוי את הערבים ביהודים⁹³. הוא עצמו המליץ על פרישה מיידית, לפי דוגמת לנין אשר פילג את המפלגה הסוציאלי-דימוקראטית בשנת 1903, וכמו כן על הפאשיזם האיטלקי כתרופה המתאימה גם לעם היהודי, שמן הראוי שיחקה את 'הסינתזה בין לאומיות ומעמדיות' שיצר מוסוליני: 'תנועה לאומית רבולוציונית יחד עם תנועה פרולטרית-רבולוציונית. ואם אצל עמים אחרים ככה, בישראל לא כל שכן...'⁹⁴. עוד בימי הקונגרס הבהיר ז'בוטינסקי כי אסור שפעולות אחימאיר וחבריו, שהן מחוץ לחוק, תתבצענה בשם מרכז הצה"ר. ז'בוטינסקי הרבה באורח פרטי כבר עתה בשאלה, אם די שהצה"ר יסתייג רשמית מהם או שמא יש להוציאם מן התנועה⁹⁵. אולם בתוך זמן קצר נתגבש מסביב לאחימאיר גרעין של ארגון לפעולה בלתי חוקית בשם 'ברית הבריונים' (אוקטובר 1931). הארגון הסביר לחבריו כי אין ההבדל בין ז'בוטינסקי לווייצמן אלא במספר 'האטמוספירות של הלחץ', וכי אין ז'בוטינסקי מעוניין בקרע עם אנגליה. עם זאת, טען אחימאיר, ז'בוטינסקי שבוי בידי עסקנים ויש לשחררו משבי זה. חברי 'ברית הבריונים' סברו רובם ככולם כי אנגליה מצדדת בערבים בשל רוח לחימתם, וכי על היהודים לתקוף את הערבים כדי שהאנגלים ישנו את דעתם; אך הגרעין הפנימי קיבל את דעת יוסף כצנלסון, כי האנגלים הם המכשול הגדול ביותר והערבים רק מכשיר בידיהם. פעולותיו הראשונות של הארגון היו מכוונות נגד מפקד האוכלוסין בארץ ישראל, שהיה מיועד להערך בשלהי שנת 1931, והיה אמור לדעתם, להנציח את המיעוט היהודי בארץ

92 א' אחימאיר, 'האינטרנציונל השלישי', העם, 19.7.1931, ביום היבחר סוקולוב לנשיא ההסתדרות הציונית. השווה גם דבריו בוועידת הצה"ר ב-1.2.1931 (לעיל, הערה 74).

93 'כלפי ממשלת חברון' (מאמר ראשי לא חתום), העם, 3.8.1931; 'יומן העם להצלת הציונות', שם, 19.7.1931. השווה גם תסכולם הכבד של אחימאיר וסיעתו במלאת שנתיים למאורעות תרפ"ט: 'יומן העם' כעבור שנתיים, שם, 31.7.1931.

94 א' אחימאיר, 'כוונותיו של הצה"ר', שם, 5.8.1931. היה זה לאחר ששוב נבחר מרכז הצה"ר בארץ ישראל ברובו מתומכי אחימאיר. השווה גם דבריו בוועידה הארצית של הצה"ר, על הצורך לא בהסתדרות ציונית מקבילה אלא בהסתדרות מהפכנית, שם, שם.

95 ז'בוטינסקי לליכטהיים, מכון ז'בוטינסקי. אוסף המכתבים, 1931. 3-6.7.

ישראל. במקביל להקמת 'ברית הבריונים' הודיע אחימאיר על התפטרותו מן הוועד המרכזי של הצה"ר בארץ ישראל⁹⁶.

למרות הסתייגותו מיומרת התקדים של אוונגארד מהפכני בדמות 'ברית הבריונים', כלומר העמדת האידיאולוגיה האקטיביסטית כפוליטיקה מעשית, לא יכול היה ז'בוטינסקי לעמוד מנגד ולצפות בנעשה בחיבוק ידיים. במאמר אקטיביסטי שזכה לפרסום ולהשפעה, מעבר למה שנתכוון לו מחברו, קרא ז'בוטינסקי לנוער ללמוד לירות, שכן בלי מיליטאריזם אין תקווה לציונות. כוונתו לא היתה לפעולות מחתרטיות אלא להקמתם מחדש של 'הגדודים', שפירוקם הפך את ארץ ישראל ל'ארץ של אנטישמיות רשמית' יותר מרוסיה הצארית. אף הוא האשים את אנגליה ב'בגידה', וקבע בניגוד להצהרות קודמות בנוסח 'תקופת הנסיון האחרון', כי הקמת הגדודים מחדש היא תביעה מאוחרת מדי:

דבר אחד ברור: יהיה אשר יהיה... למדו לירות. אם תפרח עוד אנגליה כמעצמה עולמית, באם היא תדע עוד פעם להעריך את חשיבותה של א"י יהודית בשביל האינטרסים העולמיים שלה – אפשר יהיה לשאת ולתת עמה אך ורק בשמו של עם, המוכשר להבטיח בעצמו סדר ושקט בשטח הנתון להתיישבות היהודית. ואם לא כן יתפתחו המאורעות, באם הפרק אנגליה בתולדותינו נסתיים מבחינה אוביקטיבית, הכרח הוא להתגונן באותה פינה של העולם במזרח...⁹⁷

96 א' אחימאיר, 'הספירה', העם, 12.7.1931. ז'בוטינסקי תמך בפעולה נגד המפקד ('היישוב והמפקד' [רזסוויט, 4.10.1931], בתוך: היישוב והמפקד, עלון חד פעמי, בהוצאת איש-ברוריה, 22.10.1931), אך חשש כנראה מפעולות רציניות יותר לאור התנגדות פנימית. השווה למשל מכתבו החרף של א' בבקוב לז'בוטינסקי מ-15.10.1931 נגד החרמת המפקד ואזהרתו שהדבר יגרום נזק להצה"ר, אגב לגלוג על יוזמיו: 'ישנן שתי עשרות בחורים מ"הנער הלאומי" – ארגון בלתי לגלי, כביכול, יצירת כפיו של אבא אחימאיר – פשיסט, חסיד נלהב לתכסיסיו של לנין, ובכלל אדם שאיננו שפוי בדעתו...'. מכון ז'בוטינסקי, 19/3/1. אחימאיר ביקר את הנאסרים, והבטיחם כי ז'בוטינסקי תומך בהם: 'אשריכם שזכיתם בכך... שאו את סבלכם בגאווה, אל יפול רוחכם. מי שישב בעכו לפני עשר שנים עוקב. הוא שבע רצון מאד מפעולות המפקד, אחימאיר [לביתר] ראש-פינה הנאסרים], 24.11.1931, מכון ז'בוטינסקי, 3/15. השווה גם: 'אורנשטיין, בכבלים – מזכרונותיו של לוחם, תל-אביב תשל"א, עמ' 56–61. אורנשטיין מעריך ש'הברית' קמה באוקטובר 1931. השווה גם מכתבו של ח' דבירי, מפעיליה המרכזיים, למ' באראו (16.11.1931), בתוך: גנזך המדינה, מיכל 'ברית הבריונים', מוצגי הקטיגוריה, M.B.36 (לעיל, הערה 13). ייבין ביקש לתאר את הפעולה נגד המפקד כתמורה מהפכנית בשל מאסר חבריה, המעידה שהחלה תנועת השחרור בישראל כבעמים אחרים 'ממרתפי הכלא למלכות'. ה' ייבין, 'לאסירי ציון. אקט מהפכני', בתוך: היישוב והמפקד, שם. משמר האומה (24.12.1931) אף הוא ניסה לקשור גלוריפיקאציה מרחיקת לכת מסביב לעניין זה, וחישב כי מאה עשרים ושלשה איש נאסרו, וסך הכול ישבו במאסר 1,500 יום בקירוב. דבירי דיבר על מאבק 'חסר רחמים' באימפריאליזם הבריטי (מכתבו לבאראו, שם). השווה גם מכתבו החרף של ייבין לרעייתו מ-29.10.1931, שבו טען שז'בוטינסקי נעשה משרתו המתרפס של גרוסמן. ראה: מוצג הקטיגוריה, J.K.33, שם, שם. מכתב ההתפטרות של אחימאיר לוועד המרכזי של הצה"ר בארץ ישראל, 31.10.1931, מכון ז'בוטינסקי 3/15.

97 ז'בוטינסקי, 'על האח (האלף-בית-החדש)', בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 93–94 (נדפס לראשונה בהינט, 16.10.1931, בשם 'אויפן פריפטשעק').

כאשר הטיימס הלונדוני האשים את ז'בוטינסקי כאילו הכריז כי 'היהודים עלולים להיות לדניאמיט שיפוצץ את הקיסרות הבריטית', הוא הכחיש זאת: 'הקיסרות' אינה נושאת באחריות למעשי אנגליה בתור המעצמה המנדטורית בא"י⁹⁸. כאשר ייסדו אחימאיר וחבריו את חזית העם, בראשית 1932, כביטאון המרכזי של הצה"ר בארץ ישראל, לא נרתע מנהיג הצה"ר הבכיר לכתוב בו את מאמריו, למרות – ואולי דווקא – בשל חילוקי הדעות הבסיסיים עם אחימאיר וסיעתו. התוצאה היתה הקצנה בולטת במאמריו, עד להתנגשות הפומבית ביניהם בוועידת הצה"ר החמישית בקיץ אותה שנה. אין ספק שז'בוטינסקי לא התכוון לזנוח את הנחות היסוד שלו, אך הוא נאלץ להקצין את סגנונו ולהתאימו לזה של המקסימאליסטים. כך חשד, ללא בסיס, שהממשלה חתמה על הסכם עם המנהיגות הערבית על ביטול המנדט והצהרת בלפור, וכי ליהודים יוענקו קנטונים ואוטונומיה פרובינציאלית בלבד. לדידו פירוש הדבר 'קץ הציונות. אם הציונים יתנו לכך את הסכמתם הם יהיו ראויים לכך'⁹⁹.

מדוע ראה ז'בוטינסקי להקצין את עמדותיו הטכסיסיות דווקא בשעה זו? היה זה בעקבות חידוש פעולותיה ההפגנתיות של 'ברית הבריונים'. ב-8 בפברואר 1932 הפיצו אגודות הסטודנטים הרביזיוניסטיות ('אל-על' ו'חולדה'), בהשראת 'ברית הבריונים', כרוז חריף בגנות פתיחת הקתדרה לשלום בינלאומי בראשות פרופ' נורמן בנטוויץ', בשעה שלעם ישראל דרושה אקדמיה צבאית. כעבור יומיים הופרעה הרצאת בנטוויץ' ונאסרו חמישה-עשר מן המפריעים, כולל אחימאיר¹⁰⁰. תגובתו של ז'בוטינסקי היתה אוהדת ביותר. בסגנונם של אחימאיר וגרינברג שאל את קוראיו: 'היית בשקט משקיף ומאזין כשהופכים מוסד יהודי לקן-נחשים בשביל סנבלטים, למרכז ההרס של התנועה הלאומית וסוכנות לעוזריו של פספילד...?¹⁰¹ ברם, ז'בוטינסקי הוסיף דברי שבח

98 ז'בוטינסקי ל'טיימס' (26.1.1932), בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 327–329. אף על פי כן, בשלהי שנת 1931 ובשנת 1932 נראה שז'בוטינסקי שקל לתגבר את האוריינטציה האנגלית שלו על ידי ניסיון ליצור מגע עם מוסוליני. אך שיקולים כגון תגובה ערבית אפשרית ויחסיו התקינים עדיין עם אנגליה של ה'דוצה' עמדו למכשול. ז'בוטינסקי לא יכול היה איפוא לנצל עדיין את הקלף האיטלקי, אף שרצה בשינוי רדיקלי של האוריינטציה הבינלאומית היהודית. 'לפי שעה' הסתפק בשינוי במנטליות, ובסימפוטיות התרבותית והאידיאולוגית. הוא גם הבטיח שאין הוא מציע למסור לאיטליה את המנדט לארץ ישראל: ז'בוטינסקי לוועד הפועל של הצה"ר בלונדון, מכון ז'בוטינסקי, 16.1.1932; ז'בוטינסקי לשאקי, 26.2.1932, שם; וראה לעיל, הערה 28. השווה גם: ד' קארפי, 'המגעים המדיניים של ז'בוטינסקי באיטליה בשנים 1932–1935', בתוך: 'אחימאיר, הנסיך השחור – יוסף כצנלסון והתנועה הלאומית בשנות השלושים, תל אביב תשמ"ג, עמ' 344–351.

99 ז'בוטינסקי, 'קץ הצהרת בלפור?', חזית העם, 6, 23.2.1932 (=היינט, 12.2.1932). ובדומה: הנ"ל, 'נביט בעיניים פקוחות', חזית העם, 12, 15.3.1932.

100 'הומויות רציניות במכללה העברית', חזית העם, 3, 12.2.1932. הכרוז בתוך: 'ויינשל, הדם אשר בסף, תל-אביב 1978, עמ' 69.

101 'על אבאנטורזים', בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 28; חזית העם, 11, 11.3.1932 (=היינט, 26.2.1932). יומיים קודם לכן התלונן א"צ גרינברג במכתב למרים ייבין, כי 'ז'בוטינסקי איננו מנהיג... הוא מסוכן'. בתוך: מיכל 'ברית הבריונים', תיק מוצגי התביעה והסניגוריה, גנוך

והערכה לאחימאיר, בניגוד גמור לכל הסתייגויותיו שבחשאי:

צעיר מיוחד במינו חי בא"י: אב"א אחימאיר שמו. צעיר משכיל מאד הוא. יודע לשונות רבות. פובליציסט רב-כשרון והוגה-דעות מעמיק. עוד עתיד הוא למלא תפקיד בענייני-עולם שלנו, תפקיד חשוב, כי הוא שייך לאותו סוג אנשים בלתי-שכיח, הסבורים, כי לא מן התועלת הוא, 'למחות' נגד ענין רע – לענין רע יש להפריע, להפריע בפועל, או, לכל הפחות, לנסות ולהפריע, בלא לעשות חשבונות רבים על כך, אם כבר חזק אתה, או כי עודך חלש: כי סבור הוא שרק בדרך הנסיון גדלים הכוחות. כי רק בדרך הפעולה נעשים בסופו של דבר חזקים. אב"א אחימאיר היה מנהיגם של אותם הצעירים בתל-אביב, שערכו הפגנה נגד מיסטר שילס בעת ביקורו באביב מיד אחרי הפוגרום של 1929. אב"א אחימאיר היה זה שהמשרה אסרה אותו והיכתה אותו ברחוב אלנבי בת"א אחרי ההפגנה נגד המיפקד; אב"א אחימאיר שוב יושב בבית-הסוהר, משום שהשתתף ב'אבנטורה' לכבוד האדון נורמו בנטוויץ'. פריסת שלום לך מרחוק, אב"א אחימאיר, מורנו ורבונו¹⁰².

אחימאיר קיבל איפוא לגיטימציה פומבית ממנהיגו, שראה בו 'אוואנטוריסט' במובן החיובי של המונח לא פחות מהרצל, גריבאלדי, ושינגטון וקולומבוס. זאת ועוד, המנהיג הצה"רי הבכיר ביותר, שהנחות היסוד שלו היו מעוגנות לחלוטין במדיניות המבוססת על ליגאליזם, מצפון ויושר, גם אצל אנגליה, קרא בפעם הראשונה לתמיכה בצעדים בלתי חוקיים מבית מדרשו של אחימאיר ואף מעבר להם – הפרת חוקת העלייה, אי-תשלום מסים, 'אי-סובלנות' כלפי המשטרה, והפרעות ל'אורח-פוגרומיסט' (שילס), לבנטוויץ' ול'בוגדים' מבין המנהיגים 'המשתפים פעולה ב'בחירת' פרלמנט של שונאי-ציון...¹⁰³. אף הוא המליץ בן-לילה על ישיבה בבית הסוהר כמטרה חיובית, וקינא בגלוי בהודו, ש'שם בושא היא היום בשביל פטריט הגון להשאר בבית'. תקוותו היתה שכגורל גנדהי כך יהיה גם בארץ ישראל, כהוכחה לכך 'כי אומה חיה הננו עדיין'¹⁰⁴.

אחימאיר 'גמל' מצדו לז'בוטינסקי על שהתייצב לימינו, לפחות במישור האידיאולוגיה

המדינה (לעיל, הערה 13). עוד לפני מאורעות תרפ"ט עודד ז'בוטינסקי את הסטודנטים הרביזיוניסטים באוניברסיטה העברית לאקטיביזם פוליטי: 'אסור לו לנוער הלאומי להשאר יום אחד תחת גג החוסה על בגידה לאומית...'. ז'בוטינסקי לפרלמנט וחיימובסקי, 22.12.1928; מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים.

102 קטע זה לא הובא בכחבי ז'בוטינסקי (בדרך למדינה, שם, עמ' 28), כנראה בשל כוונת העורכים, ביניהם ערי, בנו של ז'בוטינסקי, שלא לזהות את ז'בוטינסקי עם השקפותיו של אחימאיר. לעומתם בנו של אחימאיר השלים את הקטע החסר, אך נקט מגמה הפוכה, מגמתית אף היא, שבמסגרתה ביקש להצביע על תמיכה גמורה, כביכול, של ז'בוטינסקי באביו. השווה: 'אחימאיר וש' שצקי, הננו סיקריקין, תל-אביב 1978, עמ' 161.

103 בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 28.

104 שם, עמ' 29–30. בשעה זו ממש פרסם ז'בוטינסקי לראשונה את 'שיר בית-ר' ובו המילים 'למות או לכבוש את ההר'. ז'בוטינסקי, שירים, ירושלים תש"ז, עמ' רה-רו (=חזית העם, 14, 22.3.1932).

האופראטיבית, וביתר תוקף וביטחון עצמי קרא מכותלי בית הסוהר אל הנוער לצאת לדרך חדשה לשם הקמת 'מלכות ישראל'. את ז'בוטינסקי מנה בין 'יוצרי הציונות הרבולוציונית', בשורה אחת עם אהרון ושרה אהרונסון ועם טרומפלדור: 'אילו היתה הציונות רעיון-כזב, כי אז לא יכלה לקום אחרי המכות שקבלה בזמן האחרון. אבל העובדה, שז'בוטינסקי חולל תנועת-נוער כבירה ציונית – סימן טוב הוא לאידיאל שלנו'. הוא ראה את נבואת שפנגלר על שקיעת המערב מתגשמת לאור התנוונות הליבראליזם והסוציאליזם, ועלייתה של הלאומיות האינטגראלית:

אבל במרכז אירופה קמה תנועה לאומית כבירה זו הצילה את אירופה מהשרטון הפרלמנטרי של פטפטנים, ומה שחשוב עוד יותר: הדיקטטורה הלאומית הצילה את עמי מרכז אירופה מהצ'יקה, ממלחמת האזרחים והאוטופיות המרכסיסטיות. הלאומיות הצרופה מכה כיום גלים בכל האנושיות. הנה מתקרב משבר עולמי לא פחות קטן מזה של 18-1914. יש להכין את הציונות למשבר הבא. יש לשחרר את הנוער – מצד אחד מ'היהדות האדומה', ומצד שני מ'הקוואץ' 'ציונות, הציונות הפיליסטרית. תחת הציונות הפיליסטרית והמנונית תבוא הציונות המהפכנית. אידיאל צבורי יתגשם בדרך של סבל ויסורים. הדרך למלכות ישראל מובילה דרך יסורים ורדיפות. הקרבנות שלנו יעוררו את ההתלהבות בנוער הישראלי...¹⁰⁵

כשם שלא בא הקץ ל'נרודנאיה ווליה', התנועה המהפכנית (הסוציאליסטית, בניגוד לאחימאיר האנטי-סוציאליסט) הרוסית, שהיתה אחראית לרצח הצאר אלכסנדר השני בשנת 1881, ואשר האמינה בטרור אישי, עם עלייתם לגרדום של המתנקשים בו, שבעקבותיהם באו גרגורי גרשוני וחבריו הסוציאל-רבולוציונרים – כך גם בציונות, במקום האהרונסונים וטרומפלדור בא לציונות דור 'איתן ולוחם' בדמות בית"ר¹⁰⁶. משמעות הדברים היתה אנטי בריטית בבירור. אוזלת ידם של השלטונות נתגלתה במעשי הרצח האחרונים של ערבים ביהודים. אנגליה באה לארץ ישראל לשם מילוי צרכיה האימפריאליים¹⁰⁷.

התייצבותו לכאורה של ז'בוטינסקי לימין אחימאיר לא היתה חד-פעמית, אלא נמשכה חודשים מספר, עד ההתמודדות בין השניים בפומבי בוועידה החמישית שנערכה בקיץ 1932. דבריו בוועידה מצביעים על כך שלא נתכוון כלל ועיקר להיכנע לתכתיבו של אחימאיר, אלא קיבלו כ'מצב רוח' גרידא, ובשום פנים לא כהנחת יסוד חדשה האמורה להחליף את שלו. רוצה לומר: ז'בוטינסקי קיווה שאחימאיר יסתפק במפגש הטאקטי שביניהם ולא ילחץ לשינוי המצע הצה"רי מיסודו, אם הוא, כמנהיג הבכיר של הצה"ר, יצהיר על נכונותו לקבל את הפרשנוח של אחימאיר לגבי המציאות הארצישראלית

105 א' אחימאיר, 'מכתב אל הנוער. ירושלים. בית הסוהר המרכזי, 17.3.1932, חזית העם, 16, 29.3.1932.

106 'חלוצי הציונות המחודשת', תל-חי, 19.3.1932.

107 אבא סיקרא [אחימאיר], 'הרצח בכפר-חסידים', חזית העם, 12, 15.3.1932. במקביל העלה על נס את וושינגטון כמי שגדע את זרוע אנגליה: א' אחימאיר, 'וושינגטון', שם, 15, 25.3.1932.

והציונית בכל חריפות ניסוחיה, מבלי להמליץ על חיקוי ואימוץ האטריבוטים של הלאומיות האינטגרלית. זו היתה מטרת מאמריו של ז'בוטינסקי מאז ההפגנה נגד בנטוויץ', לא משום שראה באירוע זה נקודת מפנה, אלא כיוון שחשש שאחימאיר יסלים את מאבקו, עד כדי הרס הנחות היסוד של הצה"ר המעוגנות באוריינטאציה על אנגליה. מכאן הטון המחרף והולך של מאמריו, שבהם טען למשל שהבגידה מבחוח חמורה יותר מזו שמבפנים, וכי יש 'לחדד את הסכסוך בין הישוב העברי ו'השליט הנכרי'¹⁰⁸. אף הוא טען, שחלפה לבלי שוב השותפות עם אנגליה, ולכן יש להכין בעל ברית אלטרנאטיבי. את בעל הברית החדש ('בעל התיאבון') יש לשמור לשעת הכושר הנכונה:

העיקר בשעת 'החיפוש' אחרי אוריינטציה הוא מצב כזה, כשעל הסחורה שמדובר בה ישנם קופצים אחדים ויחד עם זה קופצים שיקנוה ברצון... עלינו לטפח ולחזק את 'התיאבון' הזה במשך זמן רב אצל כל 'הקונים' בכלל, ולסוף כשיגיע הזמן – אצל אותו 'הקונה' שימצא חן בעינינו יותר מן האחרים. ככה יוצרים את ה'אלטרנטיבה'. ואז מחכים ל'קוניונקטורה' המתאימה – לאחד מאותם השינויים הגדולים, המתרחשים בעולם מזמן לזמן, ושכדאי יתרחשו לעתים קרובות מאד בתקופה העכשווית, תקופת אי-המנוחה העולמית, וביתוד במזרח ומסביב למזרח.

אף על פי כן לא טרק ז'בוטינסקי לחלוטין את הדלת המובילה לאנגליה: 'בה במדה שהתיאבון של ממשלות חוץ יורגש יותר בא"י כן תגדל נמוסיותו של האנגלי כלפינו. אחת הסבות של הגסות הציונית שלו עכשיו היא, שהוא הורגל למחשבה, כי נשאר אתנו ביחידות, tête-à-tête, כי אין לו מתחרים...'¹⁰⁹.

אמנם ז'בוטינסקי ייחס לדבריו משמעות טאקטית, אך אחימאיר וחבריו סירבו לקבל פרשנות זו, כפי שהוכיחה נכונותם להמשיך ולתבוע לשנות את הנחות היסוד של הרביזיוניזם, ולא להסתפק בהצבעה על אפשרות של אוריינטאציה חילופית. מכאן דבריו הבוטים של אחימאיר בוועידה הארצית של הצה"ר בארץ ישראל באביב 1932, שהיו מכוונים ישירות אל ז'בוטינסקי. הוא דיבר על שני כיוונים ברביזיוניזם: 'סלון רביזיוניסטים' ו'סוהר רביזיוניסטים', וקרא:

...אסונה של הציונות היה שהיא התחנכה וגדלה על ברכי ההשקפה הליברלית, ושיטותיה היו שיטות של הליברליות של דבור. אנו רוצים בשיטה של פעולות. הליברליות טובה בשביל עמים אחרים היושבים שאננים על אדמתם... בשביל עמים משועבדים ומדוכאים כמונו, קיימת תורה אחרת לשם שחרורם. האידיאל והמופת שלנו אהרון ושרה אהרונסון. הנוער הולך למקום שדורשים ממנו קרבנות – הליכה לבית הסוהר ועליה לגרדום... אבדנו שני דורות בעם היהודי לציונות. את השלישי אין אנו רוצים לאבד, משום כך אנו רוצים

108 ז'בוטינסקי, 'חזית העם', חזית העם, 14, 22.3.1932.

109 הנ"ל, 'אוריינטציה', שם, 1.4.1932 (=היינט, 20.3.1932-18).

בשיטות של הציונות – שיטות של תנועת שחרור ההולכת בדרכים מהפכניות. הציונות תתגשם לא ע"י אנשי טרקלין אלא ע"י 'סנקלוטים', 'יחפים' המוכנים לכל קרבן¹¹⁰.

לאחימאיר התנגד ד"ר י' ויינשל, אשר טען שאינו רוצה ב'כת' נוסח 'ברית הבריונים', אלא ב'תנועת המונים'. עם זאת הודה, כי לפעולותיה של 'ברית הבריונים' יש 'ערך חינוכי'. ז'בוטינסקי ניסה לגשר בין השנים, כאשר טען שיש מקום ל'שתי השיטות' – לזו הדוגלת ב'שיקול דעת רציני וקריר' ולזו המצדדת בגבורת לב שאיננה יודעת פחד ולא תשיג אחר מפני קרבנות קשים. צירופן יוכיח לעולם את 'הניגוד הטראגי בין המנדט והמשטר'¹¹¹.

לא בכדי קרא אחימאיר לדרך חדשה. הוא ידע את נפש ז'בוטינסקי, אשר יצא עתה בפומבי בזכות 'גשר הנייר', כאשר קרא לשגר פטיציה המונית לממשלות הנוגעות בדבר כדי לעוררן לגורל העם היהודי ולהכרח לפתור את בעיותיו באמצעות רוב בארץ ישראל. באמצעות הפטיציה נתכוון לחדד את הסכסוך עם אנגליה ולאפשר צמיחתן של אוריינטאציות חדשות¹¹². ז'בוטינסקי שיער שהוא נוטל סיכון מחושב, כאשר הסביר את טיב המפגש הטאקטי שלו עם 'ברית הבריונים' למתנגדיו של אחימאיר:

פשוט נהיה עוורים אם נמעט בהערכת ההשפעה המוסרית הרבה של 'רוח אחימאיר' בארצות הגולה. אתה רואה מקרוב את כל הפרוותיהם ואת כל מה שנעלם מעיניהם. לנוער המהפכני שלנו כאן זהו הפיצי היחיד בשנים האחרונות... וכולנו מרגישים כי בא"י קיים צורך בתוכניות 'כאלה' – בעלות אופי 'לא קורקטי'. ודאי, חבל שלפעמים אין מעשיהם נעשים בצורה הנכונה, ועל שמתפתחת במהירות אידיאולוגיה של התנגדות למכנסים מגוונים. אבל לא הייתי מיעץ בגלל זה לפרק את המחנה הזה, אפילו יכולנו לפרקו...¹¹³.

110 הוועידה הארצית של הצה"ר בארץ ישראל, 23–25 באפריל 1932, מכון ז'בוטינסקי ג/10/10 (שם גם פרוטוקול מלא יותר בכתב יד); דאר היום, 26.4.1932 (נוסח שונה במקצת); חזית העם, 22, 29.4.1932. אחימאיר נתקל בהתנגדות בוועידה, כאשר נטען נגדו שהפאשיזם שהוא מטיף לו משתמש גם בפרלמנטאריזם לצרכיו. אחימאיר קרא להקים 'גוש-לכוד' לשעת משבר – 'אורדן ישועי שיתכונן ליום ה' הגדול והנורא' – כליום המהפיכה העולמית של המארקסיזם; מכון ז'בוטינסקי, בכתב יד, שם.

111 מכון ז'בוטינסקי, שם. וכן מכתבו של ז'בוטינסקי: 'דרך הצה"ר בארץ – דרך המעשים', חזית העם, שם. השווה גם: הבריון, 5 [מאי 1932], בייחוד: 'פרקים... נלמד את השנאה הקדושה', מכון ז'בוטינסקי, שם.

112 ז'בוטינסקי, 'חידוד הסכסוך', חזית העם, 23, 6.5.1932 (= רזסוויט, 21.4.1932).

113 ז'בוטינסקי לוויינשטיין (26.5.1932), בתוך: אחימאיר ושצקי, הננו סיקריקין (לעיל, הערה 102), עמ' 165–166. וכן מכתבו לפרויליך (29.7.1932), שם, עמ' 166. למכתב זה יש חשיבות מיוחדת, לאור דברים שאמר סניגורם של אחימאיר וחבריו במשפט ההפגנה נגד בנטוויץ', עורך הדין צ"א כהן, שהיה שותף לדעותיהם: 'לולא האנטישמיות של היטלר, לא היינו מתנגדים לתורתו. היטלר הציל את גרמניה'. כהן הגיב להשוואה שערך קצין המשטרה סופר בין הפגנות הנאצים בגרמניה לבין הפגנות אנשי אחימאיר. השווה: 'סיום הוגן ל"הטפת השלום' של מגנס-בנטוביץ', חזית העם, 23, 6.5.1932.

כיצד בכל זאת שמר הצה"ר על ליכודו הפנימי? ז'בוטינסקי ראה את המצביעים להצה"ר, שאחיאמיר זלול בהם, כנכס אלקטוראלי, ואילו אחיאמיר טען שהוא פונה אל 'המועט', אך דומה כי האמין שבסופו של דבר ייקלטו רעיונותיו בהצה"ר. עקרונית, לא רצה אחיאמיר לפלג את התנועה הרביזיוניסטית אלא להנחיל לה את האידיאולוגיה הלאומית האנטגראלית שלו. הוא ואנשיו, כמו ייבין, סברו כי ההבדלים בינם לבין הציונות הרשמית גדולים בהרבה מאשר חילוקי הדעות הפנימיים בהצה"ר. ייבין ביקש לתת ביסוס היסטוריוסופי לחילוקי דעות אלה, וטען שמזה אלפי שנים נלחמו ביניהן שתי תורות בתולדות ישראל: האחת שטענה שישראל הוא גוי ככל הגויים, שואף לכיבושים ול'חיים ארציים', והשנייה, זו שדרשה להתנער מקניינים מדיניים ארציים כדי להיות ל'ממלכת כוהנים'. ראשית הפולמוס בוויכוח בין העם לשמואל הנביא, בדבר הצורך במלך, והמשכו במגמת חז"ל לגנוז את גבורת בר-כוכבא, ועד הפולמוס אחד-העם-ברדיצ'בסקי והעלמת זכרם של אהרונסון וטרומפלדור. תנועת שחרור לאומית אינה חנות המתנהלת על בסיס של רוח והפסד. סופם של שמעון בר-גורא וטרומפלדור אינו מעיד כי לא צדקו, כפי שכישלון מרד הפולנים בשנת 1863 אינו מעיד כי טעו¹¹⁴. ז'בוטינסקי יכול היה לעכל את הנחת המקסימאליסטים כי האסון הוא מבית, וכי בעלי התורות הפאציפיסטיות, הסוציאליסטיות והדו-לאומיות, מסוכנים יותר מהאויב החיצוני. האחרון אמנם מעכב את הגאולה, אך אינו שובר את 'הרצון' לגאולה¹¹⁵. אולם הוא לא יכול היה לעכל את 'ציונות המרי' של אחיאמיר, השואפת להשיג את מטרותיה 'בכל האמצעים', על פי המודל של כל העמים שלחמו לשחרורם, מיוון ועד אירלנד¹¹⁶. ואכן, אחיאמיר יכול היה להשלים בקושי רב עם הנחותיו של ז'בוטינסקי, כל עוד לא עמדו השקפותיהם השונות למבחן כוח בוועידת הצה"ר. בוועידה היתה צפויה לו לז'בוטינסקי התמודדות עם אנשים ש'מסירות נפשם... ראויה למופת. בחורים רציניים, נקשים, מרי נפש... גם מוטיב סוציאלי... קרבה ידועה ל'נאצים'; ואמנם, אין 'היטלראי' שם גנאי אצלם כל-עיקר; להיפך'. המשורר יעקב כהן, מראשי הצה"ר בארץ ישראל, שכתב זאת, הציע להדריכם ולנצלם ל'פעולות שלא תמיד יכולה המפלגה לקבל אחריות עליהן'¹¹⁷.

ו. הוועידה העולמית החמישית של הצה"ר בווינה – נקודת מפנה?

לקראת הוועידה החמישית שינסו אחיאמיר וחבריו מותניים ויצאו למתקפה כוללת כפי שלא עשו מעולם בעבר. אחיאמיר לא היה מרוצה מכך שבוועידה יהיה מספר רב של צירים

114 ה' ייבין, 'תורת בר-כוכבא', שם, 28, 9.6.1932.

115 ה'נ"ל, 'על האמת הפשוטה שלנו', שם, 29, 14.6.1932.

116 ה'נ"ל, 'על האמת הפשוטה שלנו', שם, 30, 17.6.1932.

117 'כהן לוועד המרכזי של הצה"ר בלונדון, 24.4.1932, מכון ז'בוטינסקי, ג2/12. כהן לימד סניגוריה על סיעת אחיאמיר, למרות נטיותיה ל'פשיסמוס ולדיקטטורה (בלי פח צבאי)', ועם הכיוון שלה לפעולה אי-ליגאלית ו[למעשי] טרור'; ראה מכתבו לוועד המרכזי בלונדון, שם, 26.5.1932, פ

והיא תהיה למעין קונגרס ציוני, כלומר: 'הרבה נאומים, אבל מעט מזעיר מעשים'. מצב האומה דורש עתה לא 'הפגנה של פרסום' כבימי הרצל, כלומר לא 'באזל' אלא 'צימרוואלד' דרוש להצה"ר. הוא תיאר בהערצה בולטת את תעוזתו הגדולה של לנין בוועידת צימרוואלד של חלק מתנועת הפועלים הבינלאומית (ספטמבר 1915), שבה קרא המנהיג הבולשביקי להפוך את המלחמה העולמית האימפריאליסטית למלחמת אזרחים, ואשר הובילה למהפיכת אוקטובר 1917. אנטי-סוציאליסט ואנטי-קומוניסט מובהק כאחיאמיר לא היסס לדבר בהערצה גלויה על אסטרטגיית תפיסת השלטון של הבולשביקים: 'הבולשביקים ניצחו משום שהיו מוכנים, משום שאת ארגונם חישלו לא "בשוק" של ועידות כברות... כי אם בוועידות קטנות רציניות...'. אחיאמיר דחה מכל וכול את כוונת ז'בוטינסקי להניף את דגל ה'פטיציה' (גשר הנייר) בוועידה:

חוגי הצה"ר המכסימליסטי הם חדורי אפיקורסות ביחס לעצם נחיצותה של הפטיציה... בעצם יסוד הפטיציה מונח רעיון כוזב: לאסוף חתימות לרבבות ולמאות אלפים בקרב ישראל בכדי להוכיח... [הנקודות במקור] מה להוכיח? להוכיח עד כמה א"י חשובה לנו. דבר זה אינו טעון הוכחות, ואסור אפילו להראות, שיש להוכיח אותו.

אחיאמיר ציטט את פטיציית הנשים בעד פירוק הנשק, שהיתה ללא הועיל, למרות שמונה מיליון החתימות:

אם רוצים ששאלת א"י תעלה ללא רדת מעל שולחנות המדינאים, הרי ישנם לכך אמצעים יותר מעשיים, מאשר העסקת צבא הנוער של תנועת התחיה באוסף חתימות. מעשה אחד של בחור אמיץ לב, מעשה שמתוך טעמים ידועים אין כותב הטורים מוצא לאפשרות לכתוב על זה, – מעשה כזה היה מעורר התענינות בשאלת א"י הרבה יותר... [הנקודות במקור]. ניפוץ שמייה אפילו בצירות ידועה בוארשה, נאמר, יש לו ערך בנידון זה הרבה יותר מפטיציות... ההחתמה לא תצליח. לסוכנות עוד יש כיום השפעה על ההמונים הציונים יותר גדולה מאשר לרביזיוניזמוס...

אחיאמיר הבטיח שאנשיו יתנגדו לפטיציה, 'למרות שהמנהיג הוא מחולל הרעיון', כפי שהתנגדו בשעתו לרעיון 'הדומיניון השביעי', וצדקו בהתנגדותם¹¹⁸. בתוך שבועיים צידד אחיאמיר בעקיפין ובזהירות ברצח נשיא צרפת פול דומר (Paul Doumer), וראה ברצחו גלגול חדש של אחד מגיבורי דוסטויבסקי¹¹⁹.

118 אבא סיקרא [אחיאמיר], 'בעיות הועידה העולמית של הצה"ר', חזית העם, 38, 15.7.1932.
119 א' אחיאמיר, 'גורגולוב', שם, 43, 2.8.1932. ייבין הציע לאמץ את דוגמת הקומיטאג'י הבולגרים והקרפוזארים האיתלקים, שהתנקשות הטרוריסטית היתה לחם חוקם. ראה: ה' ייבין, 'המדינה בדרך או הדרך למדינה? הרהורים רציניים לקראת הועידה העולמית', שם, 14, 5.8.1932. גורגולוב היה חולה נפש. בעקבות מאמר זה ושכמותו נאלצה ברית הצה"ר בלונדון להודיע ליט"א (הסוכנות הטלגרפית היהודית) כי אין הנהלתה, והתנועה הרביזיוניסטית בכלל, נושאות באחריות להשקפות המובעות ב'חזית העם'. השווה: Dr. H. Rosenblum to J. Leftwich (JTA), 12.8.1932, ארכיון ציוני מרכזי, 20/56 A.

ז'בוטינסקי חש עתה, כי אחימאיר וחוגו הגדישו את הסאה. הוא הזכירם, בהודעה רשמית שאותה נאלצו לפרסם בעיתונם, כי בית"ר הוא ארגון ליגאלי החותר למטרה ליגאלית, אך לא דחה מכל וכול את דרכי 'המלחמה המדינית' של 'ברית הבריונים'. אולם הוא העלה תנאי אחד: שלא יפרו את 'החוק המוסרי של קדושת חיי אדם חוץ מזכות ההגנה'. אין לבטל את תוכניתה המקורית של בית"ר, ויש להרחיק ממנה 'כל יחיד וכל קבוץ הכופרים בעיקרי האידיאולוגיה הזאת'¹²⁰. ז'בוטינסקי הבהיר בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים, שהוא מוכן לקבל את המקסימאליזם לכל היותר כחלק טכסיסי מן האידיאולוגיה האופראטיבית של הצה"ר, אך לא כאידיאולוגיה מתחרה. את הנחות היסוד של אחימאיר הגדיר לא רק כ'שיטות פעולה' חדשות שבית"ר לא ידעתן, אלא גם כ'אידיאולוגיה חדשה': 'כל החלומות הבית"ריים על "אבירות" ויתר סוגי האדיבות אינם נחוצים לאף אחד; את ההיסטוריה יוצרים "היחפים". רק הודות ל"יחפות" ניצחנו, גם לנין, מוסוליני, היטלר; ורוח זו (מובן לשם מטרה אחרת) צריכים אנו לטפח גם אצלנו'. ז'בוטינסקי הדגיש שאין הוא חוזר בו ממה שכתב בפברואר אותה שנה, וכי הוא רואה עדיין באחימאיר 'מורנו ורבנו', משום הצורך ההכרחי ב'אבנטוריוזם' לתנועה הלאומית היהודית. עתה הבהיר, באיחור, מה שהיה 'צריך' להבהיר לאחימאיר כאשר מינהו למערכת דאר היום בנובמבר 1928: אין הוא רואה באידיאולוגיה שלו יותר מ'מצבי רוח', ובתור שכאלה הוא מוכן לסייע 'להחדרתם' ו'להעמקתם' בעת הצורך:

פעמים אלוץ על הבורג המאץ, פעמים על הבלם, הכל לפי הצורך... אבל עלי להזהיר גם את המורים, גם את תלמידיהם, ובכלל הרבה ידידים צעירים: עד כאן – ותו לא. אם יש לחשוב את ראובן או את שמעון למורה במובן ההקרבה העצמית הרי אין להסיק מכאן, שהכירו בו בתור מורה במובן התכנית והאידיאולוגיה, להיפך, את האידיאולוגיה של היחפות וכו' אני דוחה בהחלט: אינה ראויה לכלום; ואם לפעמים יש צורך גם ב'אבנטוריוזם' הרי מכאן אין להסיק שה'אבנטוריוזם' הוא הכל או העיקר. לא מינייה ולא מקצתיה.

יתרה מזאת: בעיניו חטא אחימאיר בכך שהפך את ה'מוניזמוס' המקודש של בית"ר (ה'חד נס') למושג קמעוני, שהרי הוא מושג 'נעלה' ו'נשגב'. יצירת המדינה היא: 'מוניזמוס התקופה והמטרה. אבל אין ולא יכול להיות מוניזמוס של כיס, מוניזמוס של אמצעים ושיטות... "רק מחתרת, השאר לא נחוץ!" זהו פשוט – שוב מיועדנו הישן, האימפרסיוניזם הבעל-בית, העצבני וקצר-הראות'. ז'בוטינסקי המשיל את הצה"ר לתזמורת שבה קיימים 'כלי נגינה שונים בשביל מנגינות שונות'. היא פושטת צורה ולובשת צורה:

פעמים מסחריות, פעמים דיפלומטיות, פעמים 'אבנטוריסטיות', פעמים נימוסיות, פעמים רעשניות, פעמים חדורות רוח שלום ופעמים חדורות רוח מלחמה... הכל לפי הצורך... מחתרת-מרתף? גם כן, אבל בית"ר אין לו ולא תוכל להיות לו נגיעה לא לאבנטוריוזם, לא

120 ז'בוטינסקי על מהותה של בית"ר (פאריס, 7.7.1932), חזית העם, 42, 29.7.1932.

למחתרת, לא לאנטי-אבנטוריזם, לא לאנטי-מחתרת... וכל הויכוחים על נושא זה הם מיותרים¹²¹.

לא היתה זו תעמולת בחירות גרידא, שמטרתה להביס את המקסימאליזם בהצה"ר. כך הוא כתב גם במכתב פרטי לייבין, יד ימינו של אחימאיר, בתשובה לטענתו כי השקפת העולם הקלאסית של הצה"ר הלכה לעולמה. ז'בוטינסקי השיב, כי באלטרנטיבה שמציגים המקסימאליסטים חסרים 99% מיסודות הציונות, וכי היא מבוססת על 'רומנטיקה אסורה'. הקרבן העצמי הוא מצווה אך אין בו קדושה. הניסיון להעמיד במרכז האידאולוגיה של הצה"ר השקפת עולם 'סן-קילוטית' אינו אלא 'נסיון לגרשו ממפלגתו שלו'. לו ניצחו היה נוטשה, משום שמדובר במפלגה דימוקרטית בנוסח המאה ה'ט. היא דוגלת גם בבניין הארץ, בכיבוש עמדות ובחינוך ממלכתי ואריסטוקרטי. הוא נכון לקבל גם את 'אופיה המהפכני, הלגיטימי, ומצדיק את 'הקראמולה' (מרד), אולם רק בשעת 'הצורך והכושר'¹²². ארבעה ימים לאחר פרסום מאמרו של ז'בוטינסקי ('מובן האבנטוריזם'), שאחריו לכאורה לא היה רשאי אחימאיר להרהר, ולקראת הבחירות לוועידה, פרסם הצה"ר המקסימאליסטי כרוז לציבור הרביזיוניסטי ובו קריאת תיגר מתריסה נגד המנהיג הכאריזמטי. הכרוז הודיע שבמישור האידאולוגי עומד הצה"ר על 'פרשת דרכים':

האם להמשיך בדרך של הפראזה המצלצלת; הלהמשיך את המסורת הרביזיוניסטית של בקרת לשם בקרת, את הבטלנות הפנימית, – או לחדש את הציונות, לרענן את התנועה ברוח ובדם: להחליף את האמצעים האופוזיציוניים באמצעים רבולוציוניים, המעשה – תחת הדיבור! מטרתנו בוועידה זו היא להוציא את הרביזיוניזמוס מהביצה הליברלית. המטרה הזאת תפגש בהתנגדות עקשנית מצד הפיליסטרים, כי ציונות מחייבת איננה לפי רוחם. הפיליסטר הזה, המסתפק בפראזה, המשתעשע ב'אירופיות' כביכול, התרבה אפילו בהצה"ר גופא.

בהמשך הדברים העלו את דרישותיהם הממשיות לקראת הוועידה: (א) 'העלאת הפרסטיג'ה של המנהיג עד כדי מעלת דיקטטור'. (ב) 'הסתדרות ציונית בלתי תלויה, שתהיה לא חיקוי למהותה של ההסתדרות הישנה החרבה, – אלא כלי קיבול לציונות מכסימליסטית, מכשיר לשחרור כמו אצל כל הגויים...'. (ג) 'שינוי האוריאנטציה, ובתור צעדיה הראשונים: העברת המחלקה הפוליטית למקום מושבו של המנהיג [פאריס]...'. (ד) 'מלחמה בקרנות', שהן מקור השחיתות בציונות. (ה) 'המלחמה באנטישמיות... ע"י אירגון הנוער הישראלי בכל תפוצות הגולה, לשם מלחמה דירקטית [בלתי אמצעית] בגל האנטישמיות, הסוביקטיבית והאוביקטיבית'. המקסימאליסטים טענו שהם מהווים רוב

121 'מובן האבנטוריזם', שם, 44, 5.8.1932 (=רזסוויט, 24.7.1932); שביט, מרוב למדינה (לעיל), הערה 1), עמ' 54–55.

122 ז'בוטינסקי לייבין, 9.8.1932, מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים. פורסם לראשונה בתוך: ב' לובצקי, דרך חייו של ציוני לוחם, ירושלים תש"ז, עמ' 227–229. עוד ב-9.3.1932 ביקשו לנהוג ב'מתניות' ברוח 'העצות' שבמאמרו. ז'בוטינסקי, מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 177.

בקרב פעילי הצה"ר בארץ ישראל¹²³. בסמוך כתבו בחיוב, הן ייבין והן אחימאיר, על 'היטלר בונה גרמניה האדירה החדשה'¹²⁴, ועל כך ש'הנאציזמוס הגרמני' הוא תנועת שחרור לאומית, כ'ס'ריות' של שנת 1905, הבולשבזים, 'האלף' של גריבאלדי, 'הסוקול' הצ'כי, הליגיון הפולני והקומיטג'ים בבלקנים. אף הם כתבו על השעה שבה יהיה צורך להקים תנועה לאומית כדוגמת התנועות הלאומיות הללו¹²⁵.

ייבין הסביר בשם המקסימאליסטים, כי רק גרוסמן וסיעתו החותרת להישאר בהסתדרות הציונית פסולים בעיניהם, אך לא המנהיג עצמו; אלא שאותו יש לשכנע בצדקת האידיאולוגיה המקסימאליסטית. אין הם רוצים 'במשטר קולוניזאטורי' בחסות אנגליה אלא 'באידיאל העצמאות'. פילסודסקי לעולם לא היה מסכים להיות נציב גאליציה בחסות קיסר אוסטריה. ייבין ביקש לפייס את ז'בוטינסקי: 'אנו נקבל את השלטון – כשזה יהיה שלטון ממשי לפי השגתנו אנו – משטר קולוניזטורי המאפשר את הגשמתה של הציונות הגדולה, בינתיים נתכונן לרגע הזה, נלחם בדרך מדינית עד בוא הרגע הזה...'. הצה"ר אינו צריך להתחרות בשתדלנות של ארלוזורוב ולעמוד על המקח על אלפיים סרטיפיקאטים לעלייה. המקסימאליזם הבטיח עתה, יומיים לפני נאום הפתיחה של ז'בוטינסקי, להיות נאמן ל'מוניזם' שלו, לחתור ל'שינוי רדיקלי בנפש היהודית, לקראת יצירת הגזע הבריוני, שידע לעמוד על משמר מולדתו... תנועות-מרי לא קמו אף פעם מתוך האיבה החברתית של הקואליציות... בגד חדש אנו טווים... ללא-קרע[ים] ודופי של התנועה להקמת מלכות ישראל'. אולם באותה נשימה פסק: 'בועידות מנצח תמיד הרוב, אבל בחיים לא תמיד מנצח הרוב – להיפך, לעתים קרובות מנצח המיעוט, המיעוט שמבטלים אותו ורודפים אותו'¹²⁶.

בוועידת הצה"ר העולמית גופא, שנערכה בווינה בקיץ 1932, ביקש ז'בוטינסקי לגשר פעם נוספת על המרחק המפריד בינו לבין המקסימאליסטים; אלה מנו עשרים וחמישה

123 'הוועידה העולמית החמשית – כרוז הצהר המכסימליסטי', חזית העם, 45, 9.8.1932. במכתב ל'שלטון העליון של בית-ר' בפאריס, בליווי המוטו 'בדם ואש יהודה תקום', כתב אחימאיר (25.7.1932) שיש לפעול למען 'עלייה חופשית', דרך בירות, של עשרות עולים מזוינים, תמורת חמש לא"י (25% לקופת 'ברית הבריונים'). הוא ראה בכך 'ערך כביר בכל המובנים'. אחימאיר חתם על מכתב זה בשם 'המזכירות האידיאולוגית של ברית הבריונים, וי' ליכטר בשם 'המזכירות המוציאה לפועל': מכון ז'בוטינסקי פ 3/15.

124 ה' ייבין, 'אנו לוחמים את מלחמת העם', חזית העם, 57, 29.7.1932.

125 א' שמאי [אחימאיר], 'זרועות ופזורים. הלסינגפורס בשנת 1932', שם, 16.8.1932. הושמט מכרך כתביו, ברית הבריונים (לעיל, הערה 12), עמ' 124.

126 ה' ייבין, 'אופוזיציה או תנועת שחרור? (לקראת הוועידה)', שם, 50, 26.8.1932. השווה גם: הנ"ל, 'לקדושת המיעוט (עוד לקראת הוועידה)', שם, 51, 30.8.1932. על ביטחונם של המקסימאליסטים בניצחונם בעתיד, למרות היותם 'מיעוט קטנטן', השווה מכתביו של י' כצנלסון, ממקורביו אחימאיר וידיד נעוריו, מ' 27 ר' 31 באוגוסט ומ' 4 בספטמבר, בתוך: אחימאיר, הנסיך השחור (לעיל, הערה 98), עמ' 232, אשר טען כי הוועידה התנהלה כולה 'בלחץ המוסרי שלנו'. הוא הוסיף: 'להפוך חבורת בעלי בתים וזעיר בורגניים ללוחמים כמובן לא יכולנו. ההסתדרות העולמית [של הצה"ר] נשארה, כמקודם, הסתדרות של קרתנים'; שם, שם. נאומו בוועידה, שם, עמ' 262–263 (בחלקו).

צירים בראשות אחימאיר – פחות מרבע מכלל הצירים. באותה מידה, אם כי בשאלות ארגוניות ולא אידיאולוגיות טהורות, ביקש ז'בוטינסקי להשיג פשרה עם המתונים שבתנועתו בראשות גרוסמן, ליכטהיים ושטריקר, שביקשו להימנע מפרישה מההסתדרות הציונית ולהתרכז בכיבושה מבפנים ('פשרת קאלה')¹²⁷. את המקסימאליסטים ביקש לשכנע על ידי הדגשת הצורך להעמיד את הפולמוס הפנימי-הרביזיוניסטי בפרספקטיבה מתאימה. הפולמוס מופרז, משום שהמכשולים העיקריים הם אלה שהושמו על ידי הממשלה מחד גיסא, ו'הפוליטיקה היהודית הגרועה' מאידך גיסא. אנגליה הפכה למעצמה פרו-מוסלמית אליבא דז'בוטינסקי. היהודים הרי דורשים רק את החלק המאתיים מהטריטוריות שבידי הערבים. המנדט 'המוסרי' שניתן לה 'נקרע' אחרי שנת 1929. התשובה למצב החמור שנתהווה היא איפוא 'תנועת הפטיציה' ההמונית, ש'תחשמש' את נשמת העולם, כלומר אופנסיבה פוליטית שתכפה על אנגליה שינוי במדיניותה. עם רוב בטוח יכול היה ז'בוטינסקי להתעלם מסיעת אחימאיר, אך הוא העדיף לפייסה ולהוסיף גם משהו מניחוחו של 'גשר הברזל'. על כן הבטיח לסיעה זו, שבארץ ישראל עצמה יינקטו 'אמצעים נרחבים ועמוקים יותר'. היישוב לא יסתפק במחאות מילוליות. 'א"י עתידה להתפתח לארץ של התנגדות, שבה שורר ניגוד עמוק בין הממשלה ובין חלק מן האוכלוסיה, ניגוד עמוק וממשי'¹²⁸.

לאמיתו של דבר, סימל מאבקו של ז'בוטינסקי באחימאיר את הסתירה הפנימית שאלה נקלע כפוליטיקאי שלא בטובתו, כדי לגונן על הנחותיו הבסיסיות. לכך יש להוסיף גם את יחסו האמביוואלנטי לכאורה לאנגליה, שהיה בעל משמעות טכסית גרידא. מחד גיסא, ציפה ממנה לשינוי לטובה, ומאידך גיסא, התנבא בפסימיות ניכרת לגבי עתיד שלטונה במזרח. לרגל הסערה המתקרבת נחוץ לא פיתרונו של אחימאיר, אלא ליגיון יהודי שיקריב קרבנות כדי להציג תנאים ועל מנת שלא להחמיץ שוב את שעת הכושר¹²⁹. כדי לשמור על אחדות תנועתו לאור תפוצת הנרחבת של הנחותיו המהפכניות של אחימאיר, נאלץ ז'בוטינסקי להכריז על תנועתו כעל תנועה פלוראליסטית מבחינה אידיאולוגית, בניגוד לתביעתו הבסיסית ל'מוניזם' אידיאולוגי. אמנם, הוא קרא לכך גישה 'טוטאלית'

127 שכתמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 209–214. סיעת גרוסמן ביקשה לבטל את 'פשרת קאלה', מספטמבר 1931, שהיתה אמורה למנוע יציאה מן ההסתדרות הציונית, אך גם לטפח את עצמאות הצה"ר. לעומת זאת, המקסימאליסטים שללו בתוקף את 'פשרת קאלה' ולחצו ליציאה מיידית מההסתדרות הציונית, אך הובסו ברוב של שמונים ושניים נגד עשרים וארבעה. השווה למשל: ייבין] אל מרים ייבין, [1931], 29.10. מוצגי התביעה והסניגוריה, מיכל 'ברית הבריונים', גנוך המדינה (לעיל, הערה 13).

128 ז'בוטינסקי דיבר על ה'פטיציה' כ'צורת מלחמה'. המודל שלו היה הצ'רטיזם האנגלי במאה ה'ט. ז'בוטינסקי, 'פטיציה בגולה, התנגדות בא"י', נאומים (לעיל, הערה 29), עמ' 137–147 (28.8.1932). נוסח מקוצר ראה: חזית העם, 54, 9.9.1932.

129 ז'בוטינסקי, 'הגדוד' (חזית העם, 51, 30.8.1932), בתוך: בדרך למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 33–38.

הדרושה להצה"ר – גם קולוניזאציה רחבה וגם בית טוהר, גם בנק לייצוא וגם הפגנה נגד ד"ר שילס ('שום שביל זהב ביניהם לא יוכל להיות, וגם אין בו צורך! התנועה בעצמה תפיק את התועלת גם מהראשון, גם מהשני'). אולם, אחימאיר לא היה שבע רצון מטכססנותו של המנהיג. הוא חזר והמליץ על דיקטטורה פאשיסטית במקום האידיאל הדימוקראטי, לא כטקטיקה זמנית, אלא כאסטרטגיה לטווח ארוך. וכך, בלא ליתן את הדעת לאתגר המקסימאליסטי, היה ז'בוטינסקי מוכן לקבל את העיקרון של תנועת הפועלים ושל וייצמן בדבר 'צבירת הכחות הריאליים', בתנאי שיתבססו על יסודות 'יותר נבונים', כגון יוזמה פרטית, לשכות עבודה נייטרליות ובוררות לאומית. לשון אחר: כל אותם יסודות שנכללו במצע הצה"ר. הוא ביקש למנוע את הרושם כאילו בהצה"ר יש 'חילוקי דעות', והעדיף שתתקבל תדמית של 'רב גווניות ורב-צלילות'; של תנועה הלוחמת למדינת היהודים, ולא של מפלגה הנאבקת בדרכים ליגאליות ולגיטימיות גרידא. ולמרות זאת פרץ הפולמוס החוצה. אחימאיר עצמו הגן על השקפתו וטען כי אין מבינים אותו. אנשיו עורכים 'לא רק שערוריות, אלא גם מגבירים את האמונה במהפכות...'. המאה הזאת שייכת (בעקבות אוסבולד מוסלי) ל'דיקטטורה ולנוער'. מובן שהוא לא תמך ב'פשרת קאלה', המותירה את הצה"ר בתוך ההסתדרות הציונית, ולא נרתע מכך שדעתו לא תתקבל בוועידה: '...אין אנו פוחדים מפני ידיכם מכיון שאין אנו פוחדים גם מפני ידיה של אנגליה'. לאמיתו של דבר, לא עלה בדעתו של ז'בוטינסקי לוותר כמלוא הנימה על עקרונות היסוד שלו. הוא הסכים לתת יותר תשומת לב לאפשרויות הפוליטיות הצפונות בחבר הלאומים, כדרישת שטריקר (מסיעת גרוסמן) ופון-וייזל, מנהיג הסיעה האקטיביסטית. לאחרון גם הבטיח, שלקראת הסתבכות המצב הבינלאומי הוא מוכן להמריץ את הכשרת הליגיון כתפקידו הראשי של הצה"ר, בין אם יהיה רעיון זה פופולארי בין אם לאו¹³⁰.

130 הנ"ל, 'הוועידה החמישית', חזית העם, 55, 13.9.1932 (= רזסווייט, 28.8.1932). נאום אחימאיר בתוך: חזית העם, שם. בוועידה הוקראה הפסקה מדברי עורך הדין צ"א כהן (לעיל, הערה 113) בשבח היטלר ללא עוררין. ר' שטריקר היה החרף שבמתנגדי אחימאיר; ראה: י' טיגר, 'מה כותב המאמענט על ועידת וינה? מסביב לוועידת הצה"ר', שם. גרוסמן תמך בז'בוטינסקי, ולא ראה סתירה בין תמיכה ב'דומיניון השביעי' לבין תמיכה ב'התנגדות'. את אחימאיר ראה כ'מצב-רוח', שאין המפלגה רשאית ללכת שולל אחריו; שם, שם. השווה גם התפארותו של א' ציר [אחימאיר?], בשימוש בגינוני הפאשיזם האיטלקי, כאשר נכנס לאולם הוועידה עורך הדין ל' קארפי ממילאנו ובירך את הוועידה במועל יד פאשיסטי: 'אנחנו קפצנו ממקומותינו והרימונו יד למולו'; 'סקירה על הוועידה', חזית העם, 57, 20.9.1932. השווה גם: הפרוטוקול של הוועידה החמישית של הצה"ר, בתוך: מכון ז'בוטינסקי, III/4/7/2, שאינו זהה תמיד עם החומר המודפס בחזית העם ובכתבי ז'בוטינסקי. ז'בוטינסקי גינה את היטלר והנאציזם בלי להזכירם בשם. באחימאיר תמכו ד"ר א' ושיץ, ד"ר פ' האלר ועורך הדין ל' קארפי. ד"ר פון-וייזל חלק עליו, אך לא פסל את דרכו בנוסח ליכטהיים, גרוסמן ושטריקר, שהגיבו בחומרה על המסר שבמאמרו 'גורגולוב' (לעיל, הערה 119). ליכטהיים ראה באידיאולוגיה של אחימאיר 'תערובת של ניהלים, רומנטיקה ופושטיזם'. השווה מכתבו לוועידה מ-25.8.1932, מכון ז'בוטינסקי, שם; ודבריו של גרוסמן שטען שאפילו היטלר משתתף במשחק הפרלמנטארי, שם, 31.8.1932.

ז'בוטינסקי פירש את המונח 'התנגדות' ('Widerstand'), כפי שהוא הבינו, ואף לא ראה זאת כמשימה מיידית או אפשרית (בארץ ישראל, הוסיף, 'רואים את אפשרויותיה באורח סקפטי'): 'עוד נצטרך לחשוב ולמצוא כיצד למרר את החיים ('verbittern') לממשלה'. באופן קונקרטי הוא היה מוכן רק לאי-שלום מסים, אם כי דיבר במעומעם על 'אפשרויות' מחוץ לארץ ישראל. הוא הסתייג במפורש מדרישת המקסימליסטים שיהפוך לדיקטאטור, וטען שמונח זה כבר גרם צרות רבות. הוא מכל מקום אינו מקבל את התורה המדינית הכרוכה בו, בהיותו איש המאה ה-19, שבה הכול היו שווי-ערך: 'עומד אני בכל תוקף על המבנה הדימוקראטי של תנועתנו. בז אני להיטלרזם בכל צורותיו, משום שהוא פוגע בשוויון, בשוויון היהודים'. כנגד קריאת הביניים כי 'בדם ואש, ולא במים, תבוא הגאולה', השיב:

למה לא במים? כדי לבנות את מדינת-היהודים נחוצים מים ונחוצה גם אש – הכל קודש. אל-נא יגיד איש: אני אעסוק במים, ולכן אסור לך לעסוק באש... הכל נחוץ לי במשקי והכל חביב עלי. לא אשיג את מטרתי, אם לא יכלול אפקי גם את הרגש ה'אימפריאליסטי' הזה של הצה"ר.

בהקשר זה הסביר כי מבחנו של חבר – בין אם מדובר באחימאיר, בקארפי או בליכטהיים – הוא אם 'שומר הוא על האידיאולוגיה של הצה"ר, בדבר המשטר ההתיישבותי בארץ, בדבר היוזמה הפרטית, רעיון הלגיון, רעיון "ההדר הבית"רי'...'. כמנהיג כריזמאטי מובהק היה בטוח ככל הנראה שהכניע את אחימאיר:

אחימאיר! לעולם לא אסכים שיוציאו אדם משורותינו, או שאפילו יצביעו לפניו על הדלת, יען עשה מתוך התלהבות רביזיוניסטית דבר שהמפלגה לא תוכל לשאת באחריותו... אני בעצמי... עומד דום ומצדיע בפני דברים אלה. אבל מובן מאליו, כי למפלגה הרשות להכחיש ולהסתייג¹³¹.

דומה שז'בוטינסקי היה יותר מוטרד מעתיד הצה"ר מבחינה ארגונית וכספית, מאשר מאימו האידיאולוגי והפוליטי של אחימאיר. הצה"ר מכל מקום לא יכול היה לעמוד במשבר כפול. 'פשרת קאלה', שאותה כפה ז'בוטינסקי על הוועידה החמישית של תנועתו, היתה הדרך היחידה לשמור על ליכודה האידיאולוגי והארגוני, שהועמד בסימן שאלה

131 תשובת ז'בוטינסקי בתוך: נאומים (לעיל, הערה 29), עמ' 151–155 (1.9.1932), עם שינויים קלים מפרוטוקול הוועידה (ראה בהערה הקודמת). גם ברשימתו 'להערכת הוועידה' (חזית העם, 60, 7.10.1932 = רוסוויט, 25.9.1932), קבע ז'בוטינסקי כי קבוצת אחימאיר היא 'אחת התופעות הבריאותיות ביותר', ויש להמתין ולראות כיצד תתגבש. במשפט 'ברית הבריונים' הובא ציטוט מדברי ז'בוטינסקי, הלכות מיומן אחימאיר, שלפיו טען ז'בוטינסקי שהוא 'מתנגד למוניזמוס אפילו יום אחד. יבזרוב עוסק בתערוכה, והוא חייב לפנות לפקידים. אחימאיר נלחם בהם. שניהם נחוצים לנו. גם זורקי הפצצות וגם מסדרי התערוכות'. בתוך: ח' בן-מאיר [שורר] (לעיל, הערה 13), עמ' 3, המביא כאמור ציטטות אותנטיות למרות מגמתיותו, כפי שעולה מהשוואה לחומר המקורי שהוצג על ידי התביעה במשפט 'ברית הבריונים', גנוך המדינה (לעיל, הערה 13).

משני כיוונים מנוגדים – אחימאיר וגרוסמן. זאת ועוד; החלטות הוועידה לא הצביעו על כניעה כלשהי למקסימאליזם – מהותית או צורנית. עקרונות היסוד, כמו השיקולים האופראטיביים, נשארו כולם בתוקפם. אף הוחלט על הקמת 'לשכה פוליטית' שתפקח על הנעשה בהצה"ר הארץ ישראלי. ההחלטה המדינית האופראטיבית המרכזית היתה ייסוד 'תנועת הפטיציה היהודית' – החלטה שעמדה בניגוד גמור לתביעות סיעת אחימאיר¹³².

ז. לאחר הוועידה: על סף פילוג?

אחימאיר לא הגיב כמי שוויתר על האידיאולוגיה העקרונית שלו, למרות שהובס בווינה. נהפוך הוא, עוד הוסיף ללמד סניגוריה על היטלר ומוסוליני כאחד. יש להניח שעודדו לכך ניצחונו הגדול של היטלר בבחירות לרייכסטאג ב־31 ביולי 1932. הוא לא ראה פגם בכך ש'הנציזמוס נטל על עצמו את הגשמת תורת הגזעים', באותה מידה כפי שהפאשיזם חתר רק ל'החזרת העטרת הישנה של רומא'. 'תורת הגזעים' היתה קיימת עוד לפניו, בעולם האנגלוסכסי 'המעשי'; 'מהו כושי בשביל כל אמריקאי ובפרט מהמדינות הדרומיות, בשביל דרום אפריקאי, מהו יפני וסיני בשביל קליפרנאי, אוסטרלי? ... אלה המאשימים את ההיטלריסטים באנטישמיות מוטב שידעו כי היטלר למד זאת מהאמריקאים המתקדמים עם החוקה של פרנקלין, ג'פרסון'. נקל לשער מה היתה תדמית המשטר הנאצי העתידי בעיני אחימאיר: '...הרייך השלישי של היטלר, כלומר גרמניה לעתיד לבוא, תהיה בנויה כרייך השני של ביסמארק ועוד יותר כרייך הראשון של קארל הגדול'. אחימאיר ניבא שזה יהיה גם פרצופה של 'מלכות ישראל' העתידה:

...ובישראל אותה התמונה: בין המשיח לבין דוד מלך ישראל קשר אורגני וישראל המודרני רואה חזות הכל בשופטים הגבורים, במכבים, בקנאים, ואין להאריך בזה מכיון שהכל ברור למדי. בגרמניה, באיטליה ובישראל הוים בעבר המזהיר של האומה... הגבורים [הפוליטיים] הם יוצרי ההיסטוריה ולא ההיסטוריה יוצרת הגבורים! וזאת התשובה של היהדות שאין לשערה כלל וכלל בלי המושג 'משיח'¹³³.

132 החלטות הוועידה, בתוך: תיק פרוטוקול הוועידה (לעיל, הערה 130), וכן: *New Judaea*, Sept – Oct 1932, pp. 160–161. אולי יותר מכול, היה ז'בוטינסקי מודאג ממצבה הכספי של תנועתו. ראה: מכתבו לש' יעקב, 12.7.1932, בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 186. רשימת קובלנותיו כלפי אנגליה היתה עדיין מרשימה, אך הוא היה רחוק מלאבד תקווה – בייחוד לרגל נציבות ווקופ: ז'בוטינסקי, 'מחלת סוכר מדינית', שם, 61, 14.10.1932.

133 א' אחימאיר, 'ריאליזמוס רומנטי או רומנטיקה ריאליסטית', חזית העם, 59, 30.9.1932. עם זאת, בשעה זו תמך אחימאיר גם ברעיון 'הגדודים', כגדודי החלוץ של הצבא העברי, על פי המודל של צבא קרמול והחליף עומר, וטען כי ארץ ישראל איננה שייכת לעם ישראל משום שטרם שפך עליה את דמו, אלא לאנגליה שעשתה כן: א' אחימאיר, 'על רגל אחת', בתוך: מדריך בית"ר – במה לעניני האידיאולוגיה והחנך (יצא לאור על ידי בית"ר בפולניה, בעריכת א' רמבה), 1 (ספטמבר 1932). אין לראות דברים אלה כסתירה, אלא כהשלמה טכסטית בעיקרה.

אולם אחימאיר סבור היה עדיין כי הנוער היהודי טרם מוכן לפעול למען הגשמת היעד המיוחל של 'מלכות ישראל', ולכן יש לטפח בינתיים מסורת של גיבורים ולא של מקדשי השם, כפי שהציע בעבר. אידיאולוגיה של הקרבה עצמית היא דבר הכרחי לעם נורמלי. עדיפים איפוא מאה אלף הצרפתים שנפלו בוורדן או משלחות לחקר הקוטב, טייסים וצוללנים, משום שהם יוצרים אגדות ומיתוס של גיבורים, על פני מאה אלף היהודים שנשחטו באוקראינה בשנת 1919. בינתיים אין הוא יכול להצביע על שום אגדת גבורה של ממש, מלבד תקיעת השופר של הבית"ר שלמה ניימן ביום הכיפורים של אוקטובר 1932.¹³⁴

האומנם עמדה התנועה הרביזיוניסטית על סף פילוג? המקסימאליסטים הרהרו בכך בחשאי. הם הגו בינם לבין עצמם ביצירת תנועה עצמאית, 'ציונות צבאית מהפכנית', אך סברו שעדיין מוקדם לנקוט בצעד כזה. הם קבעו לעצמם קו אדום לפרישה – אם הצה"ר יצטרף להנהלה הציונית. אך למעשה נרתעו מכך. ראשית בשל הפופולאריות של ז'בוטינסקי, ושנית, בשל האפשרות שאם הצה"ר יישאר בכל זאת באופוזיציה כמיעוט, הרי יתחזק מעמד מתנגדי המקסימאליזם בהצה"ר¹³⁵. היתה זו אפשרות תיאורטית בלבד, שלא עלתה על הפרק כנושא אופרטיבי אלא אצל תלמידי אחימאיר, ובשנים מאוחרות יותר. אחימאיר הבין שבשעה זו כוחו הוא בחלחול רעיונותיו – בבחינת ניסיון ותו לא. ניתן לשער איפוא כיצד הגיבו אחימאיר ומקורביו על עליית היטלר לשלטון ב־30 בינואר 1933. הם לא ראו במינוי לקנצלר אות אזהרה לבאות. נהפוך הוא, הם ראו את האירוע הזה באור חיובי, משני טעמים: ראשית, משום תפיסתם המוטעית כי פירוש הדבר 'בנקרוט של כל שיטת ההתבוללות', ושנית, משום ששנאתם העיוורת לסוציאליזם ולקומוניזם העבירה אותם על דעתם והשכיחה מהם את מהות הנאציזם. חזית העם, ביטאונם של המקסימאליסטים, טען להבנה אמיתית של העניין: 'בעתונות היהודית התייחסו להיטלריות בשטחיות מופתית. "תנועה שחורה", בביטול היהודי הגלותי רצו להיפטר מהיתוש המטריד... לדעתנו, הסכנה של "תורת הגזע" "הריאקציונית" אינה יותר גדולה מהסכנה של "תורת המעמדות" "הפרוגרסיבית"'. העיתון הזהיר את מתנגדיו שלא ישכחו מה קרה ליהדות רוסיה לאחר ניצחון הקומוניזם: 'ההבדל בין היטלר ובין טלמן [מועמד הקומוניסטים לנשיאות גרמניה בשנת 1932] הוא שהאחד הוא אנטישמי סוביקטיבי והשני – אוביקטיבי'. לפי תפיסת המקסימאליסטים, הקומוניזם הוא תופעה חמורה יותר משום שאפשר התבוללות; לעומת זאת: 'ההיטלריות – אחת מהופעות ההרס ההכרחיות והאוביקטיביות כלפי עם בלתי טריטוריאלי ללא מדינה וללא שלטון סובירני'. ארבע מסקנות 'בריאות' נלמדו על ידי אחימאיר וחבריו מניצחוננו של היטלר: (א) 'אסור לדרוך ברגל גאווה על נשמתה של אומה'. (ב) 'אנטי דובנוביזמוס מוחלט (בנקרוט השיטות

134 א' אחימאיר, 'זווירקו', חזית העם, 61, 14.10.1932; הנ"ל, 'תקיעת השופר של שלמה ניימן', שם, 65, 11.11.1932. אחימאיר לא היסס להשוות למרידות פולין של השנים 1831 ו־1863.

135 אחימאיר? [ללא נמען], 1.11.1932, 'מיכל' ברית הבריונים', תיק מוצגי התביעה והסניגוריה, גנוז המדינה (לעיל, הערה 13).

הרוחניות המחיבות את הגולה). (ג) 'אין תקוה להתבוללות, משום שעמים בריאים שומרים על טהרתם מפני ממזרות לאומית, כגופנית כרונית'. (ד) 'נקובי ראשית הגויים (ומי לנו גדול בגויים מעם גרמניה?) הולכים ומחרפאים ממחלת האדמת הציבורית'. היטלר הוא איפוא אירוע חיובי בתולדות ישראל, משום שהזכיר ליהדות גרמניה המתבוללת את צור מחצבתה. המקסימאליסטים קיוו כי עלייתו לשלטון תביא לעלייה ציונית כשם שהפוגרומים של שנת 1881 עוררו את תנועת ביל"ו, גירוש מוסקבה את עליית תרנ"א (1891), מהפיכת 1905 את העלייה השנייה, מלחמת האזרחים ברוסיה את העלייה השלישית, גראבסקי בפולין את העלייה הרביעית, והאירוע הנוכחי 'פרי המשבר העולמי': 'אם הציבוריות של עמנו תסיק את המסקנות המתאימות מההיטלרזמוס, הרי נוכל להגיד שמעו יצא מתוק'¹³⁶.

במקביל ניסה ז'בוטינסקי לטעון, מעל דפי עיתונם של המקסימאליסטים, שיש לקחת ברצינות יתרה את המשטר הנאצי ואין לגמד את האידיאולוגיה האנטישמית שלו. הוא קיבל את הטיעון הנאצי: 'שאלת היהודים אינה כלל הוספה לשאר הסעיפים בתכניתנו. היא – התמצית של תכניתנו... [ש]זהו מובנה האמתי של האידיאולוגיה ההיטלררית'¹³⁷. לפי שעה, לא שוכנעו המקסימאליסטים על ידי מנהיגם. ייבין הסביר כי הנאציזם אינו חזרה לבארבאריות אלא פניית עורף לאידיאלים קוסמופוליטיים לטובת הרעיון הלאומי. גרמניה תביא על היהודים רק כיליון חומרי ותקיאם. אין היטלר שונה מִקֵּתֶר שליטי אירופה, המבקשים להביא את יהודיהם למצב של 'רעב' ו'התנוונות'. הצלה מ'השמדה גמורה' שכזאת תיתכן רק על ידי הקמת 'ממלכה עברית גדולה'¹³⁸. בצד ההטפה האידיאולוגית ראו המקסימאליסטים חובה לעצמם לזרז את תהליך הפרישה של הצה"ר מההסתדרות הציונית. היה זה בעיניהם ראשיתו של מפנה שיהפוך את התנועה הצה"רית ל'תנועת ההצלה האחרונה' של עם ישראל בשעה כה הרת עולם, כלומר לתנועת שחרור הניזונה לא מפרלמנטאריזם אלא מהפתוס הנבואי והמשיחי של בר־גיורא ובר־כוכבא¹³⁹.

136 'יומן העם. "לא יקום, אם לא יקִמְנו השוט"', חזית העם, 77, 3.2.1933 (ללא מחבר). השווה: אבא סיקרא [אחימאיר], 'אינטליגנציה גלוית או מדינית?', שם, 78, 16.2.1933, שבו ביטא חשש שגורל עם ישראל כולו יהיה כגורל יהדות רוסיה: 'או גורל היהדות הרוסית או... [במקור] מלכות ישראל בקדמת אסיה! דרך שלישית איננה'. לכאן היתה קשורה דאגתו על עודף רופאים ומשפטנים בעם ישראל: 'היכן החומר האנושי בשביל יצירת מטה צבאי ישראלי?... (שם).

137 ז'בוטינסקי, 'גרמניה', חזית העם, 79, 24.2.1933 (=מאמענט, 19.2.1933). השווה גם: ד"ר ב' לובוצקי, 'בית"ר – "משחק"' (שבו השווה בין בית"ר לנאציזם; זו מבוססת על התנדבות וזו מתפרנסת ממפלגה), המדינה (שבועון בית"ר, ריגה), 1, 12.2.1933; ומאמרו על אפשרות של השמדה: 'צל־הקֶרס', שם, 13, 7.5.1933. ז'בוטינסקי עצמו נכשל פעם אחת באהדה לנאציזם ב־19.10.1932 (במכתב לליכטהיים), באומרו שיש להעריך את התופעה ההיטלרסטית ללא משפט קדום, משום שייתכן שהתנועה הנאצית תתמוך ברעיון המדינה העברית. בתוך: שביט, מרוב למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 234 (בהערה).

138 ה' ייבין, 'מתי נחכס?', חזית העם, 82, 17.3.1933.

139 'לקראת קטוביך' (ללא מחבר), שם, 81, 10.3.1933. באיגרת ששלח מרכז ברית הצה"ר בארץ

החלטתו ההיסטורית והאנטי דימוקראטית של ז'בוטינסקי, לאחר מועצת הצה"ר בקטוביץ, ליטול לעצמו את 'הניהול המעשי' של תנועתו ולהדיח את גרוסמן ואת חבריו, כצעד נוסף בדרך לפרישה (מנשר לודז' – 22 במארכס 1933), גרמה לאחימאיר קורת רוח מרובה. במאמר פרוגרממטי הוא תיאר את הקמתה של הסתדרות ציונית נפרדת כמפנה היסטורי שלישי בתולדות הציונות, כמוהו כהתארגנותם הראשונה של 'חובבי ציון' בקטוביץ בשנת 1884 והקמת ההסתדרות הציונית מיסודו של הרצל בשנת 1897. הוא שיבח את העיקרון של פירוד בניגוד לעקרון האיחוד שהוא 'שקר מוסכם'. קואליציה הוא רעיון יפה לתנועות של 'צמצום הדמות, תנועות מינימליסטיות'. לעומת זאת, התנועות המקסימאליסטיות בהיסטוריה שהטיפו לפירוד ניצחו, כפי שהוכיח לנין, וכן 'התנועות הלאומיות הקשורות עם השמות המזהירים של קימאל, מוסוליני, דיוואלירה, היטלר'. עדיין אין פירוש הדבר שז'בוטינסקי נעשה למקסימאליסט, ותעוזתם של הרצל ונורדאו היתה גדולה 'פי כמה' מזו של מנהיג הצה"ר. עיקר המלאכה תישאר בידי המקסימאליסטים, שאמנם בודדים הם ובעלי 'חוצפה', אך בעלי שליחות מהפכנית¹⁴⁰. עם זאת, הם העמידו עצמם 'כאיש אחד – לפקודתו של המנהיג!', אך לא חדלו מלמרוד בהנהגתו העליונה של ז'בוטינסקי; כך הם ניסו לשכנעו בצדקת האידיאולוגיה של הלאומיות האיסטגראלית שלהם – כולל היטלר. באורח סמלי, יום אחד בלבד לפני חרם ה-1 באפריל 1933, שהוכרז על ידי המשטר הנאצי נגד היהודים, שיערו אחימאיר ואנשיו שהם מנתחים נכונה את משמעותה התיאורטית והפראקטית של האנטישמיות הנאצית:

יחסנו לאנטישמיות אינו נושא אקטואלי. יחסנו ברור למדי. ומכאן גם יחסנו להיטלריזמוס במדה שזאת היא תנועה אנטישמית. אנו נלחם עם כל העם בכל החריופות נגד תנועה צוררת-ישראל זו... טרם הרע היטלר כשם שהרע סטאלין לנו. היכן תנועת המחאה כלפי הקומאינטרן?... הסוציאליסטים והדימוקראטים למיניהם סוברים שתנועת היטלר היא כלה קליפה ואנחנו סוברים שיש בה קליפה וגם תוך. את הקליפה האנטישמית יש לזרוק, אבל לא את התוך האנטי-מארכסיסטי שבו. הציבוריות היהודית הגדולה עושה ממש ההפך¹⁴¹.

ישראל לז'בוטינסקי ולחברי ההנהלה והמועצה של הצה"ר וההסתדרויות הארציות שלו, במארכס 1933, נמתחה ביקורת קשה על ההנהגה. הם הואשמו בכך שהצה"ר 'נמצאת במצב של משבר פרמננטי, אין תכנית פעולות ברורה ומסוימת... מורגשת מבוכה והתפוררות'. המרכז היה משוכנע שגרוסמן מכתוב עדיין לז'בוטינסקי את מדיניות כיבוש הקונגרס הבא (השווה: מכון ז'בוטינסקי, ג 34/10); על האגירת חתמו מלבד אחימאיר, גם מ' אבניאלי, 'כצנלסון, צ"א כהן, א' ושיץ וא' ויינשל.

140 אבא סיקרא [אחימאיר], 'ההסתדרות הציונית השלישית', שם, 84, 28.3.1933. שמו של היטלר הושמט מכרך 'הציונות המהפכנית' שבעריכת י' נדבה (לעיל, הערה 25), עמ' 80-82. ראה גם: שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 222 ואילך. במכתב לטרייטש טען ז'בוטינסקי: 'אני נטלתי על עצמי את הניהול לא כשביל הרדנות, אלא כשביל הפשרה'. בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), 23.3.1933, עמ' 175.

141 'התוך והקליפה. יומן העם', חזית העם, 85, 31.3.1933. וראה שם: 'הצה"ר הא"י, חלוץ הצה"ר

בתוך שבוע ימים נשתנה הטון של חזית העם לבלי הכר: 'אם גרמניה תהיה נגד יהודה, הרי יהודה תהיה נגד גרמניה. גורו לכם אויבי ישראל שבברלין בקום אלהי צבאות ישראל'¹⁴². מעתה ילכו בעקבות ז'בוטינסקי והכרזת החרם שלו על גרמניה הנאצית. ז'בוטינסקי טען שמדובר ב'סירוף קולקטיבי' של לפחות שבעה-עשר מיליון גרמנים, שבעקבותיו הולכים לא רק היטלר, גבלס וגרינג, אלא גם השרים הלא-נאצים שבממשלתו¹⁴³. אולם המקסימאליסטים לא חדלו בו בזמן מלהשתמש בהיטלר כשוט להלקאת השמאל הציוני: 'ה'1 במאי – החג של סטאלין, בן-גוריון והיטלר. הסמרטוט האדום – דגל הקומינטרן, הס.ד. [הסוציאלי-דימוקראטיה], ההסתדרות והנאצי'ס'¹⁴⁴. עתה חזרו אחימאיר וחבריו לתמוך באידיאולוגיה של מנהיג הצה"ר, כשהם קוראים שלא ללכת שבי אחרי תמיכת המעצמות הצפויה בעם היהודי, מתוך 'שנאה להיטלר'. הם לחמו עכשיו בעד מטרה ז'בוטינסקאית מובהקת: 'אל תתנו לרמות את עצמכם, לא בקומץ הסרטיפיקטים הישועה, עמדו על נפשכם – תלחמו לפתיחת השערים... כי הגיעה השעה הגדולה לפעולה מדינית בהיקף בין-לאומי לשם פתיחת שערי הארץ לרוחה ולהתישבות באמת-מדה ממלכתית בא"י...'¹⁴⁵. ייבין גילה עתה כי השנאה הגדולה לגרמניה יוצרת קוניונקטורה פוליטית ממדרגה ראשונה להגשמת הציונות בנוסח הצהרת בלפור. התחרות החרפה על ההגמוניה העולמית תחייב את המעצמות לנהוג באהדה כלפי חמישה-עשר מיליון היהודים. לשם ניצולה של שעת הכושר, שומה על נושאי הרעיון המשיחי (קרי הצה"ר) לעמוד בראש הציונות, ולא 'הליקבידאטורים' הסוציאליסטים המעכבים את הגאולה¹⁴⁶.

העולמי, כאיש אחד – לפקודתו של המנהיג!'. אחימאיר התיימר להפגין את כוחו גם כהיסטוריון, כאשר ניתח את הנאציזם בהשוואה לפאשיזם. הוא קבע שלא היטלר המציא את האנטישמיות אלא וגנר וגווינו. בגרמניה, מכל מקום, היא קיימת רק להלכה ואילו באמריקה – למעשה. ראה: א' מסתכל [א' אחימאיר], 'למוצאו של ההיטלריסמוס', בתוך: בית"ר – ירחון לשאלות החיים, המדע והספרות (בעריכת י' קלוזנר), כרך א, חוברות א-ו, ינואר-יוני 1933, עמ' 188-191. אף הוא טען אותה שעה, כי הרביזיוניזם בישראל 'חזק' כמו בעמים, וכי הינו חלק מהפאשיזם הבינלאומי הכולך ומתחזק: א' מסתכל [כנ"ל], 'הרביזיוניזמוס הבינלאומי', שם, עמ' 391-395. במאמר אחר הסביר, כי האנטישמיות הנאצית הולכת בדרכים 'היבשות' של הבולשביזם, ולא בדרכים 'הלחות' של שנת 1905 ושל דניקין ופטלורה: '...בהלכות האנטישמיות הולך הקנצלר היטלר בדרכי המזכיר הראשי של המפלגה הקומוניסטית, בדרכי סטלין. ומובן שכל זה עד המקרה הפרובוקציוני הראשון, שיחזיר את האנטישמיות הנאצית ל'רטיבות'...' [הנקודות במקור]. ראה: א' אמ"ר [אחימאיר], 'פרוהיבשן', חזית העם, 85, 31.3.1933.

142 'יומן העם. 'גרמניה נגד יהודה!' (ללא מחבר), שם, 86, 7.4.1933.

143 ז' ז'בוטינסקי, 'מבחן הממלכתיות שלנו', בתוך: בסער, ירושלים תשי"ג, עמ' 181-186 (מאמענט, 10.4.1933).

144 כותרת ראשית בחזית העם, 89, 28.4.1933. באותו היום הכחיש ז'בוטינסקי שהפך לדיקטטור בתנועתו: ז' ז'בוטינסקי, 'דיקטטור? דוקא להיפך!', שם, שם. על תנועת החרם הרביזיוניסטית השווה: שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 281 ואילך.

145 'יומן העם. ואקופ והיטלר', חזית העם, 89, 28.4.1933.

146 ה' ייבין, 'מי מעכב?...', שם, שם.

אולם באותו גיליון לא נרתע אחימאיר מלשבח גלויות את הפאשיזם האיטלקי שנתגלה כ'הומאני' יותר מן הדימוקראטיה הצרפתית, התעלם מהאנטישמיות הנאצית, והתפעל מכך שהנאציזם הנחיל מפלה לשמאל הגרמני¹⁴⁷.

בשלהי אפריל קרא ז'בוטינסקי ברדיו וארשה להטיל חרם על גרמניה הנאצית בקנה מידה עולמי, והביע את ביטחונו בחוזה ורסיי, אשר יהיה 'למצבת-עוז בלתי-מוט לחוק נחושה, שאסור יהיה מעתה לנגוע בה ושתוסיף לשלוט על המצב באירופה, עד מעבר לאפקים הנראים לעין, הצופיה למרחקים הגדולים ביותר'; עם זאת הודה שהחוזה לא ייחלץ את העם היהודי 'משלטונו של עם רודף'¹⁴⁸. רק עתה הגיעו לאוזניו הטונים הפרו-נאציים שנשמעו מעל דפי חזית העם. תגובתו היתה חריפה ביותר: 'המאמרים והרשימות על היטלר ועל התנועה ההיטלראית המופיעים בחזית העם הם לי ולכולנו נעיצת סכין בגב'. הוא הודיע ליושב ראש מרכז הצה"ר בארץ ישראל, ד"ר א' ויינשל, כי ידרוש את הוצאתם של אחימאיר וייבין מן התנועה לרגל ניסיונם לרקוד 'מה יפית' לפני היטלר, אם תופיע 'שורה אחת נוספת' המהללת את הנאציזם כתנועת שחרור לאומית. ז'בוטינסקי הבין היטב מה שלא הבינו המקסימאליסטים, ש'השערוריה' ו'ההיסטוריה המלוכלכת' שלהם 'מביישת' ו'משתקת' את עבודת הצה"ר, ודרש מהם להצטרף באופן אקטיבי ל'שיסוי' נגד היטלר¹⁴⁹. בו בזמן הגדיר ז'בוטינסקי את הסכנה הנאצית: האנטישמיות שלה היא 'חלק אורגאני, אובייקטיבי של המשטר ההיטלריסטי... ברגע

147 א' אחימאיר, 'אחד במאי בישראל ובעמים', חזית העם, 90, 5.5.1933.

148 'נאום ז'בוטינסקי ברדיו וארשה ב-26 באפריל. חרם על תוצרת גרמניה ההיטלראית. "השיבו לנו את מדינתנו!" – קורא מנהיג ישראל', חזית העם, שם (=מאמענט, 30.4.1933).

149 ז'בוטינסקי לוויינשל, 17.5.1933, מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים. ז'בוטינסקי למערכת חזית העם, בתוך: מכתבים (לעיל, הערה 3), עמ' 331 (17.5.1933). אחימאיר וייבין הכחישו את תמיכתם בהיטלר מכל וכול בפני הביוגראף של ז'בוטינסקי (שלא ידע עברית): שכטמן (לעיל, הערה 3), ב, עמ' 284–285. ז'בוטינסקי הלקה בצורה עדינה יותר את המקסימאליסטים גם במאמרו 'לילה פילוסופי', חזית העם, 95, 9.6.1933 (=מאמענט, 9.5.1933), שבו כינה כ'בטלנות' את ניסיונם להבין את האנטישמיות הנאצית. ראשית, יש ללחום ולהשמיד את האויב, אחר כך יבוא ההיסטוריון ו'יבין' (כלפי אחימאיר). במכתב למ' בודנהיימר מאותו היום כתב, שעם פובליציסטים ומגיני היטלר בחזית העם אין לו שפה משותפת, ואף על פי כן יציע רשימה אחידה; שם. הוא ביקש גם מד"ר משה כהן, מראשי הצה"ר בתל אביב, שיתערב בכך: 'הם כתבו דברי הבל כמעט בשבחו של היטלר. רואים תנועת שחרור לאומי בזיוף הגס והזול הנקרא "היטלריזמוס" ומכשילים ומפילים אותי במלחמתי הקשה. אם לאדוני השפעה על קבוצת סופרינו, אנא ואנא תפסיק את השגעון הזה. לא לשם כך התקוממתי נגד אנשים שהלכו עמי עוד משנת 1915 [גרסמן], אשר עתה אסכול חרפה בפומבי מצעירים הלוטשים את לשונם על חזון שלא הבינו בו כלום'. ז'בוטינסקי לד"ר מ' כהן, 17.5.1933, שם. עם זאת לא שלל ז'בוטינסקי בחשאי (מכתב לש' יעקבי, 4.10.1933) את המשותף להצה"ר עם הפאשיזם: שלילת מלחמת מעמדות, בורות חובה בסכסוכי עבודה ופרימאט לאינטרס של הלאום ולא של המעמד. בתוך: שביט, מרוב למדינה (לעיל, הערה 1), עמ' 228, הערה 68. הוא הוסיף: 'Revisionism believes in democracy, parliamentary regime freedom of thought, press, speech, and association' (מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים).

שתופסק ההתקפה נגד היהודים, מוכרחה מפלגה זו הנאצית להתפורר והמשטר הזה להתחסל. גרמניה רוצה להשיג הגמוניה עולמית באש ובדם. יש לרסנה ולמנוע ממנה להשתלט על הפרוזדור הפולני ולרכוש מושבות¹⁵⁰.

לאחיאיר ולחסידי ב'ברית הבריונים' לא נותר עתה אלא לכפר על אהדתם לגרמניה הנאצית על ידי שריפת דלת הקונסוליה של גרמניה בירושלים (13 במאי 1933); למחרת הורידו את דגל הקונסוליה ביפו, וכעבור שבועיים בירושלים¹⁵¹. ההסתדרות הותקפה על שהיא נלחמת בבית"ר במקום בהיטלר, וארלוזורוב על שהוא מנהל משאומתן עם הנאצים¹⁵². 'רצה הגורל', ובשעה קשה זו בא 'צורר ישראל' [היטלר] לכלותנו, עורר אצל המקסימאליסטים את האמונה בכוחו של ישראל, וגרם לשילובם של האינטרסים של עם ישראל עם אלו של האדירות שבמעצמות. עתה ראו את 'מלכות ישראל' קמה לא כחלק אורגני של התפשטות 'הדיקטטורה הלאומית' נוסח היטלר, אלא כפועל יוצא של המלחמה ב¹⁵³.

ח. סיכום

המעגל נסגר. שבועות ספורים מאז שהמחלוקת בינם לבין ז'בוטינסקי הגיעה לשיאה, הואשמו אחיאיר וחלק מחבריו באשמה כפולה, ברצח ארלוזורוב ובמשפט 'ברית הבריונים'. מנהיג הצה"ר עמד לצדם ללא כחל ושרק, שכן תנועתו כולה הועמדה בצורה זו או אחרת לדין ציבורי, הן בחקירה המוקדמת והן במשפט 'ברית הבריונים' שבעקבותיו הושם אחיאיר במאסר. אגב משפט זה ומשפט פרשת רצח ארלוזורוב (שבו הוא זוכה), נתגלה שאחיאיר וחסידי הטיפו למהפיכה מזוינת: 'שפע הדם שנשפך הוא המודד לרבולוציה ולא האידיאות היפות שבעדן נשפך הדם'¹⁵⁴. באחת העדויות נאמר, שבאסיפת הסטודנטים טען אחיאיר:

150 ז'בוטינסקי, 'לא, עד הסוף!' (דאר היום, 3.5.1933), בתוך: בסער (לעיל, הערה 143), עמ' 189–195; הנ"ל, 'הצה"ר וגרמניה', חזית העם, 91, 12.5.1933 (= די וועלט, 5.5.1933).

151 'תשובת יהודה לגרמניה', חזית העם, 92, 19.5.1933; שם, 2.6.1933. וכן העדויות המובאות אצל שצקי ואחיאיר (שהתעלמו ממכתב הגינוי של ז'בוטינסקי מ-17.5.1933), הננו סיקריקין (לעיל, הערה 102), עמ' 107–108, 120–122, 136–137; אורנשטיין, בכבלים (לעיל, הערה 96), עמ' 61.

152 'הס"ד היהודית עורכת סבוטג'ה למלחמתנו בנאציזמוס. הדיפלומט המפא"י זומם לשבור את המלחמה בהיטלר', חזית העם, 95, 9.6.1933. במכתב לז'בוטינסקי הכחיש אחיאיר לחלוטין את התבטאויות חזית העם בשבח היטלר, וטען שנלחם בו, כפי שהוכיחו הפעולות נגד קונסוליות גרמניה. ציטוט מתוך יומנו, עמ' 112–113 (2.6.1933), מיכל 'ברית הבריונים', גנזך המדינה (לעיל, הערה 13).

153 ה' ייבין, 'השעה הגדולה...', חזית העם, 93, 26.5.1933.

154 הציטטות הובאו בעיתונות הזמן ונאספו על ידי מפא"י כדי לנגח את הצה"ר בכללה: בן-מאיר [שורר] (לעיל, הערה 13), עמ' 10 ואילך. את אמיתותן של הציטטות הנ"ל ניתן להשוות בהארץ מ-23 באוגוסט ומ-15 בספטמבר 1933. והשווה גם דברי התביעה הכללית של ממשלת ארץ ישראל

אתם קוואטש ולא סטודנטים, אין בכם אף אחד שמסוגל לרצות, כאותם סטודנטים גרמנים שרצחו את רטנאו [1922]. אין בכם אותה הרוח הלאומית של הגרמנים... אין בכם אחד שמסוגל לרצות כמו שרצחו את קרל ליבקנט ורוזה לוכסמבורג [1919].

על כך השיב אחימאיר, שלא היה זה רצח פוליטי אלא מלחמת אזרחים, והוסיף שבשאלת הטירור האישי הוא מרקסיסט ולא 'נרודניק', כלומר, הוא מתנגד לו. בשאלת האוריינטציה הבינלאומית אמר, כי 'אנו מוכנים להתקשר אפילו עם הס"מ [סמאל – השטן] בכבודו ובעצמו'¹⁵⁵. ניסיונותיו של אחימאיר לתרגם את האידיאולוגיה המהפכנית שלו לפוליטיקה מעשית נכשלו, משום שלא הכיר במגבלותיה במציאות הפוליטית שבה היתה שרויה הציונות באותן השנים. ז'בוטינסקי מסוגל היה לעכל את 'ברית הבריונים' כביטוי פוליטי לפרשנות אקטיביסטית של הרביזיוניזם אך לא כפועל יוצא של אידיאולוגיה מתחרה.

תם הריב האידיאולוגי העקרוני שבין ז'בוטינסקי לאחימאיר. אך המחלוקת תתחדש לרגע קט בעת 'כנסית היסוד' של ההסתדרות הציונית החדשה (הצ"ח) בראשית שנת 1935, וביתר שאת על ידי אוריאל הלפרין (רטוש) בשנת 1937–1938, מנחם בגין בשנת 1938, ואברהם שטרן בשנת 1939–1940. להוציא המקרה האחרון, יצא ז'בוטינסקי תמיד וידו על העליונה. נשארה נאמנה לו רק הצ"ח, שהלכה ונתפוררה במהירות בשנות הארבעים, עד כישלונה החרוץ בבחירות לכנסת הראשונה. את מקומו תפס פרשנו מנחם בגין, שבעמדו בראש האצ"ל 'הבהיר' לכול, כי ז'בוטינסקי לא נתכוון בהקימו את הצה"ר

נגד שבעת חברי 'ברית הבריונים'. אחימאיר נידון ב-19 ביוני 1934 לעשרים ואחד חודשי מאסר עם עבודת פרך, דבריו לחמישה-עשר חודש, 'אורנשטיין' לתשעה חודשים וליכטר לשלושה חודשים. קודם לכן זוכה אחימאיר במשפט רצח ארלוזורוב מחוסר הוכחות (17.5.1934). ב-7 בדצמבר הוקל עונשו לשמונה-עשר חודשי מאסר. אמנם ז'בוטינסקי גינה את התנהגותו של גרוסמן בפרשת 'עלילת הדם' (רצח ארלוזורוב; מכתבו לש' יעקובי, 26.6.1933, מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים), והמשילה לעכברושים הבורחים מספינה טובעת, אולם הסכים להפרכתו של חזית העם לביטאון מרכז הצה"ר, בתנאי שיהיה כפוף לו מבחינה אידיאולוגית, ולמרכז בארץ ישראל מבחינת הכיוון המדיני. ז'בוטינסקי לייבין, 29.1.1934, מכון ז'בוטינסקי, אוסף המכתבים. כך גם כתב לאחימאיר (7.2.1934): 'ראשי מתפוצץ מהדאגות הקשורות בנגודים פנימיים מן המין הזה, שגם מקרוב לא הייתי יכול להבין אותם, קל וחומר מרחוק...'. שם. עם זאת לא נענה לבקשתו של עורך הדין מקס זליגמן, לגנות בפומבי טרוריסטים ופעילות טרוריסטית בהצה"ר, ולא הסכים עמו כי יש להביאם למשפט, להענישם ולגרשם מן המפלגה אם תוכח אשמתם. זליגמן לז'בוטינסקי, 11.8.1933, מכון ז'בוטינסקי, א' 21/3/1.

155 עדותו של מאיר שלאנג על דברי אחימאיר בחיפה בפני סטודנטים במוצאי שבעות, 31 במאי 1933, MSID.110/54, מיכל 'ברית הבריונים' (לעיל, הערה 13). פרוטוקול החקירה המוקדמת, נספח 3, עמ' 411 (בארכיון הציוני המרכזי). נכונותו לכרות ברית עם השטן שאובה היתה ממשנתו של ז'בוטינסקי, שהתגונן בדרך זו בפני הקונגרס ה"ב בשנת 1921, בעקבות חתימתו על ההסכם הידוע שלו עם פטלורה (הרעיון נלקח ממציני). השווה: ז'בוטינסקי, נאומים, 1906–1926, ירושלים תש"ז, עמ' 228.

והצ"ח לתנועה פוליטית, אלא לתנועת שחרור שתיילחם באנגליה. מסמכיו, הגלויים והפומביים, של מחולל הרביזיוניזם, מעידים שתמיד ראה בפיתרון המדיני ובמשא-ומתן לקראתו את העיקר. במרד מזוין ראה לכל היותר צעד הפגנתי¹⁵⁶, זמני, שתפקידו לסייע למלחמה הפוליטית. מבחינה זאת היה אחימאיר המורה האמיתי של אלה שהתיימרו להיות תלמידי ז'בוטינסקי, אף כי מעולם לא הודו בכך.

הן אחימאיר והן ז'בוטינסקי ייצגו 'מוניזם' נפרד גם במטרה וגם באמצעים, ואף על פי כן היו ביניהם נקודות מגע לא מעטות. דרכי המאבק שהציעו להשגת המטרה הסופית היו שונות בתכלית, אך גם המטרה הסופית עצמה היתה שונה. לא הרי המדינה שחתר לה ז'בוטינסקי כהרי המדינה שחתר אליה אחימאיר. ישיבתו בבית הסוהר וההאשמה שהוטחה בו בפרשת ארלוזורוב מנעו ממנו להפוך למנהיג פוליטי כפי שביקש להיות וכפי שראו בו חסידיו. היתה לו אמנם עדנה אידיאולוגית (אך לא מנהיגותית) לאחר ששותרר מבית הסוהר בקיץ 1935, אך בשלב זה של חייו היה אחימאיר כבר שבר כלי¹⁵⁷. השלב החמור שאליו נכנסו הציונות והיישוב בעל כורחם בעקבות המרד הערבי באביב 1936, הבטיח תחייה מחודשת לאידיאולוגיה המיליטאנטית שהטיף לה החל מסוף שנות העשרים. כאמור, האידיאולוגיה החדשה שהציע – להפוך את התנועה הרביזיוניסטית לתנועת שחרור – התגשמה, באורח דיאלקטי, רק הודות לאצ"ל, לאחר שנת 1937. התנועה הרביזיוניסטית עצמה נעלמה בשנות הארבעים, לאחר שהאידיאולוגיה של אחימאיר ניצחה את זו של ז'בוטינסקי לאחר 'המרד' של שנת 1944. המנהיג הכריזמטי הובס לא בחייו, אלא לאחר מותו¹⁵⁸. המכנה המשותף בין השניים, הכלכלי-החברתי, לא היה בו כדי לשמור על קיומו של 'מוניזם' אחד, משום שהצה"ר, ומשנת 1935 הצ"ח, לא

156 שביט (לעיל, הערה 48), עמ' 387–407.

157 מאלף שאחימאיר עצמו היה שותף לתהליך של שכתוב ההיסטוריה, ולא ייחס לעצמו העמדת אידיאולוגיה מתחרה לזו של ז'בוטינסקי. על כך יעידו שורה של מאמרי זיכרון מלאי שבח והלל שכתב לאחר מות ז'בוטינסקי, ובהם טשטש את ההבדלים שביניהם ובנה מיתוס של תלמיד נאמן. השווה למשל: א' אחימאיר, 'הוד והדר', בתוך: המשקיף – מוסף לזכר ז'בוטינסקי (כט בתמוז תש"ה, 10.7.1945), עמ' 16. כמוהו נהג גם חברו המקסימאליסט ד"ר י"ה ייבין: 'בנאי של אומה (מפעלו הקונסטרוקטיבי של ז'בוטינסקי)', שם, כט בתמוז תש"ז, מוסף לגיליון מס' 2556 (17.7.1947), עמ' 2–1. במאמר הנזכר כתב אחימאיר בנוסח קלאסי של 'שבחי צדיקים': 'בחסידות קיים מושג של שושלת. מת האדמו"ר ובא יורשו. אבל ישנם חסידים שלאחר מות "הרבי" שלהם, לא בא יורש והם נשארים בלא רבי עלי אדמות. אלה הם חסידי רבי נחמן מברסלב. אלה אינם זקוקים לרבי חי, לרבי בשר ודם. רבים מהם שואפים לעלות לאומן, כדי להשתטח על קברו של הרבי שלהם. חסידים אלה שמרו על טהרת החסידות מתקופת הבעש"ט, רבי לוי בן שרה [מברדיצ'ב] ונחמן מברסלב. אף אנו הננו חסידי ברסלב בציונות'.

158 השווה מכתבו רווי הדיכאון של אחימאיר לז'בוטינסקי מסוף שנת 1935 ('אני הפסדתי את הטעם לחיים... אני חייל, אבל מה לעשות, אם עצביו של חייל רפים עכשיו...'), מכון ז'בוטינסקי, פ 5 4/1; תשובה למכתבו של ז'בוטינסקי אליו מ-11.12.1935, כך מכתבי ז'בוטינסקי [לעיל, הערה 3], עמ' 25–26.

היתה בעיקרה, לא בתיאוריה ולא במעשה, תנועה חברתית, אלא תנועה פוליטית. ואף על פי כן, בין שנת 1928, שנת הצטרפותו להצה"ר, לבין שנת 1933, שנת מאסרו, לא היה אחימאיר יריב שווה ערך לז'בוטינסקי, ואף הכיר במגבלות כוחו. ז'בוטינסקי לא ראה בו יותר מאשר מטרד טכסיסי, שאינו מסכן את עקרונות הצה"ר ואת מלחמתו המדינית למען מדינה עברית. בשנים הללו ניתן להצביע רק על ניצני הפרובלמאטיקה המאוחרת. מנהיג הצה"ר ראה בו כוח מתסיס, שניתן להפיק ממנו תועלת אלקטוראלית, ולא בא כוחה של קבוצה שביכולתה לסכן את תנועתו כולה¹⁵⁹. הוא לא נרתע מלמנות להנהגת הצה"ר את מנהיגי המתונים כמאיר גרוסמן ורוברט שטריקר, אם כי דווקא אותם הדיח כעבור זמן קצר, בשל מחלוקת ארגונית יותר מאשר מסיבות אידיאולוגיות. בשנת 1932 לא עלה על דעתו למנות מישהו מנציגי המקסימאליסטים, כשם שלא הניח שעליו לעשות להם ויתורים כלשהם בהנחות היסוד או בפוליטיקה הטכסיסית שלו. עם זאת, אי-גירושו של אחימאיר מתנועתו כתביעת המתונים, היתה לא פחות משמעותית לטיב המנהיגות הפופוליסטית של ז'בוטינסקי מאשר מינויו של גרוסמן לסגנו.

159 במספרים מוחלטים זכה הצה"ר בקונגרס הי"ח, בשנת 1933, ב-95,279 שוקלים (מהם 6,888 בארץ ישראל) וב-45 צירים מבין 318 הצירים, אך משקלו ירד ל-14% עקב העלייה הגדולה במספר השוקלים – 535,113. סיעתו של גרוסמן, שהלכה לבחירות בנפרד, זכתה רק ב-11,821 שוקלים וב-7 צירים (2%).

קובצי מאמרים

שי לשמואל אטינגר

תמורות בהיסטוריה היהודית המודרנית

כרך זה, אחד משני קובצי המחקרים המוגשים לפרופ' שמואל אטינגר, עוסק בתופעת הלאומיות כאחד מצירי ההיסטוריה המודרנית, מתוך הדגשה של הלאומיות היהודית ובמיוחד של הגילוי המובהק ביותר שלה – הציונות והשיבה לארץ ישראל. חטיבת מאמרים אחרת דנה במלאכת ההיסטוריון ועוסקת בחקר ההיסטוריה, בכתיבתה ובהבנתה. קבוצה שלישית של מאמרים כונתה בשם הכולל 'תמורות ומאבקים', ויש בה מגוון של נושאים, המלמדים על הדינמיקה של תולדות ישראל בעת החדשה.

בין ישראל לאומות

קובץ מאמרים זה, המוקדש אף הוא לפרופ' שמואל אטינגר, בנוי פחות או יותר לפי סדר כרונולוגי ויש בו שלוש חטיבות: ראשית העת החדשה, המאה התשע-עשרה והמאה העשרים. בכל חטיבה נידונים נושאים שונים ומגוונים, המלמדים מצד אחד על מצב המחקר ומצד שני על תחומי תרומתו של פרופ' אטינגר, שהקובץ מוקדש לו. לכרך זה אף נוספה ביבליוגרפיה של כתבי בעל היובל.

המאמרים בשני הכרכים נכתבו בידי חוקרים ידועי שם בארץ ובעולם, והם משקפים גישות שונות בכמה דיסציפלינות. רוב המאמרים כתוב עברית ומיעוטם אנגלית. שני הכרכים מקיפים יחדיו למעלה מאלף ומאתיים עמודים.